

วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฉบับที่ 77 ปี 2566

academic journal of

architecture

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ๆ อันเป็นพลังสำคัญต่อการเกื้อหนุนความก้าวหน้าของศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมและสาขาที่เกี่ยวข้องแก่งาน ทั้งในเชิงวิชาการและวิชาชีพ ตามปณิธานของมหาวิทยาลัย

ในปี พ.ศ. 2561 วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ มีการเปลี่ยนแปลงชื่อวารสาร จากเดิม “วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เป็น “วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์” ISSN 0857-2100 (Print) และ ISSN 2651-1665 (Online) และในปี พ.ศ. 2562 วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ มีการเปลี่ยนแปลงกำหนดการเผยแพร่วารสาร จากเดิมปีละ 1 เล่ม เป็นปีละ 2 เล่ม ประกอบด้วย เล่มที่ 1 เดือนมกราคม - มิถุนายน และเล่มที่ 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม โดยมีการเผยแพร่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ISSN 2651-1665 (Online) เริ่มตั้งแต่ฉบับที่ 76 เป็นต้นไป โดยได้รับการรับรองคุณภาพจัดให้เป็นวารสารกลุ่มที่ 2 จากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) และตั้งแต่ พ.ศ. 2566 เป็นต้นไป วารสารฯ ได้ทำการปรับปรุงระบบการอ้างอิง โดยใช้ระบบ APA 7th edition โดยให้ผู้แต่งทำรายการอ้างอิงในบทความ และบรรณานุกรมเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ฐานข้อมูล SCOPUS ต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปารณ ชาติกุล)

บรรณาธิการ

รายชื่อกองบรรณาธิการ

1. รองคณบดี (รองศาสตราจารย์ ดร.วริชา วงศ์พยัต)	ที่ปรึกษา
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปารณ ชาทกุล	บรรณาธิการ
3. รองศาสตราจารย์ กุลธิดา เตชวรสินสกุล	กองบรรณาธิการ
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรพรหม แม้นนนท์รัตน์	กองบรรณาธิการ
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คมกริช ธนะแพทย์	กองบรรณาธิการ
6. ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิริวรรณ ศีลาพัชรนันท์
(ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก)	กองบรรณาธิการ
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังสนา บุญโยภาส
(ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก)	กองบรรณาธิการ
8. รองศาสตราจารย์ ดร.รุจิโรจน์ อนามบุตร
(คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)	กองบรรณาธิการ
9. รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิกานต์ ยิ้มประยูร
(คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)	กองบรรณาธิการ
10. รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงเกียรติ เทียธิทรัพย์
(คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง)	กองบรรณาธิการ
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิมลมาศ ประเสริฐสุข
(คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)	กองบรรณาธิการ
12. ดร.วสุ โปษะนันท์
(สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร)	กองบรรณาธิการ
13. นางสาวฤทัย รุ่งโรจน์รัตนกร	เลขานุการ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ฉบับที่ 76/2566

1. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกรินทร์ อนุกุลยุทธธน
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพร แก้วกอ เลี้ยวไพโรจน์
3. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ทองสุกปลั่ง หารราชสุขสิน
4. รองศาสตราจารย์ ดร.โชติมา จตุรงค์
5. รองศาสตราจารย์ จันทน์ เพชรานนท์
6. รองศาสตราจารย์ อวิรุทธ์ ศรีสุธาพรรณ
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สินีนารถ ศุกลรัตน์เมธี
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมโชค สิ้นนกุล
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิงหนาท แสงสีหนาท
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นภัส ขวัญเมือง
12. อาจารย์ ดร.วิญญู อาจารย์กา
13. อาจารย์ ดร.ธีรเนตร เทียนถาวร
14. อาจารย์ ดร.ปัทม วงศ์ประดิษฐ์
15. อาจารย์ ดร.เปี่ยมสุข สนิท
16. อาจารย์ สิรินทรา เอื้อศิริทรัพย์
17. ดร.พรธรรม ธรรมวิมล

สารบัญ

1. A Study of Environmental Adaptive Transformation Strategies for Patios in Huizhou Architecture	1-19
2. Improvement of Facilities Connecting between Mass Transit Stations and Piers in Bangkok Metropolitan Region แนวทางการปรับปรุงระบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการเชื่อมต่อระหว่าง ระบบขนส่งมวลชนทางรางและเรือโดยสารในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล	20-39
3. The Perspectives of Stakeholders on Definitions, Physical Characteristics, and Supporting Measures for Affordable Housing in Bangkok	40-56
4. A Review of Importance and Analysis Method of Stakeholder Collaboration for Festival Management as an Urban Strategy	57-71
5. State of Traditional Thai art in The Digital Age: 2019 - 2022 ศิลปะสถานะของลายไทยจารีตในยุคดิจิทัล: พ.ศ. 2562 – 2565	72-91
6. Kalathesa Sathapattayakam Thai: Ruean Thai, Designed by Pinyo Suwankiri กาลเทศะสถาปัตยกรรมไทย : เรือนไทยผลงานการออกแบบของ ภิญโญ สุวรรณคีรี	92-109
7. Thai Pavilion Architecture (Sala Thai) Designed by Pinyo Suwankiri สถาปัตยกรรมศาลาไทยผลงาน ภิญโญ สุวรรณคีรี	110-125
8. Enhancement of Knowledge and Building and Environment Assessment Tools to Increase Efficiency of Phuket Old Town Preservation and Development การเสริมสร้างองค์ความรู้สำหรับเครื่องมือการประเมินอาคารและสภาพแวดล้อม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภูเก็ต	126-146

A Housing Preparation of Construction Labour 4 Companies in Bangkok

before Retirement

การเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณของแรงงานก่อสร้าง

4 บริษัท ในเขตกรุงเทพมหานคร

Thosspol Nilprem¹

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

ทศพล นิลเปรม²

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thosspol.n@chula.ac.th

Trirat Jaruthat³

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

ไตรรัตน์ จารุทัศน์⁴

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Trirat.j@chula.ac.th

Received : 2023-05-25

Revised : 2023-06-12

Accepted : 2023-06-20

¹ Master Degree Student Master of Housing Development

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ

³ Associate Professor

⁴ รองศาสตราจารย์

Abstract

This article examines the housing preparations of construction labours who reside in labour camps for an extended period but are unable to continue living there after retirement. The study focuses on construction labours employed in construction projects and residing in labour camps managed by four case study companies. These companies are large construction contractors registered in the Stock Exchange of Thailand. The objective is to analyze the housing preparations of Thai and Burmese construction labours before retirement and compare the differences between those who have housing preparations and those who do not. The research involves surveying a sample of 400 Thai construction labours and 400 Burmese construction labours, selected from a total population of 2,471 construction labours in the case study companies.

Based on the study of housing preparedness among the Thai construction labor force before retirement, 84.25% of individuals aged between 31 and 45, who are part of the labor force, require repairs for deteriorated and dilapidated housing conditions. Similarly, 67.25% of Burmese laborers aged below 30 have a need for internal improvements. Although these individuals have rightful ownership or inheritance of their original dwellings, most of them have not planned for their housing situation before retirement. This is primarily due to stagnant income growth, obstacles related to job positions, duration of employment in Thailand. Among the labor force without housing preparedness, 16.75% are female Thai laborers and 32.75% are male Burmese laborers, none of whom have any rightful ownership of their original dwellings. The majority of them face challenges in income growth, gender-related issues, job positions, and duration of employment in Thailand.

The research reveals that young construction labours without housing preparations lack housing rights. Owning a home is challenging due to affordability issues, especially for those with low incomes. Renting housing after retirement is recommended to address this issue. Homeownership doesn't guarantee housing security, as it involves long-term debt and income instability. Renting may be a better option in the long run for this group.

Keywords: pre-retirement housing preparation, construction labour, Thai labour, Myanmar labour

บทคัดย่อ

แรงงานก่อสร้างที่พักอาศัยในแคมป์คนงานเป็นช่วงเวลานาน หลังจากเกษียณอายุแล้วไม่สามารถอาศัยอยู่ในแคมป์ได้จากปัญหาดังกล่าว บทความนี้จึงได้ศึกษากลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ปฏิบัติงานอยู่ในโครงการก่อสร้าง และพักอยู่ในแคมป์คนงานที่รับผิดชอบโดย 4 บริษัทการศึกษา ซึ่งเป็นบริษัทรับเหมาก่อสร้างขนาดใหญ่ที่จดทะเบียนอยู่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์การเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างก่อนเกษียณอายุของแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมา และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย และผู้ที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยชาวไทย กับชาวเมียนมา ด้วยการเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมา กลุ่มละ 400 ตัวอย่าง จากกลุ่มประชากรแรงงานก่อสร้างในบริษัทการศึกษาจำนวน 2,471 คน

จากการศึกษากลุ่มแรงงานก่อสร้างที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณชาวไทย ร้อยละ 84.25 มีอายุช่วง 31-45 ปี มีความต้องการซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม และชาวเมียนมา ร้อยละ 67.25 มีช่วงอายุไม่เกิน 30 ปี มีความต้องการปรับปรุงภายใน ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดมีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยหรือจะได้รับมรดกในภูมิลำเนาเดิม แต่ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มที่ไม่มีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ เนื่องจากรายได้ไม่เติบโตตามประสบการณ์ทำงาน มีอุปสรรคจากปัจจัยด้านตำแหน่งงาน ระยะเวลาการทำงานในประเทศไทย และกลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่ได้เตรียมการด้านที่อยู่อาศัยชาวไทย ร้อยละ 16.75 เพศหญิง และชาวเมียนมา ร้อยละ 32.75 เพศชาย ทั้งหมดไม่มีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม และส่วนใหญ่มาจากกลุ่มที่ไม่มีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ เนื่องจากรายได้ไม่เติบโตตามประสบการณ์ทำงาน มีอุปสรรคจากปัจจัยด้านเพศ ตำแหน่งงาน ระยะเวลาการทำงานในประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มแรงงานก่อสร้างกลุ่มที่ไม่ได้เตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 30 ปี ซึ่งช่วงนี้จะเป็นช่วงอายุที่เหมาะสมกับการผ่อนบ้านสำหรับประชากรที่มีรายได้ปานกลางทั่วไป เนื่องจากการเป็นเจ้าของนั้นสามารถส่งต่อให้ถึงลูกหลานได้ แต่ในปัจจุบันถึงแม้คนกลุ่มนี้จะเริ่มเตรียมการตั้งแต่อายุไม่มาก ยังเป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนจากผู้ไม่มีกรรมสิทธิ์ เป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยได้ เนื่องจากปัญหาเรื่องราคาที่ไม่สามารถทำให้เข้าถึงได้โดยคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มแรงงานที่มีรายได้น้อย ดังนั้นการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยสำหรับกลุ่มนี้ ผู้วิจัยเสนอให้เช่าที่อยู่อาศัยหลังเกษียณอายุ โดยการเป็นเจ้าของนั้นไม่สามารถช่วยให้เกิดความพร้อมเมื่อเกษียณอายุได้ เนื่องจากการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยนั้น ต้องเป็นหนี้ในระยะยาวกว่าคนกลุ่มอื่น ความไม่มั่นคงของรายได้ทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสสูญเสียที่อยู่อาศัย และอยู่ในวงจรหนี้สิน ดังนั้นการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ในระยะยาวอาจเป็นภาระสำหรับคนกลุ่มนี้มากกว่าการเช่า

คำสำคัญ: การเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ แรงงานก่อสร้าง แรงงานชาวไทย แรงงานชาวเมียนมา

บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ พ.ศ. 2554 ประเทศไทยมีประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด จากร้อยละ 12 และใน พ.ศ. 2564 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 18 จากประชากรรวมทั้งประเทศ (*Survey the working conditions of the population*, 2021) ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวพบว่าสถิติผู้มีงานทำทั่วประเทศที่มีอายุ 50-59 ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 17 เป็นร้อยละ 22 จากจำนวนผู้มีงานทำทั่วประเทศ (*labour statistics*, 2022) และยังเป็นไปในทิศทางเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกันกับสัดส่วนแนวโน้มแรงงานก่อสร้างในเขตกทม. ที่เพิ่มจากร้อยละ 12 ในพ.ศ. 2553 เป็นร้อยละ 16 ใน พ.ศ. 2564 (*Number of employees in construction establishments*, 2021) จากจำนวนแรงงานก่อสร้างรวมทั้งประเทศ จึงอาจกล่าวได้ว่ายังมีแรงงานก่อสร้างที่อยู่อาศัยในแคมป์มากขึ้นจะมีสัดส่วนแรงงานที่ต้องสูงอายุมากขึ้น โดยแคมป์คนงานเป็นที่อยู่อาศัยที่สามารถพบได้ทั่วกรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวความสูง 2-3 ชั้น ผนังสีขาวหรือสีเงินที่ทำจากวัสดุสังกะสีปลูกเรียงติดต่อกันเป็นแถว โดยแต่ละแถวมีห้องพัก 8-10 ห้อง อยู่ในพื้นที่กันล้อมรั้วอย่างมิดชิด จากข้อมูลในปี พ.ศ. 2564 พบว่ามีแคมป์คนงานมากกว่า 409 แห่ง (Public Relations Office of BMA, 2021) กระจายตัวอยู่ทั่วกทม. เมื่อเจาะลึกลงไปถึงจำนวนแรงงานที่พักอาศัยในแคมป์คนงานพบว่าร้อยละ 58 เป็นแรงงานต่างด้าว (The Active, 2021) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเมียนมา (Migrant Working Group, 2021) โดยเป็นเรื่องปกติที่นายจ้างบริษัทรับเหมาก่อสร้างขนาดใหญ่ที่รับงานก่อสร้างทั้งปีจะมีการจัดสวัสดิการที่พักอาศัยชั่วคราวลักษณะนี้ให้กับแรงงานก่อสร้าง โดยส่วนมากจะตั้งอยู่ใกล้กับสถานที่ก่อสร้าง หลังจากแรงงานเกษียณอายุแล้วไม่สามารถอาศัยอยู่ในแคมป์ได้ ประกอบกับแรงงานก่อสร้างเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่มาก จะส่งผลให้กลุ่มแรงงานก่อสร้างต้องพบกับปัญหาในการจัดการด้านที่อยู่อาศัยตามมา จึงอาจกล่าวได้ว่าคนกลุ่มนี้เมื่อถึงเวลาอายุที่อยู่อาศัยและขาดการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย จะเกิดความต้องการด้านที่อยู่อาศัยที่เป็นจริง (housing need) โดยการเตรียมการก่อนเกษียณอายุประกอบด้วย 5 ด้าน คือ การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านจิตใจ ด้านการใช้เวลาว่าง และด้านที่อยู่อาศัย (Chanta, 2017) จึงเป็นที่มาของคำถามวิจัยว่ากลุ่มแรงงานทั้งชาวไทย และชาวเมียนมา ก่อนเกษียณอายุส่วนใหญ่จะมีการเตรียมการด้านสังคม เศรษฐกิจ และด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณอายุอย่างไร

แม้ว่างานก่อสร้างเป็นงานที่มีการทำงานที่ต่อเนื่องในสภาพแวดล้อมกลางแจ้งแต่ร้อน แต่ก็ยังมีผู้ที่ทำงานเป็นแรงงานก่อสร้างอยู่จำนวนหนึ่ง ตามสภาพเศรษฐกิจ และทิศทางของการพัฒนาของเมือง ประกอบกับประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยสมบูรณ์ อาจกล่าวได้ว่าแรงงานก่อสร้างซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพหนึ่งที่อยู่ในสังคมผู้มีงานทำของไทยจะมีอัตราการเติบโตของจำนวนผู้สูงอายุไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสถิติการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุของประเทศ เมื่อคนกลุ่มนี้เกษียณอายุแล้วจะไม่สามารถอาศัยอยู่ในแคมป์คนงานได้อีกต่อไป ดังนั้นการเตรียมความพร้อมด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณตั้งแต่วัยหนุ่มสาวจึงเป็นทางออกหนึ่งที่ช่วยให้เมื่อถึงวัยเกษียณแล้วจะสามารถเตรียมการในด้านการเงินได้ทัน (Dechphae, 2015) โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานก่อสร้างที่เข้ามาทำงานในเมืองอย่างกรุงเทพมหานคร ยิ่งกลุ่มที่ไม่มีบ้านในภูมิลำเนาเดิมจะเกิดข้อจำกัดด้านที่อยู่อาศัยขึ้น เพราะการย้ายที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างที่เกิดจากการทำงานกลับต่างภูมิลำเนาหลังเกษียณอายุ เป็นการย้ายแบบถูกบังคับ (forced move) ทำให้เขตที่อยู่อาศัยเกิดความเปลี่ยนแปลงของประชากรที่ย้ายเข้าและออก มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับช่วงวัยของชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม เป็นปัจจัยที่เป็นมูลเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของประชากร (Boonyapotikul, 2005) ส่งผลต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้เพียงพอสำหรับประชากรทุกคน ซึ่งเป็นหนึ่งในนโยบายหลักของภาครัฐ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการจัดการด้านที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1) ศึกษาลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และสำรวจกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมามาก่อนเกษียณอายุในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา
- 2) วิเคราะห์ และเปรียบเทียบกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย และกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณอายุของแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมาในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา
- 3) เสนอแนะแนวทางการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณของกลุ่มแรงงานชาวไทย และชาวเมียนมา

กรอบแนวคิด

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดงานวิจัยศึกษาตามวัตถุประสงค์ ตัวแปร กลุ่มประชากร และเครื่องมือ

วัตถุประสงค์	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรรอง	กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือ
1. ศึกษาลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และสำรวจกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมามาก่อนเกษียณอายุในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา	สังคม	เพศ อายุ สถานภาพสมรส จำนวนบุตร ตำแหน่งงาน ระยะเวลาทำงานก่อสร้างใน	แรงงานก่อสร้างที่พักอาศัย ในบริษัทฯ กรณีศึกษา ชาวไทย 400 คน และ ชาวเมียนมา 400 คน รวมทั้งหมด 800 คน	แบบสอบถาม
	เศรษฐกิจ สุขภาพ	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือน เงินออม อาชีพหลังเกษียณ		
		สิทธิการรักษาโรค โรคประจำตัว		
2. วิเคราะห์ เปรียบเทียบการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยกลุ่มแรงงานชาว	การเตรียมการ การวางแผนด้าน ที่อยู่อาศัย	ที่ตั้งของภูมิลำเนาเดิม ลักษณะที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม กรรมสิทธิ์ที่ดินภูมิลำเนาเดิมบุคคลที่จะกลับไปพักอาศัยด้วยหลังเกษียณ จำนวนคนที่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม ปัญหาที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม		
		การปรับปรุงที่อยู่อาศัย การสร้างใหม่ที่อยู่อาศัยที่กำลังผ่อนชำระ กำลังหาซื้อสาเหตุที่ยังไม่ได้วางแผนด้านที่อยู่อาศัยหลังจากเกษียณอายุ		
3. เสนอแนะแนวทางการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณของกลุ่มแรงงานชาวไทย และชาวเมียนมา	การเตรียมการ การวางแผนด้าน ที่อยู่อาศัย	แนวทางเตรียมการที่สอดคล้องกับลักษณะสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ ภูมิลำเนาเดิม และกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในปัจจุบันของแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมามาก่อนเกษียณ	ผู้เชี่ยวชาญด้าน แรงงานก่อสร้าง 3 ท่าน	แบบสัมภาษณ์

ขอบเขตการศึกษา

- 1) ขอบเขตด้านประชากร ศึกษากลุ่มแรงงานก่อสร้างก่อนเกษียณอายุทั้งแรงงานชาวไทยและแรงงานต่างด้าวที่ปฏิบัติงานอยู่ในโครงการก่อสร้างพื้นที่กรุงเทพมหานครซึ่งดำเนินงานโดยบริษัทรับเหมาก่อสร้างขนาดใหญ่ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เนื่องจากการเป็นบริษัทในตลาดหลักทรัพย์ฯ นั้น มีการเผยแพร่ข้อมูลของบริษัทเป็นสาธารณะ ดำเนินธุรกิจเป็นธรรมตรวจสอบได้ นำไปสู่การจ้างแรงงานชาวไทยและชาวต่างด้าวอย่าง

ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งกลุ่มของแรงงานต่างด้าวในงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะกลุ่มของแรงงานต่างด้าวชาวเมียนมา ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยแบบถูกกฎหมายตามเอกสารบันทึกข้อตกลง (MOU) ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยและประเทศต้นทาง โดยผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มแรงงานชาวเมียนมา เนื่องจากเป็นกลุ่มสัญชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยมากที่สุด (Migrant Working Group, 2021)

2) ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกบริษัทก่อสร้างกรณีศึกษาให้สอดคล้องกับขอบเขตประชากรข้างต้น เป็นการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งผู้วิจัยมีความต้องการที่จะควบคุมตัวแปรอิสระที่ไม่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

2.1) เป็นบริษัทรับเหมาก่อสร้างที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นบริษัทธุรกิจก่อสร้างขนาดใหญ่มีมูลค่ารวมรายอุตสาหกรรม และมีการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร

2.2) โครงการก่อสร้างมีการจัดที่พักให้แรงงานก่อสร้าง และที่พักอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

2.3) มีจำนวนแรงงานที่พักอาศัยในแคมป์คนงานจำนวน 400 คนขึ้นไป

2.4) ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลได้

จากหลักเกณฑ์ทั้ง 4 ข้อ ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลบริษัทกรณีศึกษาที่มีโครงการก่อสร้าง และแคมป์คนงานสอดคล้องกับข้อกำหนดทุกข้อ ซึ่งสรุปได้ 4 บริษัท ประกอบด้วย บริษัทกรณีศึกษา A บริษัทกรณีศึกษา B บริษัทกรณีศึกษา C และบริษัทกรณีศึกษา D เนื่องด้วยกลุ่มประชากรในการศึกษาครั้งนี้เป็นกลุ่มประชากรคนงานก่อสร้าง ที่มีการโยกย้ายเข้า-ออกจากแคมป์แรงงานตลอดเวลา ส่งผลให้มีแรงงานก่อสร้างจำนวนน้อยที่ทำงานในโครงการใดโครงการหนึ่งเป็นเวลานาน จากข้อจำกัดดังกล่าวสามารถเก็บข้อมูลจำนวนประชากรที่แน่นอนยึดตามความก้าวหน้าโครงการที่ใกล้เคียงกัน ได้จำนวนประชากรผู้ที่เป็นแรงงานก่อสร้างในโครงการที่พักอาศัยในแคมป์แรงงานซึ่งผ่านเกณฑ์ดังกล่าว จำนวน 4 โครงการ เท่ากับ 2,471 คน แบ่งเป็นแรงงานก่อสร้างชาวไทย 689 คน และแรงงานชาวเมียนมา 1,782 คน

3) ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 การศึกษาด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม

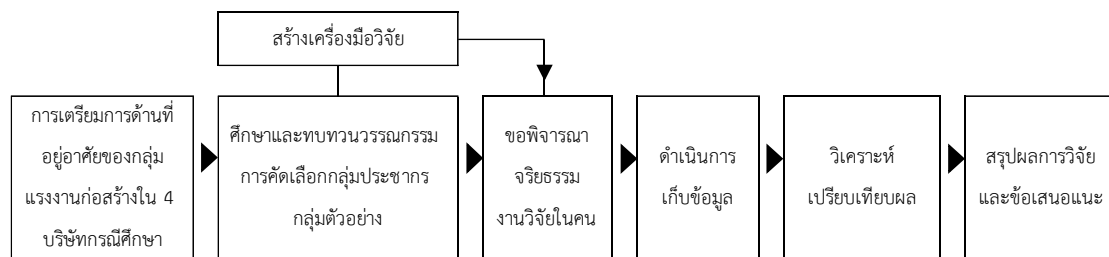
3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยในอนาคต

3.3 การเสนอแนะแนวทางการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณของแรงงานชาวไทย และชาวเมียนมา จากกลุ่มตัวอย่างแรงงานก่อสร้างในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ที่มีการวิจัยเชิงปริมาณ (quantity research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) หรือที่เรียกว่าการวิจัยแบบผสมผสาน (mix methods research) โดยหัวข้อการวิจัยในการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักที่มุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบในเรื่องของการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างใน 4 บริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา ด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย (pre-test) จำนวนร้อยละ 10 แล้วจึงนำมาปรับแก้ไขแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นโดยการปรึกษากับผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือ ร่วมกับการดำเนินการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน (CU-REC) เพื่อให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์วิธีการพิทักษ์สิทธิกลุ่มประชากร หรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยอย่างเป็นสากล หลังจากเก็บรวบรวมแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แล้ว ดำเนินการ

ตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำตอบ นำมาจัดเรียง และนำแบบสอบถามไปกรอกข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการทางสถิติ ประเมินผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลค่าสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าสถิติฐานนิยม โดยนำเสนอเปรียบเทียบผลการวิจัยในรูปแบบการบรรยาย เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ โดยจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ หาความเชื่อมโยง เพื่ออภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะด้วยวิธีการพรรณนา เป็นแผนผังการดำเนินการวิจัยได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงแผนผังการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้พิจารณากลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ ด้วยหลักเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลแบบตารางความสัมพันธ์ (crosstab table) ดังต่อไปนี้

การจัดกลุ่มด้วยตารางความสัมพันธ์ ครั้งที่ 1

- 1.1) แรงงานผู้ที่ตอบแบบสอบถามว่ามีแผนที่จะปรับปรุงซ่อมแซม ต่อเติม หรือสร้างใหม่ในภูมิลำเนาเดิม เป็นกลุ่มที่มีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ
- 1.2) แรงงานผู้ที่ตอบแบบสอบถามว่ามีแผนที่จะซื้อที่อยู่อาศัย หรือกำลังผ่อนชำระที่อยู่อาศัย เป็นกลุ่มที่มีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ
- 1.3) แรงงานผู้ที่ตอบแบบสอบถามว่าไม่มีแผนการใด ๆ เป็นกลุ่มที่ไม่มีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ

การจัดกลุ่มด้วยตารางความสัมพันธ์ ครั้งที่ 2

2.1) แรงงานผู้ที่มีการตอบแบบสอบถามว่ามีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมหรือจะได้รับมรดก นับเป็นกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ เหตุผลในการกำหนดแบ่งกลุ่มนี้ คือ แรงงานก่อสร้างที่มีการวางแผนที่จะปรับปรุงซ่อมแซม ต่อเติม หรือสร้างที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม และมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย หรือจะได้รับมรดกนั้น สามารถยืนยันได้ในขณะปัจจุบันถึงความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชีวิตหลังเกษียณอายุ เชื่อกันได้ว่าจะมีที่อยู่อาศัยในระยะยาวเกิดขึ้นมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งเป็นเพียงแผนที่คาดไว้ นับได้ว่ามีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ

2.2) แรงงานผู้ที่มีการตอบแบบสอบถามว่ามีการออมเงินไว้แล้วบางส่วนเพื่อซื้อ หรือผู้ที่กำลังผ่อนชำระที่อยู่อาศัยนับเป็นกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ เหตุผลในการกำหนดเกณฑ์นี้ คือ แรงงานก่อสร้างผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการวางแผนคาดการณ์ถึงอนาคตในด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ที่สามารถอยู่ในระยะยาวหลังเกษียณ โดยคิดถึงที่มาของเงินที่จะใช้ซื้อที่อยู่อาศัย คำนึงถึงลักษณะที่อยู่อาศัย หรือกำลังผ่อนชำระที่อยู่อาศัยที่จะอยู่ในยามเกษียณ นับได้ว่ามีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ

2.3) แรงงานผู้ที่มีการตอบแบบสอบถามว่าไม่มีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมหรือจะได้รับมรดกนับเป็นกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ

เครื่องมือดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งคิดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมอ้างอิง YAMANE (Yotonyos & Sawaddisup, 2008) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับประชากรแรงงานก่อสร้างชาวไทย 690 คน คือ 253 ตัวอย่าง และชาวเมียนมา 1,781 คือ 327 ตัวอย่าง ดังนั้นทางผู้วิจัยได้เลือกขนาดของกลุ่มเท่ากับ 400 ชุด ทั้ง 2 กลุ่ม รวมทั้งหมด 800 ชุด สำหรับการสุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบชั้นภูมิตามขนาดของแคมป์คนงานกรณีศึกษา เพื่อให้ได้จำนวนแบบสอบถามตามสัดส่วนที่เหมาะสม และเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา แบบสอบถามประกอบด้วยคำถามปลายเปิดร่วมกับคำถามปลายปิด โดยเลือกใช้แบบคำถามให้เลือกตอบ มีรายละเอียดในการสร้างแบบสอบถามและตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญ กำหนดโครงสร้างของแบบสอบถามจำนวน 34 ข้อ ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 จะเป็นคำถามเกี่ยวกับด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ ภูมิสิทธิ์ และสภาพภูมิลำเนาเดิม ส่วนที่ 2 จะเป็นคำถามเกี่ยวกับการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ และส่วนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดไร้โครงสร้าง ไม่มีการสร้างข้อคำถามที่ต้องการจะเก็บข้อมูลไว้ก่อนหน้า แต่จัดทำไว้เพียงเป็นประเด็นหรือแนวข้อคำถามอย่างคร่าว ๆ ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์ใช้เป็นแนวทางในการพูดคุยหรือซักถามกับผู้ถูกสัมภาษณ์ และผู้สัมภาษณ์จะเป็นผู้ทำหน้าที่จดบันทึกคำตอบทั้งหมดของผู้ถูกสัมภาษณ์ลงในแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเองหรือใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วย ผู้วิจัยถามคำถามเพื่อขอความคิดเห็นเชิงเสนอแนะ กับผลการศึกษาที่ผู้วิจัยได้เก็บศึกษารวบรวมมา ข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญด้านแรงงานก่อสร้างจำนวน 3 ท่าน ที่คัดเลือกด้วยวิธีการไม่ใช้ความน่าจะเป็น ในรูปแบบการคัดเลือกตัวอย่างเฉพาะเจาะจง เนื่องจากเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็กและต้องการผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยจะพิจารณาผู้ให้ข้อมูลจากตำแหน่งหน้าที่การทำงาน โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเฉพาะแรงงานก่อสร้าง ผู้วิจัยจะนำผลการสัมภาษณ์มาเขียนรวมในข้อเสนอแนะต่อไป

ผลการเก็บข้อมูล

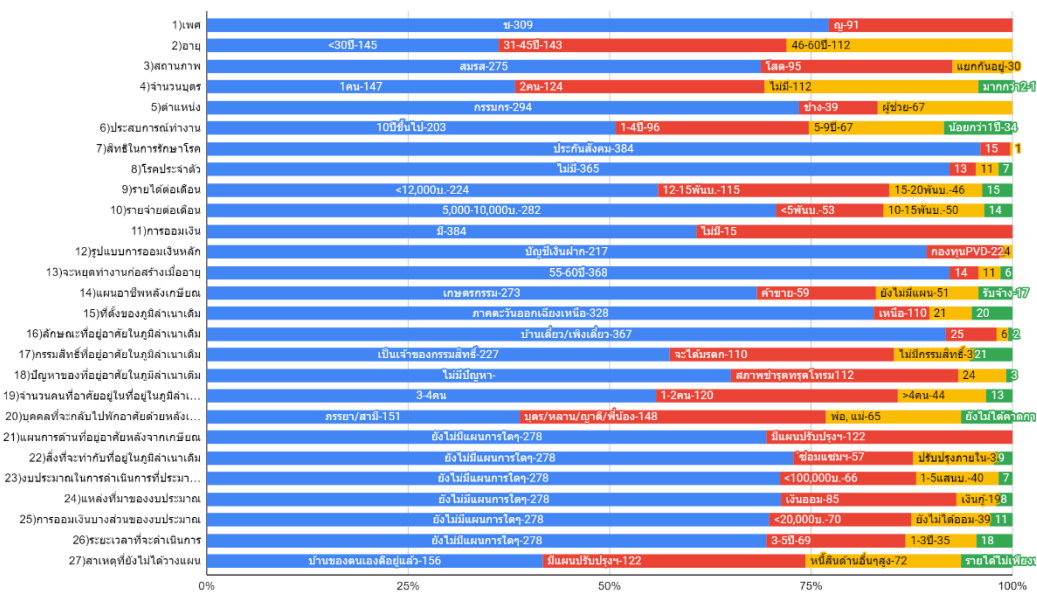
จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมาครบจำนวน 400 คน ในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 แสดงผลในรูปแบบภูมิแท่ง และตามวัตถุประสงค์ที่ 2 วิเคราะห์กลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย และกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยด้วยตารางความสัมพันธ์เลือกแสดงผลเฉพาะปัจจัยการวางแผนปรับปรุงฯ กรรมสิทธิ์ ด้วยแผนภูมิต้นไม้ ร่วมกับแสดงผลแบบตารางในปัจจัยอื่น ๆ และเปรียบเทียบการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยระหว่างแรงงานก่อสร้างชาวไทยกับชาวเมียนมา ด้วยการพรรณนาเพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทาง

1) สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมาก่อนเกษียณอายุในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา เมื่อพิจารณาข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 34 ข้อ (ตั้งแต่ข้อที่ 28 ถึงข้อที่ 34 ไม่มีผู้ตอบ ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับแผนการซื้อที่อยู่อาศัย หรือกำลังผ่อนชำระที่อยู่อาศัย) จากแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมา จำนวน 400 คน จัดเรียงลำดับตามค่าสถิติร้อยละ ค่าความถี่ และสามารถสรุปเป็นค่าสถิติฐานนิยมได้ ดังภาพที่ 2 และภาพที่ 3 เพื่อแสดงลักษณะส่วนใหญ่ของ

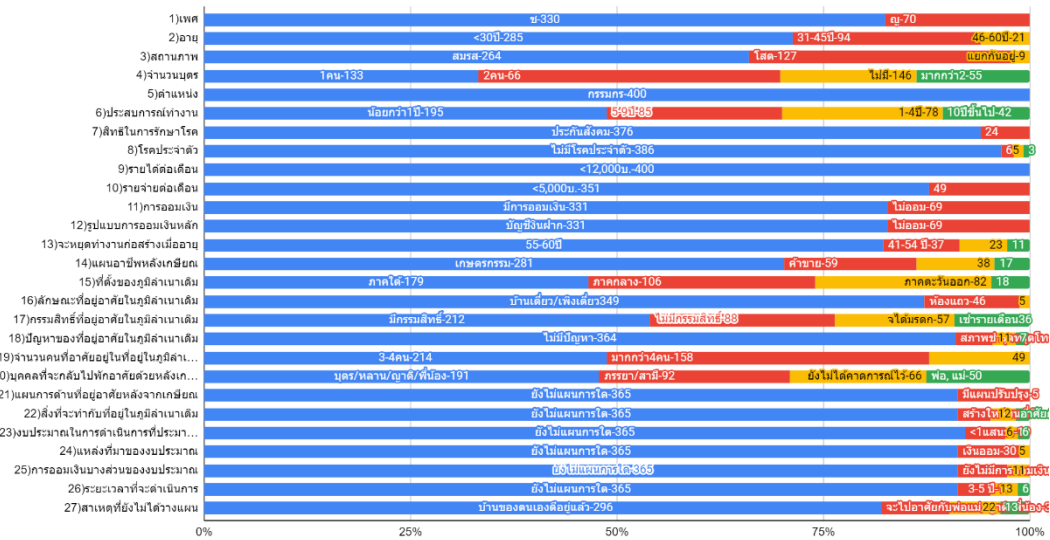
กลุ่มตัวอย่าง แบ่งตามปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพที่อยู่อาศัย กรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมก่อนเกษียณอายุ

สรุปผลจากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแรงงานก่อสร้างชาวไทย ในรูปแบบฐานนิยม

- 1) ด้านสังคม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ช่วงอายุน้อยกว่า 30 ปี มีสถานภาพสมรส มีบุตร 1 คน ตำแหน่งกรรมการ ทำงานก่อสร้างในประเทศไทยมา 10 ปีขึ้นไป มีสิทธิ์ในการรักษาโรคในปัจจุบันโดยประกันสังคม ไม่มีโรคประจำตัว
- 2) ด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อคนต่อเดือนน้อยกว่า 12,000 บาท รายจ่ายต่อคนต่อเดือนอยู่ในช่วง 5,001 – 10,000 บาท มีการออมเงินหลักรูปแบบบัญชีเงินฝาก จะหยุดทำงานก่อสร้างในช่วงอายุ 55-60 ปี ต้องการทำเกษตรกรรม หลังเกษียณอายุ
- 3) ด้านสภาพและกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม ส่วนใหญ่ที่ตั้งของที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมเป็นบ้านเดี่ยว/เพิงเดี่ยว มีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย ไม่มีปัญหาที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนา ปัจจุบันมีผู้พักอาศัยจำนวน 3-4 คน มีบุคคลที่วางแผนจะกลับไปพักอาศัยด้วยหลังเกษียณคือ ภรรยา/สามี

ภาพที่ 2 แสดงจำนวนข้อมูลสรุปจากแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างแรงงานก่อสร้างชาวไทยในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา 4 บริษัท จำนวน 400 คน

ภาพที่ 3 แสดงจำนวนข้อมูลสรุปจากแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมาในบริษัทรับเหมาก่อสร้างกรณีศึกษา 4 บริษัท จำนวน 400 คน

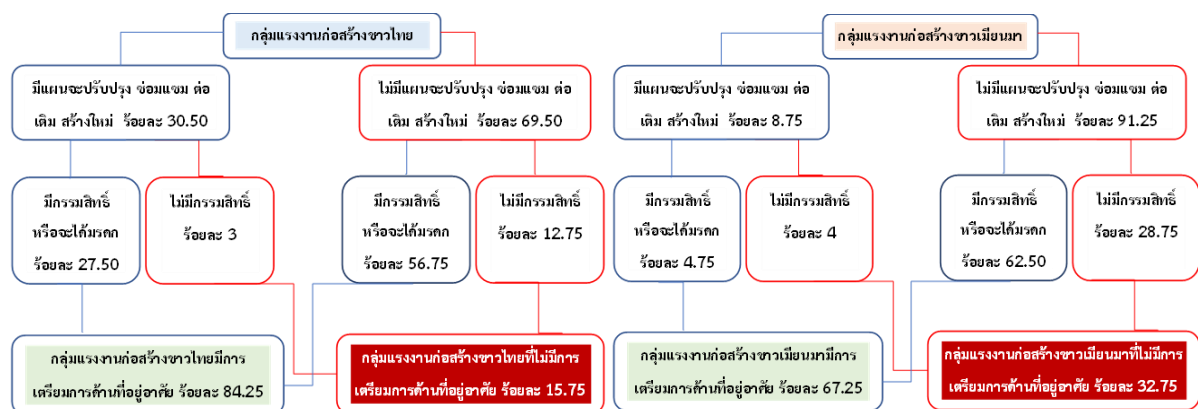
สรุปผลจากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมาในรูปแบบฐานนิยม

- 1) ด้านสังคม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ช่วงอายุน้อยกว่า 30 ปี มีสถานภาพสมรส มีบุตร 1 คน ตำแหน่งกรรมกร ทำงานก่อสร้างในประเทศไทยน้อยกว่า 1 ปี มีสิทธิในการรักษาโรคในปัจจุบันโดยประกันสังคม ไม่มีโรคประจำตัว
- 2) ด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อคนต่อเดือนน้อยกว่า 12,000 บาท รายจ่ายต่อคนต่อเดือน น้อยกว่า 5,000 บาท มีการออมเงินหลักรูปแบบบัญชีเงินฝาก จะหยุดทำงานก่อสร้างในช่วงอายุ 55 ปี ต้องการทำเกษตรกรรมหลังเกษียณอายุ
- 3) ด้านสภาพและกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม ส่วนใหญ่ที่ตั้งของที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมอยู่ในภาคใต้ ลักษณะที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมเป็นบ้านเดี่ยว/เพิงเดี่ยว มีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย ไม่มีปัญหาที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนา ปัจจุบันมีผู้พักอาศัยจำนวน 3-4 คน มีบุคคลที่วางแผนจะกลับไปพักอาศัยด้วยหลังเกษียณคือ บุตร/หลาน/ญาติ/พี่น้อง

2) สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 วิเคราะห์กลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย และกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยด้วยตารางความสัมพันธ์ แสดงตัวอย่างได้ดังตารางที่ 2 เลือกแสดงผลเฉพาะปัจจัยด้วยแผนภูมิต้นไม้ ดังภาพที่ 2 ร่วมกับการพรรณนาปัจจัยอื่น ๆ และเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย กับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างชาวไทยและชาวเมียนมา ดังตารางที่ 2 ซึ่งสามารถแยกสรุปเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย เพื่อนำเสนอแนวทางการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณตามวัตถุประสงค์ที่ 3 ต่อไป

ตารางที่ 2 ตัวอย่างแสดงตารางความสัมพันธ์กลุ่มเตรียมการ และไม่เตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ จำแนกตามการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณของกลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวไทย และชาวเมียนมา

การวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ	กลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวไทย					กลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวเมียนมา				
	กลุ่มเตรียมมา		กลุ่มไม่เตรียมมา		รวม	กลุ่มเตรียมมา		กลุ่มไม่เตรียมมา		รวม
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ยังไม่มีแผนการใด ๆ	227	56.75	51	12.75	278	227	56.75	51	12.75	278
มีแผนปรับปรุงฯ	110	27.50	12	3.00	122	110	27.50	12	3.00	122
ผลรวม	337	84.25	63	15.75	400	337	84.25	63	15.75	400

ภาพที่ 4 แผนภูมิต้นไม้แสดงผลการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยของกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมา

จากตารางที่ 3 กำหนดให้ A = เพศ B = ช่วงอายุ C = ตำแหน่งงาน D = ประสบการณ์ที่ทำงานก่อสร้างในประเทศไทย E = ช่วงรายได้ F = ช่วงรายจ่าย G = สิทธิการรักษาโรค H = ช่วงอายุที่ต้องการจะหยุดทำงานก่อสร้าง I = ผู้ที่จะกลับไปพักอาศัยด้วย J = ที่ตั้งภูมิลำเนาเดิม K = ปัญหาที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม L = สิ่งที่จะวางแผนจะทำกับที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม M = งบประมาณในการปรับปรุง ซ่อมแซม สร้างใหม่ในภูมิลำเนาเดิม N = แหล่งที่มาของงบประมาณส่วนใหญ่ O = การออมเงินบางส่วนของงบประมาณ P = ช่วงเวลาที่จะดำเนินการ Q = สาเหตุที่ไม่วางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ

ตารางที่ 3 ผลจากการวิเคราะห์ด้วยตารางความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวไทย และชาวเมียนมา พร้อมกับการเปรียบเทียบระหว่างการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณกับกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมา

ปัจจัย	แรงงานชาวไทย				ผลการเปรียบเทียบ	แรงงานชาวเมียนมา				ผลการเปรียบเทียบ
	กลุ่มเตรียมการฯ		กลุ่มไม่เตรียมการฯ			กลุ่มเตรียมการฯ		กลุ่มไม่เตรียมการฯ		
	ฐานนิยม	ร้อยละ	ฐานนิยม	ร้อยละ		ฐานนิยม	ร้อยละ	ฐานนิยม	ร้อยละ	
A	ชาย	85.16	หญิง	65.08	แตกต่าง	ชาย	80.67	ชาย	86.26	ไม่แตกต่าง
B	31-45 ปี	35.01	ไม่เกิน 30 ปี	44.44	แตกต่าง	ไม่เกิน 30 ปี	71.38	ไม่เกิน30ปี	70.99	ไม่แตกต่าง
C	กรรมกร	72.40	กรรมกร	79.37	ไม่แตกต่าง	กรรมกร	100	กรรมกร	100	ไม่แตกต่าง
D	>10 ปี	54.90	1 – 4 ปี	30.16	แตกต่าง	<1 ปี	39.41	<1 ปี	67.94	ไม่แตกต่าง
E	<12,000บ.	55.79	<12,000บ.	57.14	ไม่แตกต่าง	<12,000บ.	100	<12,000บ.	100	ไม่แตกต่าง
F	5-10พันบ.	71.22	5-10พันบ.	66.67	ไม่แตกต่าง	<5พันบ.	96.28	<5พันบ.	70.23	ไม่แตกต่าง
G	มีประกันสังคม	96.44	มีประกันสังคม	93.65	ไม่แตกต่าง	มีประกันสังคม	91.08	มีประกันสังคม	100	ไม่แตกต่าง
H	55-60 ปี	94.36	55-60 ปี	79.37	ไม่แตกต่าง	55 ปี	86.25	55 ปี	74.05	ไม่แตกต่าง
I	ภรรยา/สามี	39.76	บุตร/หลาน/ ญาติ/พี่น้อง	39.68	แตกต่าง	บุตร/หลาน/ ญาติ/พี่น้อง	47.58	บุตร/หลาน/ ญาติ/พี่น้อง	48.09	ไม่แตกต่าง
J	ภาคอีสาน	84.27	ภาคอีสาน	69.84	ไม่แตกต่าง	ภาคใต้	39.41	ภาคใต้	55.73	ไม่แตกต่าง
K	ไม่มี	62.31	ไม่มี	77.78	ไม่แตกต่าง	ไม่มี	94.42	ไม่มี	83.97	ไม่แตกต่าง
L	ซ่อมแซมในส่วน ที่ชำรุด	44.55	-	-	-	ปรับปรุงภายใน	-	-	-	-
M	<1แสนบ.	52.73	-	-	-	<1แสนบ.	63.16	-	-	-
N	เงินออม	73.64	-	-	-	เงินออม	89.47	-	-	-
O	<2หมื่นบ.	60.00	-	-	-	<2หมื่นบ.	57.89	-	-	-
P	3-5ปี	57.27	-	-	-	3-5ปี	84.21	-	-	-
Q	-	-	จะไปอาศัยกับพ่อ แม่/ญาติ/พี่น้อง	34.92	-	-	-	บ้านตนเองคืออยู่ แล้ว	50.38	-

กลุ่มแรงงานก่อสร้างที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยชาวไทย ร้อยละ 84.25 ถึงแม้ว่าทั้งหมดจะมีกรรมสิทธิ์หรือจะได้มรดกที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม แต่ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีแผนการปรับปรุง ซ่อมแซม ต่อเติม หรือสร้างใหม่ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอื่น ที่ได้ผลจากตารางความสัมพันธ์โดยเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ข้างต้น และนำปัจจัยที่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยมาเปรียบเทียบกัน พบว่าแรงงานก่อสร้างกลุ่มนี้ปัจจัยด้านสังคมส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ช่วงอายุ 31-46 ปี **ประสบการณ์ทำงานก่อสร้าง 10 ปีขึ้นไป** และมีปัจจัยที่เหมือนกันคือ ตำแหน่ง กรรมกร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทั้งหมดไม่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 12,000 บาท รายจ่ายต่อเดือน 5,000-10,000 บาท มีการออมเงินในบัญชีเงินฝาก มีประกันสังคม จะหยุดทำงานเมื่ออายุ 55-60 ปี ปัจจัยการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยเกือบทั้งหมดไม่แตกต่างกับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ยกเว้น ผู้ที่วางแผนจะกลับไปอาศัยเมื่อเกษียณส่วนใหญ่จะกลับไปอยู่กับ ภรรยา/สามี และมีปัจจัยที่เหมือนกัน คือที่ตั้งภูมิลำเนาเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะที่อยู่

อาศัยในภูมิลำเนาเดิมเป็นบ้านเดี่ยว ไม่มีปัญหาในที่อยู่อาศัยภูมิลำเนาเดิม และมีปัจจัยเฉพาะกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยการวางแผนด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ต้องการซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม มีงบประมาณที่วางแผนไว้น้อยกว่า 100,000 บาท ที่มาของงบประมาณส่วนใหญ่ คือ เงินออม มีการออมเงินไว้แล้วน้อยกว่า 20,000 บาท มีแผนที่จะดำเนินการช่วง 3-5 ปี

กลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยชาวไทย ร้อยละ 15.75 กลุ่มนี้ทั้งหมดไม่มีการมีสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม และส่วนใหญ่มาจากกลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีแผนการปรับปรุง ซ่อมแซม ต่อเติมหรือสร้างใหม่ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอื่น ที่ได้ผลจากตารางความสัมพันธ์โดยเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ข้างต้น และนำปัจจัยที่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยมาเปรียบเทียบกับ พบว่าแรงงานก่อสร้างกลุ่มนี้ปัจจัยด้านสังคมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ช่วงอายุน้อยกว่า 30 ปี **ประสบการณ์ทำงานก่อสร้าง 1-4 ปี** และมีปัจจัยตำแหน่งกรรมกร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทั้งหมดไม่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 12,000 บาท รายจ่ายต่อเดือน 5,000-10,000 บาท มีการออมเงินในบัญชีเงินฝาก มีประกันสังคม จะหยุดทำงานเมื่ออายุ 55-60 ปี ปัจจัยการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยเกือบทั้งหมดไม่แตกต่างกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ยกเว้น ผู้ที่วางแผนจะกลับไปอาศัยเมื่อเกษียณส่วนใหญ่จะกลับไปอยู่กับ บุตร/หลาน/ญาติ/พี่น้อง และมีปัจจัยที่เหมือนกัน คือ ที่ตั้งภูมิลำเนาเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมเป็นบ้านเดี่ยว ไม่มีปัญหาในที่อยู่อาศัยภูมิลำเนาเดิม และปัจจัยเฉพาะของกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยสาเหตุที่ไม่มีการวางแผน คือ จะไปอาศัยกับพ่อแม่/ญาติ/พี่น้อง จากข้อมูลข้างต้นเมื่อเปรียบเทียบรายได้กับประสบการณ์ทำงานของกลุ่มที่ไม่เตรียมการด้านที่อยู่อาศัยกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยสรุปได้ว่า รายได้ไม่เติบโตไปกับประสบการณ์ทำงาน

กลุ่มแรงงานก่อสร้างที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยชาวเมียนมา ร้อยละ 67.25 ถึงแม้ว่าทั้งหมดจะมีกรรมสิทธิ์หรือจะได้มรดกที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม แต่ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีแผนการปรับปรุง ซ่อมแซม ต่อเติมหรือสร้างใหม่ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอื่น ที่ได้ผลจากตารางความสัมพันธ์โดยเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ข้างต้น และนำปัจจัยที่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยมาเปรียบเทียบกับ พบว่าแรงงานก่อสร้างทั้งสองกลุ่มนี้ไม่มีความแตกต่างกันในปัจจัยด้านสังคม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ช่วงอายุน้อยกว่า 30 ปี ประสบการณ์ทำงานก่อสร้างในไทยน้อยกว่า 1 ปี ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทั้งหมดไม่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 12,000 บาท รายจ่ายต่อเดือน น้อยกว่า 5,000 บาท มีการออมเงินในบัญชีเงินฝาก มีประกันสังคม จะหยุดทำงานเมื่ออายุ 55 ปี ปัจจัยการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยทั้งหมดไม่แตกต่างกับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่จะกลับไปอยู่กับ บุตร/หลาน/ญาติ/พี่น้อง ที่ตั้งภูมิลำเนาเดิมในภาคใต้ ลักษณะที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมเป็นบ้านเดี่ยว ไม่มีปัญหาในที่อยู่อาศัยภูมิลำเนาเดิม และมีปัจจัยเฉพาะกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยการวางแผนด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ต้องการปรับปรุงภายในตัวบ้าน มีงบประมาณที่วางแผนไว้น้อยกว่า 100,000 บาท ที่มาของงบประมาณส่วนใหญ่ คือเงินออม มีการออมเงินไว้แล้วน้อยกว่า 20,000 บาท มีแผนที่จะดำเนินการช่วง 3-5 ปี

กลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยชาวเมียนมา ร้อยละ 32.75 กลุ่มนี้ทั้งหมดไม่มีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม และส่วนใหญ่มาจากกลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีแผนการปรับปรุง ซ่อมแซม ต่อเติมหรือสร้างใหม่ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอื่น ที่ได้ผลจากตารางความสัมพันธ์โดยเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ข้างต้น และนำปัจจัยที่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยมาเปรียบเทียบกัน พบว่าแรงงานก่อสร้างกลุ่มนี้ปัจจัยด้านสังคม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ช่วงอายุน้อยกว่า 30 ปี ประสบการณ์ทำงานก่อสร้าง 1-4 ปี ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทั้งหมดไม่มีความแตกต่างกันกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 12,000 บาท รายจ่ายต่อเดือน 5,000-10,000 บาท มีการออมเงินในบัญชีเงินฝาก มีประกันสังคม จะหยุดทำงานเมื่ออายุ 55-60 ปี ปัจจัยการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยเกือบทั้งหมดไม่แตกต่างกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่จะกลับไปอยู่กับ บุตร/หลาน/ญาติ/พี่น้อง ที่ตั้งภูมิลำเนาเดิมในภาคใต้ ลักษณะที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมเป็นบ้านเดี่ยว ไม่มีปัญหาในที่อยู่อาศัยภูมิลำเนาเดิม และปัจจัยเฉพาะของกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยสาเหตุที่ไม่มีการวางแผน คือ บ้านตนเองที่อยู่แล้ว

จากข้อมูลข้างต้นเมื่อเปรียบเทียบรายได้กับประสบการณ์ทำงานของกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยสรุปได้ทั้งสองกลุ่มมีลักษณะของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเหมือนกัน และเมื่อนำกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยไปเทียบกับกลุ่มของแรงงานก่อสร้างชาวไทย พบว่าแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมามีตำแหน่งงานเพียงตำแหน่งเดียวคือกรรมกร ส่งผลให้มีรายได้แค่ช่วงเดียวคือ น้อยกว่า 12,000 บาท โดยมีอุปสรรคด้านระยะเวลาการทำงานในประเทศไทยครั้งละ 4 ปี และปัจจัยด้านอายุที่จะเกษียณน้อยกว่าแรงงานก่อสร้างชาวไทยที่ 55 ปี

3) การเสนอแนะแนวทางการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 ผู้วิจัยได้รวบรวมผลสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับแรงงานก่อสร้างจำนวน 3 ท่าน นำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะร่วมกับผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

เสนอแนะแนวทางสำหรับกลุ่มผู้ที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณ จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มแรงงานก่อสร้างกลุ่มนี้มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย แต่จากผลการวิจัยพบว่าทั้งกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวไทยและชาวเมียนมามีปัจจัยที่ไม่แตกต่างกัน โดยมาจากกลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีแผนการปรับปรุง ซ่อมแซม ต่อเติมหรือสร้างใหม่ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอื่นพบว่า แรงงานก่อสร้างชาวไทยมีช่วงอายุที่เตรียมการที่ 31-46 ปี ซึ่งควรปรับปรุงพฤติกรรมมาเริ่มเก็บออมตั้งแต่เริ่มทำงาน จนถึงอายุ 60 ปี เพื่อให้มีเงินออมสำหรับปรับปรุง ซ่อมแซม ต่อเติมหรือสร้างที่อยู่อาศัยใหม่บนที่ดินเดิมได้ แต่ด้วยรายได้ของตำแหน่งกรรมกรที่ไม่เติบโตตามอายุงาน ภาครัฐควรส่งเสริมนโยบายด้านการพัฒนาแรงงานเพื่อยกระดับทักษะที่มี (upskill) และเปิดโอกาสให้แรงงานก่อสร้างชาวไทยและชาวเมียนมาเข้าร่วมโครงการได้โดยไม่แบ่งแยก พร้อมร่วมมือกับภาคเอกชนผู้ที่เป็นนายจ้างของแรงงานก่อสร้างให้ช่วยส่งเสริมให้แรงงานเข้ารับการอบรมด้วย ไม่ว่าจะเป็นการอบรมแบบออนไลน์หลังเลิกงานในภาคทฤษฎี และอบรมแบบสัญจรในภาคปฏิบัติ โดยมีการออกใบรับรองแบบอิเล็กทรอนิกส์ บันทึกในฐานข้อมูลเพื่อให้แรงงานต่างด้าว แม้จะไม่ได้ร่วมงานกับบริษัทเดิมก็จะมีข้อมูลติดตัวเมื่อกลับเข้ามาทำงานในประเทศไทย ในส่วนของกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมา จากผลการวิจัยพบว่าภาษาเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้ค่าแรงของคนกลุ่มนี้ไม่เติบโตดังนั้นตัวแรงงานก่อสร้างต้องปรับตัวด้วยการเพิ่มทักษะในด้านภาษาไทย จะสามารถทำให้สื่อสารและทำงานกับคนได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มโอกาสในการปรับตำแหน่งงาน ร่วมกับภาครัฐต้องเปิดโอกาสให้มีสวัสดิการด้านการพัฒนาภาษาไทย รูปแบบออนไลน์เพิ่มเติม

สำหรับแรงงานต่างด้าว ซึ่งจะได้รับประโยชน์ทั้งฝ่ายนายจ้างที่จะสื่อสารกับแรงงานได้เข้าใจกันมากยิ่งขึ้น ลดการผิดพลาดของงาน สามารถพัฒนาทักษะแรงงานให้สูงขึ้นได้ และภาครัฐก็จะสามารถดึงดูดแรงงานก่อสร้างให้เข้ามาทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งในปัจจุบันอุตสาหกรรมก่อสร้างยังขาดแคลนแรงงานอยู่

เสนอแนะแนวทางสำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณชาวไทย จากผลการวิจัยพบว่ากลุ่มแรงงานก่อสร้างกลุ่มนี้ ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ยังมีอายุไม่เกิน 30 ปี ซึ่งช่วงนี้อาจจะเป็นช่วงอายุที่เหมาะสมกับการผ่อนบ้านสำหรับประชากรที่มีรายได้ปานกลางทั่วไป ประกอบกับชาวไทยจะมีค่านิยมอยากจะเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย เนื่องจากการเป็นเจ้าของนั้นสามารถส่งต่อให้ถึงลูกหลานได้ แต่ในปัจจุบันถึงแม้คนกลุ่มนี้จะเริ่มเตรียมการตั้งแต่อายุน้อยก็เป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนจากผู้ที่ไม่มีการเตรียมการ เป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยได้ เนื่องจากปัญหาเรื่องราคาที่ไม่สามารถทำให้เข้าถึงได้โดยคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มแรงงานที่มีรายได้น้อย ดังนั้นการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยสำหรับกลุ่มนี้ ผู้วิจัยเสนอให้เขาที่อยู่อาศัยหลังเกษียณอายุ โดยการมุ่งสู่การเป็นเจ้าของนั้นไม่สามารถช่วยให้เกิดความพร้อมเมื่อเกษียณอายุได้ เนื่องจากการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยนั้น ต้องเป็นหนี้ในระยะยาวกว่าคนกลุ่มอื่น ความไม่มั่นคงของรายได้ทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสสูญเสียที่อยู่อาศัย และอยู่ในวงจรหนี้สิน ดังนั้นการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ในระยะยาวอาจเป็นภาระสำหรับคนกลุ่มนี้มากกว่าการเช่า โดยที่ผ่านมานโยบายที่อยู่อาศัยของประเทศไทยไทย จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 และฉบับที่ 11 ส่งเสริมให้มีที่อยู่อาศัยอย่างถาวร มากกว่าการเช่าอาศัย เช่น การเกิดขึ้นของโครงการบ้านมั่นคงใน พ.ศ. 2546 บ้านเอื้ออาทรใน พ.ศ. 2554 บ้านหลังแรก พ.ศ. 2559 บ้านประชารัฐและบ้านล้านหลัง พ.ศ. 2561 ซึ่งทั้งหมดเน้นการเป็นเจ้าของด้วยการเข้าถึงสินเชื่อบ้านราคาถูก มีเพียงโครงการที่เป็นนโยบายให้เขาที่อยู่อาศัย คือเคหะสุขประชาที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2564 จากนโยบายของภาครัฐที่มีการเน้นให้เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ผู้ที่มีรายได้เป็นชนชั้นกลางเริ่มการผ่อนบ้าน จะสามารถนำดอกเบี้ยที่ส่งเงินค่าผ่อนบ้านไปลดหย่อนภาษีได้ เป็นการส่งเสริมประชากรที่มีรายได้ปานกลาง และแน่นอน ให้ได้เข้าถึงนโยบายของรัฐ แต่ยังมีกลุ่มคนอีกจำนวนหนึ่งที่เป็นผู้เช่าที่อยู่อาศัย ไม่มีศักยภาพพอที่จะเข้าไปสู่วงจรการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย เพราะมีรายได้น้อย รายได้ไม่เพิ่มขึ้นตามอายุงาน รายได้ใกล้เคียงกับค่าแรงขั้นต่ำงานเกษียณอายุ แต่อยู่ในระบบประกันสังคมกลุ่มล่างสุด เป็นส่วนที่ทำให้พวกเขาถูกมองข้าม ไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากนโยบายการส่งเสริมการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยของรัฐบาล โดยที่ผ่านมามาตรฐมีการใช้งบประมาณไปอย่างมากมากับการลดหย่อนภาษีให้ผู้ซื้อบ้าน แต่สำหรับผู้ที่ไม่มีความสามารถในการซื้อบ้าน ภาครัฐควรแบ่งงบประมาณที่ช่วยเหลือผู้ที่จะซื้อบ้านบางส่วนมาอุดหนุนโครงการ Social Housing ที่อยู่อาศัยเพื่อสังคม เพื่อช่วยกลุ่มผู้ที่อยู่ต่ำสุดของระบบผู้มีรายได้รายเดือนที่ไม่มีศักยภาพในการซื้อที่อยู่อาศัย และยังมีตัวอย่างในประเทศญี่ปุ่นที่มีนโยบายสนับสนุนให้คนไร้บ้านสามารถเช่าอะพาร์ตเมนต์ได้ในราคาถูกและรัฐอุดหนุน แต่สิ่งสำคัญ คือภาครัฐต้องรับรู้ถึงการมีผู้มีรายได้น้อยกลุ่มนี้ และจากผลการวิจัยยังพบว่ากลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่นอกจากจะไม่มีการเตรียมการแล้ว ยังไม่มีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณด้วย ดังนั้นภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการส่งเสริมให้เกิดความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณกับคนทุกกลุ่มในสังคม ถึงแม้คนบางกลุ่มจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่มาก แต่การจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังได้นั้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ควรมองข้ามประชากรกลุ่มนี้ การสร้างนโยบายอุดหนุนการออมเงินที่สามารถจูงใจให้เกิดการออมเงินก่อนเกษียณ เพื่อใช้ตอนเกษียณอายุสำหรับที่อยู่อาศัย ซึ่งการออมเพื่อที่อยู่อาศัยถือเป็นบันไดขั้นแรกสำหรับการเข้าถึงที่อยู่อาศัยไม่ว่าจะเป็นการเช่า หรือการซื้อก็ตาม

เสนอแนะแนวทางสำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณชาวเมียนมา จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มแรงงานก่อสร้างกลุ่มนี้ ไม่มีการมสทธิในที่อยู่อาศัย โดยมาจากกลุ่มแรงงานก่อสร้างที่ไม่มีแผนการปรับปรุงซ่อมแซม ต่อเติมหรือสร้างใหม่ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอื่นพบว่า มีการเก็บออมตั้งแต่อายุน้อยกว่า 30 ปี ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีอยู่แล้ว และการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยสำหรับกลุ่มนี้ ผู้วิจัยเสนอให้เช่าที่อยู่อาศัยหลังเกษียณอายุ โดยมีเหตุผลเช่นเดียวกับกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยของแรงงานก่อสร้างชาวไทย และจากผลการวิจัยพบว่าแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมามีรายได้เพียงช่วงเดียว คือ น้อยกว่า 12,000 บาท ไม่มีการเติบโตของรายได้ตามอายุงาน ดังนั้นในด้านของผู้ใช้แรงงานก่อสร้างต้องปรับตัวด้วยการเพิ่มทักษะในด้านภาษาไทยเช่นเดียวกับกลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย

อภิปรายผลและข้อค้นพบ

1) กลุ่มผู้ที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ลักษณะสังคมของกลุ่มแรงงานก่อสร้าง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มของแรงงานก่อสร้างชาวไทย พบว่ากลุ่มที่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นว่าเนื่องจากแรงงานก่อสร้างชาวไทยเพศชายมีความแตกต่างกันในตำแหน่งงาน ค่าแรงที่ได้รับจากแรงงานก่อสร้าง นอกจากการก่อสร้างจะใช้กำลังกายเป็นหลักแล้ว แต่มีกปัจจัยหนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกิดจากการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในการก่อสร้าง สอดคล้องกับ Saosap (2018) ทำให้แรงงานเพศชายได้รับมอบหมายตำแหน่งงานที่มีรายได้ที่มากกว่า เช่น ผู้ช่วยช่างหรือช่างฝีมือ และผลการวิจัยพบว่าแรงงานชาวเมียนมาทั้งหมดเป็นตำแหน่งกรรมกรทั้งหมด แตกต่างกับแรงงานก่อสร้างชาวไทย เนื่องจากแรงงานต่างด้าวยังมีปัญหาในเรื่องของภาษา เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารและการปฏิบัติงาน ผู้รับเหมาส่วนใหญ่จึงเลือกใช้แรงงานต่างด้าวในตำแหน่งกรรมกร ทดแทนแรงงานชาวไทยที่ไม่นิยมทำงานในตำแหน่งนี้ (Saosap, 2018) ทำให้ระดับรายได้ของแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมาเพศชายอยู่ในช่วงนี้น้อยกว่า 12,000 บาท เพียงช่วงเดียว การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ จากการเปรียบเทียบในเรื่องของช่วงอายุ ในส่วนของแรงงานชาวไทย พบว่าส่วนใหญ่กลุ่มที่มีการเตรียมการมีช่วงอายุ 31 – 45 ปี กลุ่มของแรงงานก่อสร้างมีรายได้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงไม่เกิน 12,000 บาท มีความต้องการที่จะซ่อมแซมที่อยู่อาศัย กลุ่มตัวอย่างแรงงานก่อสร้างมีความแตกต่างออกไปทั้งด้านรายได้ รายจ่าย และมีการเก็บออมเงินในรูปแบบบัญชีเงินฝาก มีการส่งเงินประกันสังคม มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน แสดงให้เห็นถึงการเตรียมความพร้อมด้านรายได้ เนื่องจากการอยู่อาศัยเป็นระยะเวลานาน บ้านย่อมเสื่อมโทรมตามกาลเวลา และไม่เหมาะสมสำหรับวัยเกษียณอายุ (Yodpetch, 2001) ในส่วนของแรงงานก่อสร้างชาวไทยมีประสบการณ์ทำงาน 10 ปีขึ้นไป ที่มากกว่าแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมาเนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการทำงานตามเอกสารบันทึกข้อตกลง MOU ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่า แรงงานต่างด้าวจะได้รับสิทธิการทำงานในไทย 4 ปีต่อสัญญาจ้าง แต่การจะกลับเข้ามาทำงานในบริษัทเดิมอีกรอบนั้น ทางบริษัทเดิมต้องส่งรายชื่อแรงงานเดิมยื่นคำร้องขอให้นำแรงงานต่างด้าวมาทำงานในประเทศอีกครั้ง หากแรงงานคนดังกล่าวพฤติกรรมดี ไม่มีปัญหากับนายจ้าง ทำให้มีแรงงานบางส่วนไม่ได้กลับมาทำงานในประเทศไทย หรือกับบริษัทที่มีสวัสดิการ หรือรายได้เท่าเดิม ซึ่งผลการวิจัยนี้พบว่าแรงงานชาวเมียนมามีรายได้ในช่วงเดียวคือ น้อยกว่า 12,000 บาท ไม่สอดคล้องกับ Saosap (2018) เรื่องอัตราค่าจ้างของแรงงานต่างด้าวจะถูกประเมินโดยผู้รับเหมาตามตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ เพศ และอายุของแรงงาน การเตรียมความพร้อมด้านที่อยู่อาศัย ในกลุ่มที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณในด้านสังคมมีความคล้ายกับกลุ่มที่เตรียมการในหลายปัจจัย ทั้งรายได้ รายจ่าย และเงินออม โดยแรงงานก่อสร้างชาวไทยกลุ่มที่มีการเตรียมการมีรายจ่ายอยู่ในช่วง 5,000-10,000 บาท แต่แรงงานก่อสร้างชาวเมียนมา มีรายจ่ายน้อยกว่า 5,000

บาท ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่า แรงงานก่อสร้างชาวเมียนมาใช้เงินในประเทศไทยน้อย แต่จะส่งเงินกลับไปยังภูมิลำเนาเดิม ส่วนใหญ่จะส่งเงินกลับโดยผ่านนายหน้าตัวกลาง สาเหตุที่แรงงานเมียนมาไม่ส่งเงินกลับภูมิลำเนาเดิมผ่านนายหน้าตัวกลางเนื่องจากความเคยชิน ความเชื่อใจนายหน้า แต่ปัญหาสำคัญที่สุดคือผู้รับเงินในเมียนมาส่วนใหญ่ไม่มีบัญชีกับธนาคารของไทย และอาศัยอยู่ห่างไกลจากธนาคาร (Pongsub, 2016) แต่ในพื้นที่ตัวเมืองยังมีผู้คนบางส่วนที่ทำธุรกรรมโอนเงินผ่านบัญชีธนาคารที่มีสาขาของธนาคารพาณิชย์ของประเทศไทยเปิดทำการอยู่ในประเทศเมียนมา ซึ่งแรงงานชาวเมียนมาจะเหลือเงินเก็บไว้ใช้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นในรูปแบบบัญชีเงินฝากของธนาคารไทยที่นายจ้างเปิดไว้ให้ และการมีผู้ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม 3-4 คน ต้องการกลับไปอยู่กับภรรยา หรือ พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง และบุตร ทำให้การมีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพดี เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งขึ้น

2) กลุ่มผู้ที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัย ลักษณะด้านสังคม การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ และการเตรียมความพร้อมด้านที่อยู่อาศัยของกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวไทยและชาวเมียนมามีความแตกต่างกันในปัจจัยของเพศ โดยกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวไทยที่ไม่มีการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวเสริมว่าแรงงานก่อสร้างเพศชายมีการเรียนรู้วิธีการซ่อมแซม และรู้ถึงความเสี่ยงในงานก่อสร้างได้ดีกว่าแรงงานก่อสร้างเพศหญิง สอดคล้องกับ Saosap (2018) แรงงานก่อสร้างเพศชายมีปัจจัยที่เกิดจากการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในการก่อสร้างมากกว่าแรงงานก่อสร้างเพศหญิง และมีปัจจัยด้านรายจ่ายที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มแรงงานก่อสร้างชาวเมียนมา มีรายได้ไม่น้อยกว่า 5,000 บาท ซึ่งการควบคุมรายรับและรายจ่ายให้เหมาะสม เป็นการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจก่อนเกษียณ ที่มีความสำคัญและความจำเป็นต่อการเกษียณอายุ (Dechphae, 2015) การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ แรงงานก่อสร้างทั้งชาวไทยและเมียนมาในกลุ่มนี้ทั้งหมดไม่มีการมีสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม การเตรียมความพร้อมด้านที่อยู่อาศัย โดยแรงงานก่อสร้างชาวไทย และชาวเมียนมาในกลุ่มนี้ไม่มีปัจจัยที่แตกต่างกันเกือบทั้งหมด ยกเว้นปัจจัยเฉพาะด้านสาเหตุที่ไม่วางแผนด้านที่อยู่อาศัย โดยแรงงานก่อสร้างชาวไทยจะกลับไปอาศัยกับพ่อ/แม่/ญาติ/พี่น้อง สอดคล้องกับบุคคลที่จะกลับไปอาศัยด้วย คือ บุตร/หลาน/ญาติ/พี่น้อง แต่ชาวเมียนมาส่วนใหญ่ที่ไม่วางแผนการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเนื่องจากมีบ้านของตนเองคืออยู่แล้ว

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยโดยมีกลุ่มประชากรเป็นแรงงานก่อสร้างจาก 4 บริษัทรับเหมาก่อสร้างขนาดใหญ่ ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีระบบเรียบร้อย และข้อปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งงานวิจัยนี้ไม่สามารถตอบคำถามได้ทุกประเด็น และคำถามเกี่ยวกับการวางแผน เตรียมการด้านที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องที่ซับซ้อน หากได้มีการสัมภาษณ์โดยละเอียดจากแรงงานบริษัทรับเหมาก่อสร้างขนาดกลางและขนาดเล็ก ที่ยังมีลักษณะการจ้างแรงงานก่อสร้างทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาเพื่อทำงานก่อสร้าง และจัดสร้างแคมป์คนงานให้แรงงานพักอาศัยอยู่ แต่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่แตกต่างกันออกไป และการศึกษาในระดับนโยบายของกลุ่มแรงงานก่อสร้าง ที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยในแง่ของผู้ที่เกษียณอายุไปแล้วเป็นอย่างไร หรือการศึกษาการเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยในระดับองค์กรที่มีกลุ่มประชากรผู้มีรายได้ต่ำน้อยลักษณะอื่นที่แตกต่างออกไป จะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมในหลากหลายประเด็นมากขึ้น

References

- The Active, T. P. (2021). *City builder: Know the workers from the worker camp cluster*. Thai Public Broadcasting Service. <https://theactive.net/data/get-to-know-construction-workers-from-the-epidemic-situation/>
- Boonyapotikul, N. (2005). *A housing preparation of air force warrant officers after retirement* [Unpublished master thesis]. Chulalongkorn University.
- Chanta, S. (2017). *The retirement preparation for employees at a sports equipment manufacturing company in Chonburi* [Unpublished master thesis]. Burapha University.
- Dechphae, P. (2015). *Attitudes toward pre-retirement preparations for retailers* [Unpublished master thesis]. Thammasat University.
- labour statistics. (2022). Office of the National Economic and Social Development Council. <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/02.aspx>
- Migrant Working Group. (2021). *Statistics of migrant workers registered according to cabinet resolutions 29 December 2020*. <https://mwgthailand.org/th/article/1617237426>
- Number of employees in construction establishments. (2021). National Statistical Office. https://catalog.nso.go.th/dataset/os_12_00022
- Pongsub, W. (2016). Problem with return transfer transaction in Thai Commercial Bank by the Myanmar labor force. *Journal of Political Science and Law Kalasin University*, 5(1), 194-206.
- Public Relations Office of BMA. (2021, May 27). Tutoring meeting for 409 construction worker camps, adhering to measures to control the spread of COVID-19. *Bangkok Metropolitan News*, 4-6.
- Saosap, P. (2018). *Migrant workers administration of construction companies listed on the Stock Exchange of Thailand*. National Defence College.
- Survey the working conditions of the population. (2021). National Statistical Office. <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/ด้านสังคม/แรงงาน/ภาวะการทำงานของประชากร-ori.aspx>
- Yodpetch, S. (2001). *Social welfare for older persons: Concept and method for social work practice*; vol. 1. Chulalongkorn University Press.
- Yotongyos, M., & Sawaddisup, P. (2008). *Determining sample size for research*. http://sc2.kku.ac.th/stat/statweb/images/Eventpic/60/Seminar/01_9_Yamane.pdf

Ordinary Urban Heritage: Pattern and Transformation of
Thai Spirit Houses, Case Study in Bangrak District
มรดกเมืองสามัญ : รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของศาลพระภูมิ ในเขตบางรัก

*Kittisak Ruangmun*¹

*Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Architecture,
Chulalongkorn University*

*กิตติศักดิ์ เรืองมัน*²

*ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Ruangmunkitti@gmail.com*

*Prin Jhearmaneechotechai*³

*Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Architecture,
Chulalongkorn University*

*ปริญญ์ เจียรณโชติชัย*⁴

*ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
PRIN.J@chula.ac.th*

Received : 2023-06-11

Revised : 2023-08-10

Accepted : 2023-08-18

¹ Master's degree student in Urban and Regional Planning

² นิสิตปริญญาโท หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

³ Assistant professor, PH.D.

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

Abstract

Ordinary Urban Heritage is an alternative view of Culture Heritage. In contrast to the international conservation concept that focuses on national and official heritage, the concept of Ordinary Urban Heritage esteems the cultural heritage inherent in the everyday activities of ordinary people. The Thai spirit houses, also known as Saan Phra Phum, have held a revered position within Thai society for a long time. This spirit house represents the belief of the dwellings of guardian spirits, safeguarding homes and buildings, which this belief has transmission from generation to generation. but these cultural significances are overlooked in the context of Cultural Heritage today. Furthermore, they face the risk of destruction by the transformation of community space. This article elucidates the potential of Saan Phra Phum to assume an ordinary urban heritage. By sorting them against five selection criteria — the amount of time that the heritage has existed, their association with ordinary people, repetitive appearances or clustering, adaptability to urbanization, and the existence of heritage. it becomes evident that they merit recognition as Ordinary Urban Heritage. Moreover, the Thai spirit houses serve as valuable representations that shed light on patterns and transformations occurring amid the processes of urbanization and multicultural societies in the Bangrak District.

Keywords: ordinary urban heritage, Thai spirit houses, sacred space, multicultural societies, Bangrak district

บทคัดย่อ

มรดกเมืองสามัญเป็นแนวคิดทางเลือกในการพิจารณามรดกวัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสการอนุรักษ์ระดับนานาชาติที่ให้ความสำคัญกับมรดกของชาติและมรดกทางการ (national and official heritage) ขณะที่มรดกเมืองสามัญให้ความสำคัญกับมรดกของผู้คนธรรมดาและมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน ศาลพระภูมิในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ความเชื่อเรื่องเทวดาผู้สิงสถิตเพื่อดูแลรักษากันและอาคารต่าง ๆ มีการส่งต่อความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่นตามหลักการมรดก แต่กลับไม่ถูกกล่าวถึงในกระบวนการอนุรักษ์ อีกทั้งยังมีความเสี่ยงต่อการสูญหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน การศึกษานี้จึงนำแนวคิดมรดกเมืองสามัญมาใช้อธิบายศักยภาพของศาลพระภูมิในการเป็นมรดกด้วยเกณฑ์การพิจารณา 5 ข้อ คือ การมีอายุมากกว่า 50 ปี การพัฒนาโดยคนสามัญ ความเข้าใจหรือการเกาะกลุ่มของมรดก การปรับตัวเข้ากับความเป็นเมือง และการปรากฏตัวอยู่ในปัจจุบัน โดยศาลพระภูมิที่เป็นมรดกเมืองสามัญยังสามารถเป็นตัวแทนในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทเมืองและสังคมพหุวัฒนธรรมของเขตบางรัก

คำสำคัญ: มรดกเมืองสามัญ ศาลพระภูมิ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สังคมพหุวัฒนธรรม บางรัก

บทนำ

ศาลพระภูมิในเขตบางรักปรากฏตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2500 สะท้อนการถ่ายทอดกิจกรรมและความเชื่อจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีคุณสมบัติที่สามารถพิจารณาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมตามแนวคิดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible cultural heritage) กล่าวคือ ศาลพระภูมิสร้างขึ้นตามความเชื่อของคนไทยเพื่อเป็นที่อยู่ของผีหรือเทวดา ซึ่งเป็นเจ้าของที่แห่งนั้น เมื่อสร้างบ้านแล้วเสร็จต้องตั้งศาลขึ้นไว้ประจำบ้านและบูชาก่อนการทำงานสำคัญ เช่น ลงมือทำนา เกี่ยวข้าว พิธีเกิด แต่งงาน หรือตาย ท่านจะให้ความคุ้มครองเพื่อความสุขสบาย (PhrayaAnumanrajadhon, 1952) ศาลพระภูมิเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั้งที่บ้าน อาคารสำนักงาน สถานที่ราชการ (Hoskin, 1992) ความเชื่อเรื่องศาลพระภูมินี้ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน (Ambhanwong, 1995) ศาลพระภูมิยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred space) ตามแนวคิดซึ่งหมายถึง สถานที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนา (Brereton, 1987) หรือสถานที่ซึ่งเป็นเสมือนประตูไปสู่อีกโลกหนึ่ง (Carr-Gomm, 2008) รวมถึงแนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของไทยซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่และช่วงเวลา ทุกคนสามารถมีความรู้สึกศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ได้ ผ่านความรู้สึกของตน จิตสำนึกของตน และสามารถประสบได้ในชีวิตประจำวัน (Sowanee, 2010) ความสำคัญของศาลพระภูมิสอดคล้องกับความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องไม่ได้ ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติจนถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชน กลุ่มบุคคล หรือบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมของพวกเขา มรดกนี้ถูกส่งต่อหรือถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องโดยชุมชนหรือกลุ่มคนเพื่อตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ต่อธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ รวมถึงตอบสนองต่ออัตลักษณ์ของพวกเขา อนุสัญญาว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้ ประกาศในปี พ.ศ. 2546 (UNESCO, 2022) โดยบรรจุการพิจารณาคุณค่าทางสุนทรียภาพ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือสังคม รวมถึงคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ของกฎบัตรเบอร์รา (the Burra Charter of 1979) เข้าไปด้วย (Podder et al., 2018)

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา องค์การนานาชาติทั้งยูเนสโก (UNESCO) และไอโคโมส (ICOMOS) เป็นผู้นำในการนิยามคำจำกัดความทั่วไปและนิยามขอบเขตของมรดก (heritage) (Ahmad, 2006) การพัฒนาและบังคับใช้สนธิสัญญาและสนธิสัญญาต่าง ๆ ของยูเนสโก ส่งผลให้มรดกเป็นสิ่งที่มีความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นกับอัตลักษณ์ของชาติหรือการเป็นมรดกของชาติ (national heritage) นำมาสู่วาทกรรมผู้มีอำนาจต่อมรดก (the Authorized Heritage Discourse) คือผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับวัตถุทางวัฒนธรรมมีหน้าที่ในการปกป้องและกำหนดความถูกต้อง กำหนดคุณค่า และความหมายของมรดก ส่งผลให้ผลประโยชน์ของชุมชนถูกทำให้เป็นเรื่อง ขายขอบ (Smith, 2015) กระบวนการระบุมรดกและอนุรักษ์ซึ่งอยู่ในอำนาจรัฐนี้เรียกอีกอย่างว่า มรดกทางการ (official heritage) (Papadam, 2017) เห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องมรดกตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ยังคงมองข้ามความสำคัญทางวัฒนธรรมของ วัตถุ กิจกรรม และองค์ประกอบทางกายภาพที่ธรรมดา ไม่แปลก หรือไม่เกี่ยวข้องกับชนชั้นนำ อาคารและพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คน สิ่งเหล่านี้สมควรถูกพิจารณาเป็นมรดกเช่นกัน (Podder et al., 2018) เช่นเดียวกับการอนุรักษ์ในประเทศไทย แนวคิดการวางแผนด้านการอนุรักษ์เมืองในกระแสหลักให้ความสำคัญกับมรดกที่ถูกจัดให้อยู่ในสกุลช่างชั้นสูง งานศิลปะที่วิจิตรงดงามและมีความเกี่ยวข้องกับผู้มีฐานะและสถานภาพสูงในสังคม (Sapu, 2018) แนวคิดมรดกเมืองสามัญจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการพิจารณามรดกในเขตเมืองและเป็นแนวคิดที่เติมเต็มความเข้าใจเรื่องมรดกในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับมรดกที่จับต้องได้เพียงเท่านั้น (Jhearmaneechotechai, 2022)

มรดกเมืองสามัญ (Ordinary urban heritage) เป็นแนวคิดที่ประกอบขึ้นด้วยการทบทวนแนวคิดมรดกพื้นถิ่น (vernacular heritage) มรดกเมือง (urban heritage) และมรดกสามัญ (ordinary heritage) จากการทบทวนทั้ง 3

แนวคิด สามารถระบุลักษณะของมรดกเมืองสามัญ คือ มรดกที่ไม่ใช่ชนชั้นสูง เป็นมรดกที่พบได้โดยทั่วไปและไม่มีค่าเปลี่ยนแปลงใหม่ แต่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อและเรื่องเล่าของชาวบ้าน มีความสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่น มีความโดดเด่นของท้องถิ่น และมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน โดยมรดกเมืองสามัญสามารถคัดกรองด้วยเกณฑ์การพิจารณา 5 ข้อที่สัมพันธ์กับลักษณะดังกล่าวข้างต้น อันได้แก่ ระยะเวลาที่มรดกปรากฏ การพัฒนาโดยคนธรรมดา การเกาะกลุ่มหรือซ้ำกัน การปรับตัวเข้ากับบริบทเมือง และการปรากฏอยู่ในปัจจุบัน (Jhearmaneechotechai, 2022)

เขตบางรักถูกเลือกให้เป็นพื้นที่ศึกษา บริเวณที่เป็นย่านศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและย่านสังคมพหุวัฒนธรรมเก่าแก่ของกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ภายหลังการตัดถนนเจริญกรุงทำให้ย่านที่เคยเป็นชานพระนครเติบโตขึ้นเป็นย่านธุรกิจ ย่านสถานกงสุล และเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวต่างชาติและชาวไทย (Nibhatsukit, 2021) รวมทั้ง การขยายตัวของชุมชนชาวจีนออกมาตั้งถิ่นฐานภายนอกตลาดสำเพ็งในช่วงรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ทำให้ชาวจีนมาตั้งถิ่นฐานในบางรักตามแนวถนนสุรวงศ์ ถนนสีพระยา ถนนเดโช และถนนสีลม (Duke & Bunnag, 1986) ย่านที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่ชุมชนเหล่านี้ มักพบศาลพระภูมิประจำอาคารและซ่อนอยู่ในตรอก ซอก ซอย รวมทั้งในบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานระหว่างชาวจีนและชาวไทยได้มีการผสมรวมระหว่างความเชื่อโดยการตั้งศาลพระภูมิในฐานะเทวดาดูแลรักษาสถานที่แห่งนั้นคู่กับศาลเจ้าจีน แต่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เมืองของเขตบางรักในฐานะเป็นย่านธุรกิจสำคัญทำให้ศาลพระภูมิกำลังเผชิญความท้าทาย เนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นอาคารเดี่ยวและตึกแถวที่มีศาลพระภูมิประจำอาคาร ถูกรื้อถอนรวมแปลงเพื่อสร้างเป็นอาคารขนาดใหญ่หลายร้อยตารางเมตร อาคารขนาดใหญ่นี้ไม่ได้นิยมสร้างศาลพระภูมิประจำอาคาร ทำให้ศาลพระภูมิที่ไม่ถูกกล่าวถึงในกระบวนการอนุรักษ์กำลังเผชิญต่อการสูญหายไปพร้อมกับ การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุมชน ดังนั้นการนำเสนอศาลพระภูมิในเขตบางรักตามแนวคิดมรดกเมืองสามัญนี้ นอกจากสามารถสนับสนุน ส่งเสริมการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนพหุวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ สังคม และวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการวางแผนในเชิงกายภาพแล้ว ยังสามารถนำผลการบันทึกรูปแบบศาลพระภูมิที่อาจเป็นวัฒนธรรมเสี่ยงต่อการสูญหายไปเป็นฐานข้อมูลประกอบการวางแผนอนุรักษ์เมืองในอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของศาลพระภูมิในเขตบางรัก ประกอบด้วย 3 กระบวนการ ดังนี้

กระบวนการที่ 1 การรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิของเขตบางรัก ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ (1) แผนที่ประวัติศาสตร์ ใน 5 ช่วงปี (คือ พ.ศ. 2439, พ.ศ. 2454, พ.ศ. 2475, พ.ศ. 2517 และพ.ศ. 2530) (2) ภาพถ่ายทางอากาศหรือภาพถ่ายระยะไกล (remote sensing) ปี พ.ศ. 2501 และ (3) แผนที่ฐานข้อมูลภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) ซึ่งปรับปรุงข้อมูลโดยผู้วิจัยตามภาพถ่ายดาวเทียมปี พ.ศ. 2565 และถือเป็นแผนที่ฐานข้อมูลปัจจุบัน การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของอาคารจากแผนที่ทั้งสามชุดนี้เป็นการวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบพื้นที่สำรวจ โดยแผนที่ พ.ศ. 2439, พ.ศ. 2454 และแผนที่ พ.ศ. 2475 สะท้อนการเกาะกลุ่มของอาคารเดี่ยวที่เป็นบ้านท่ามกลางพื้นที่สวนและตึกแถวตามแนวถนนสายสำคัญ แผนที่ พ.ศ. 2501 และแผนที่ พ.ศ. 2517 สะท้อนการกระจายตัวของตึกแถวทั่วพื้นที่บางรักซึ่งมาพร้อมกับการพัฒนาตึกแถวสองฝั่งตรอกหรือซอยตัน และแผนที่ พ.ศ. 2530 สะท้อนการรวมแปลงที่ดินอาคารเดี่ยว ตึกแถว ตรอกหรือซอยบางส่วนให้เป็นอาคารขนาดใหญ่ ซึ่งตามความเชื่อในย่านที่อยู่อาศัย สถานที่ราชการ และอาคารใหญ่ มักมีศาลพระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำอาคาร (Ambhanwong, 1995) โดยเมื่อทราบบริเวณที่มีการปรากฏหรือเกาะกลุ่มของอาคารเดี่ยว ตึกแถว ตรอกหรือซอยตันนำไปสู่การสำรวจภาคสนามด้วยการเดินเท้าและสำรวจเชิงประจักษ์ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-

participant observation) ในบริเวณดังกล่าวเป็นสำคัญ ซึ่งการสำรวจภาคสนามนี้เป็นการบันทึกข้อมูลปฐมภูมิ คือ ข้อมูลทางกายภาพของศาลพระภูมิทั้งรูปทรงและตำแหน่งที่ตั้งศาลพระภูมิ

กระบวนการที่ 2 ของงานวิจัย คือ การคัดกรองศาลพระภูมิเป็นมรดกเมืองสามัญด้วยเกณฑ์การพิจารณา 5 ข้อ ได้แก่ (1) ระยะเวลาที่มรดกนั้นปรากฏขึ้นในพื้นที่ มรดกเมืองสามัญต้องปรากฏขึ้นในพื้นที่ 50 ปีขึ้นไป (2) มรดกของคณ สามัญ มรดกที่เข้าข่ายเกณฑ์ข้อนี้ต้องเป็นมรดกของคณธรรมดาสามัญในพื้นที่ ต้องไม่ใช่มรดกที่เกี่ยวข้องกับรัฐหรือชน ชั้นสูง รวมถึงต้องไม่ถูกพิจารณาให้เป็นมรดกวัฒนธรรม (cultural heritage) (3) มรดกเมืองสามัญต้องมีการปรากฏ ตัวอย่างซ้ำกันหรือเกาะกลุ่มกัน (4) มรดกต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับความเป็นเมือง และ (5) มรดก ต้องปรากฏอยู่ในปัจจุบัน (Jhearmaneechotechai, 2022)

เนื่องจากศาลพระภูมินั้นไม่มีการบันทึกข้อมูลปีที่ตั้งศาลและไม่มีการบันทึกตำแหน่งลงในแผนที่ ประวัติศาสตร์เพราะเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีขนาดเล็ก แต่การสร้างศาลพระภูมิมักสร้างพร้อมกับอาคารเพราะตามความ เชื่อประเพณีไทยที่ปฏิบัติตั้งแต่โบราณ เมื่อปลูกบ้านเสร็จแล้วต้องทำพิธีตั้งศาลพระภูมิเสียก่อน (Ambhanwong, 1995) หรือตั้งขึ้นเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ภายหลังการสร้างบ้าน (Davidson, 1996) นอกจากนี้ วิธีการผลิตศาลพระภูมิ ปรับเปลี่ยนตามสมัยจากการสร้างศาลเป็นไม้เป็นศาลที่มีการเสริมความแข็งแรง เช่น การเสริมโครงเหล็กที่ทนทานก่อน การหล่อขึ้นรูปด้วยปูน การใช้สัทาศาลชนิดพิเศษ เป็นต้น ศาลพระภูมิที่สร้างด้วยปูนโดยทั่วไปมีอายุ 30 – 40 ปี การ ซ้ำรูดส่วนมากเริ่มจากที่ตัวศาล เสารับตัวศาลยังสามารถใช้ได้ การซ่อมแซมจึงมีทั้งการเปลี่ยนใหม่เฉพาะตัวศาลหรือ ซ่อมส่วนที่ชำรุดหรือเปลี่ยนศาลใหม่แทนที่ศาลเดิม (Kladsap, 2012) ดังนั้นความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิต้องสร้างพร้อม กับอาคาร ประกอบกับความคงทนของศาลพระภูมิ การซ่อมแซมหรือเปลี่ยนศาลใหม่ทดแทนศาลเดิม จึงสะท้อนความ ต่อเนื่องของการตั้งศาลตั้งแต่แรกสร้างอาคารจนถึงปัจจุบัน เมื่อพิจารณาร่วมกับผลการสำรวจภาคสนามด้วยการเดินเท้า พบว่า ศาลพระภูมิที่มีคุณสมบัติเป็นมรดกเมืองสามัญ ร้อยละ 99 เป็นศาลพระภูมิที่ทำจากปูนหล่อขึ้นรูป ดังนั้นศาล พระภูมิที่ตั้งอยู่ในบริเวณอาคารเดี่ยว ตึกแถว ตรอก ซอย หรือถนน ของเขตบางรัก ซึ่งปรากฏขึ้นในแผนที่ ประวัติศาสตร์ช่วงปี พ.ศ. 2439, พ.ศ. 2454 และพ.ศ. 2475 การปรากฏอาคารบนภาพถ่ายระยะไกล ปี พ.ศ. 2501 และข้อมูลการก่อสร้างของอาคารที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ถือว่าศาลพระภูมินั้นมีคุณสมบัติในเกณฑ์ เรื่องอายุ นอกจากนี้ศาลพระภูมิที่ปรากฏขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2517 ปัจจุบันนับว่ามีอายุ 49 ปี ซึ่งในอนาคตอันใกล้ศาล พระภูมิเหล่านี้จะเป็นไปตามเกณฑ์ การศึกษานี้จึงนับว่าอาคารที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2517 มีคุณสมบัติในเกณฑ์อายุ เช่นเดียวกัน

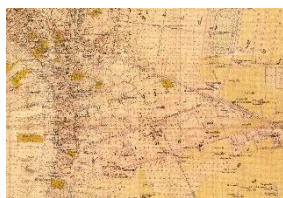
กระบวนการที่ 3 คือ การอธิบายรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของศาลพระภูมิที่เข้าข่ายตามเกณฑ์มรดกเมืองสามัญ ทั้ง 5 ข้อ ตามอิทธิพลของเมืองและสังคมพหุวัฒนธรรม เขตบางรัก

การเป็นมรดกเมืองสามัญของศาลพระภูมิ

เมื่อพิจารณาชุดแผนที่ประวัติศาสตร์ (ดูในภาพที่ 1) จึงพบว่า การขยายตัวของพื้นที่เมืองหรือการปรากฏของอาคารใน แต่ละช่วงเวลามีความสอดคล้องกับการกำหนดอายุของศาลพระภูมิ กล่าวคือ การตัดถนนเจริญกรุงภายหลังการลงนาม ในสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของย่านบางรักขึ้นเป็นอย่างมาก ทำให้ย่านที่เคยเป็น ชานพระนครกลายเป็นย่านที่มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยหนาแน่นและกลายเป็นย่านธุรกิจ ย่านสถานทูต และย่านสถานที่ ราชการ (Nibhatsukit, 2021)

เขตบางรัก พ.ศ. 2439

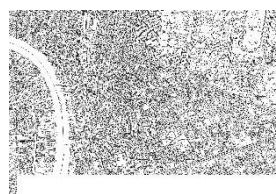
เขตบางรัก พ.ศ. 2454

เขตบางรัก พ.ศ. 2475

เขตบางรัก พ.ศ. 2517

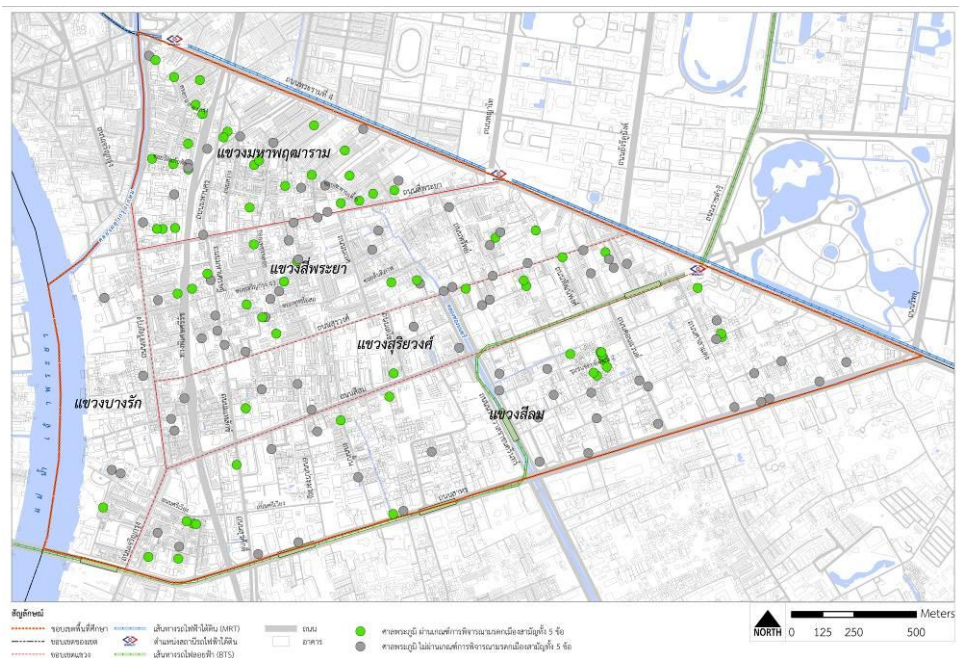

เขตบางรัก พ.ศ. 2530

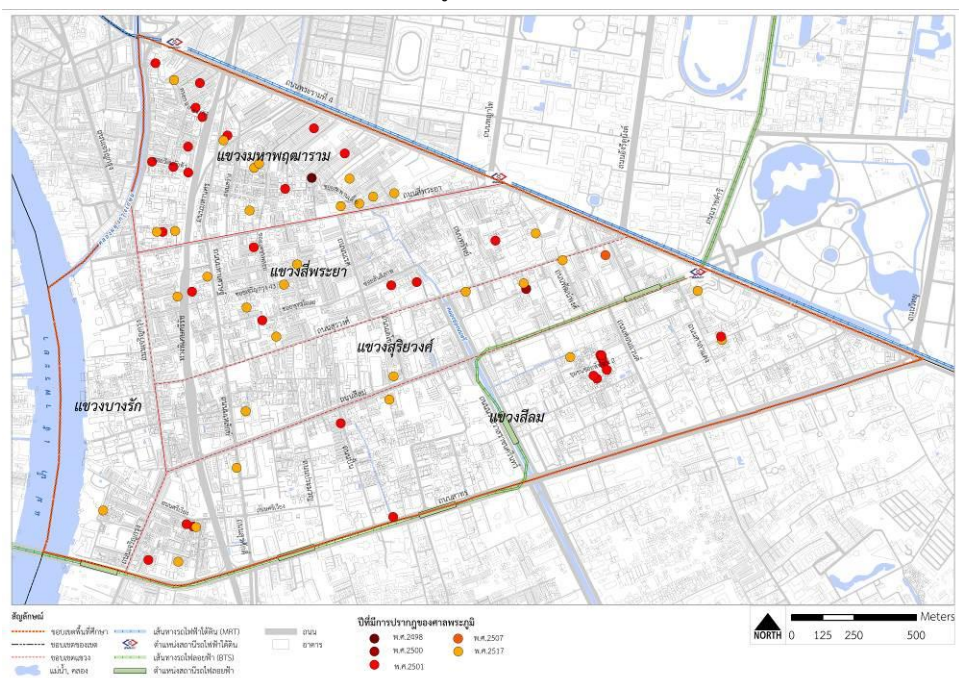
ภาพที่ 1 แผนที่ประวัติศาสตร์ เขตบางรัก

ที่มา: หน่วยวิจัยแผนที่ประวัติศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผังแผนที่ประวัติศาสตร์ ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 พื้นที่เมืองเขตบางรักขยายตัวตามแนวถนนเจริญกรุงเป็นสำคัญ แต่เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการและศาสนสถานขนาดใหญ่หลายศาสนา ศาลพระภูมิที่เป็นมรดกเมืองสามัญจึงปรากฏในบริเวณฝั่งติดแม่น้ำเจ้าพระยาน้อย อีกทั้งบริเวณที่พื้นที่เมืองขยายตัวตั้งแต่ในอดีตและพบศาลพระภูมิ คือ ตามแนวคลองผดุงกรุงเกษม เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งขยายตัวมาจากพื้นที่ตลาดน้อยทางทิศเหนือ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2517 พื้นที่เมืองในเขตบางรักมีความหนาแน่นขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในบริเวณเดิมและการพัฒนาตึกแถวตามแนวถนนสายสำคัญ ศาลพระภูมิจึงปรากฏขึ้นในช่วงเวลานี้จำนวนมาก ภายหลังปี พ.ศ. 2517 จนถึงปี พ.ศ. 2530 พื้นที่เมืองเขตบางรักมีการพัฒนาอาคารขนาดใหญ่ทั่วทั้งเขต โดยบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดตามแนวถนนสายสำคัญภายในเขตบางรัก เช่น ถนนสาทร ถนนพระรามที่ 4 ถนนสีลมโดยเฉพาะช่วงถนนราธิวาสราชนครินทร์ ถึงถนนพระรามที่ 4 และถนนสุขุมวิทช่วงถนนเรศถึงถนนพระรามที่ 4 เป็นต้น บริเวณดังกล่าวได้เปลี่ยนพื้นที่ชุมชนจากบ้านเดี่ยว ตึกแถว เป็นอาคารขนาดใหญ่หลายตารางเมตร ทำให้ศาลพระภูมิประจำบ้านเดี่ยวและตึกแถวสูญหายไป และเปลี่ยนเป็นการสร้างศาลพระพรหมประจำอาคาร ดังนั้นศาลพระภูมิในปัจจุบันจึงปรากฏท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เมืองเขตบางรัก หากศาลนั้นถูกละทิ้งจากเจ้าของอาคารโดยปล่อยให้รกร้างและไม่ปรากฏร่องรอยการบูชาศาลพระภูมิ ศาลดังกล่าวไม่พิจารณาเป็นมรดกเมืองสามัญ การสำรวจภาคสนามภายในเขตบางรัก พบ ศาลพระภูมิจำนวน 154 แห่ง นำมาซึ่งการพิจารณาโดยเกณฑ์การพิจารณาทั้ง 5 ข้อ ผลการพิจารณา พบว่า ศาลพระภูมิจำนวน 67 แห่ง มีคุณสมบัติตามเกณฑ์การพิจารณาและเป็นมรดกเมืองสามัญ (ดูในภาพที่ 2 (1))

(1) ตำแหน่งศาลพระภูมิจากผลการสำรวจภาคสนาม

(2) ตำแหน่งศาลพระภูมิจำแนกตามช่วงเวลาการปรากฏ

ภาพที่ 2 ศาลพระภูมิจากการสำรวจภาคสนามและผลการพิจารณาตามเกณฑ์มรดกเมืองสามัญ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

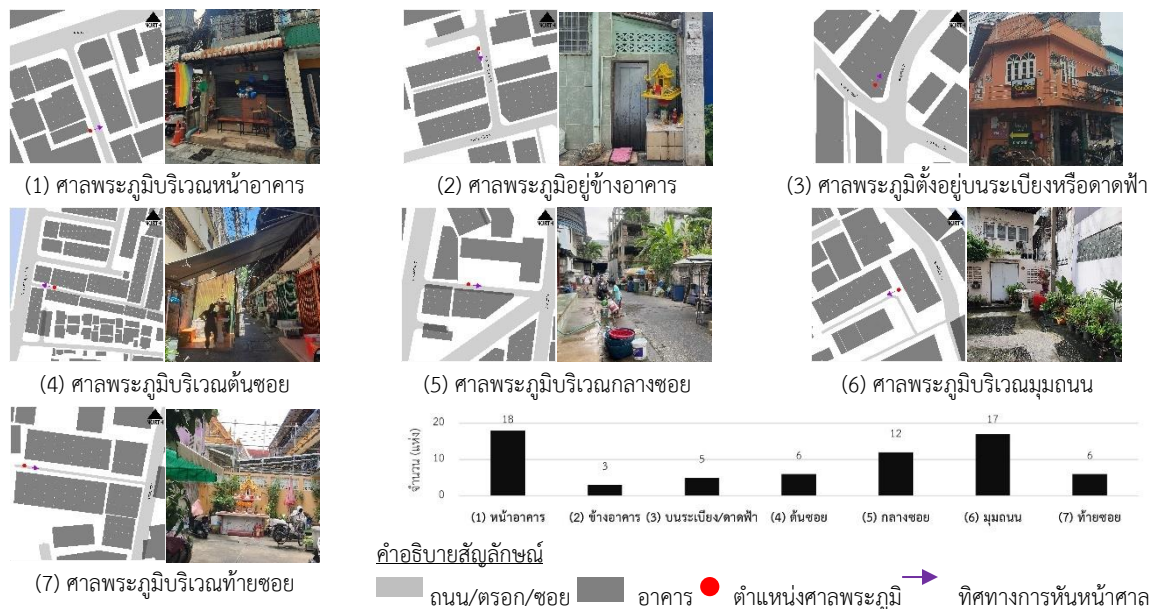
เกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 1 ศาลพระภูมิมิมีระยะเวลาที่ปรากฏขึ้นเป็นไปตามเกณฑ์ ซึ่งเกณฑ์ข้อนี้กำหนดไว้ว่า มรดกต้องมีอายุ 50 ปี ดังที่กล่าวในระเบียบวิธีวิจัยถึงการพิจารณาการปรากฏอาคารบนแผนที่ประวัติศาสตร์เป็นตัวกำหนดอายุของศาลพระภูมิ จากการวิเคราะห์แผนที่ทั้ง 3 ชุดและข้อมูลการก่อสร้างอาคาร พบว่า ศาลพระภูมิปรากฏใน 5 ช่วงเวลา (ภาพที่ 2 (2)) โดยการกระจายตัวของศาลพระภูมิที่ปรากฏขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2500 มักกระจายตัวอยู่ในบริเวณซอยสะพานเตี้ย ตรอกคลองกรุง และซอยวัดแก้วฟ้า แขวงมหาพฤฒาราม ซอยเพชรพลอย ซอยพุทธโอสถ ซอยสันติภาพ แขวงสุริยวงศ์ ถนนศรีเวียง ถนนปิ่น และชุมชนซอยพิพัฒน์ 2 แขวงสีลม ส่วนศาลพระภูมิที่ปรากฏตัวในช่วงปี พ.ศ. 2517 ได้กระจายตัวทั้งเดิมเดิมภายในพื้นที่เดิมและปรากฏขึ้นในบริเวณใหม่ ตัวอย่างเช่น ริมถนนสี่พระยา ต้นซอยสะพานเตี้ย แขวงมหาพฤฒาราม ริมถนนสุริยวงศ์ช่วงถนนทรัพย์ถึงถนนพัฒนาพงศ์ แขวงสุริยวงศ์ ถนนสีลมช่วงถนนมหะสิทธิ์ถึงถนนเคโซ ในแขวงสีลม เป็นต้น ทั้งนี้ ศาลพระภูมิส่วนใหญ่ปรากฏขึ้นพร้อมกับอาคารช่วง พ.ศ. 2501 และ พ.ศ. 2517 ในสัดส่วนร้อยละ 48 เท่ากัน

เกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 2 มรดกของคนสามัญ หมายถึง มรดกที่สร้างขึ้น พัฒนา และใช้งานโดยคนธรรมดาสามัญ และไม่ใช้โดยภาครัฐหรือชนชั้นสูง ความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ที่มีมาพร้อมกับความเชื่อในเรื่องผีบ้าน ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ซึ่งคำว่า พระภูมิ ปรากฏขึ้นครั้งแรกในวรรณกรรมเรื่อง กำสรวลศรีปราชญ์ วรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ตั้งแต่นั้นมาประกาศต่าง ๆ ได้ปรากฏคำว่าพระภูมิด้วยเสมอมา โดยพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระหลักเมือง และพระภูมิ มีความสัมพันธ์กันแต่แตกต่างกันด้วยขนาดขอบเขตการคุ้มครอง พระภูมิเป็นเทวดาคุ้มครองบ้านเรือน ตามความหมายเดิม บ้าน หมายถึงหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีหอผีประจำหมู่บ้านเพียงหอเดียว (Pinthasut, 1970) แต่ในกรุงเทพฯ ไม่พบหอผีประจำหมู่บ้านหรือผีเรือน เนื่องจากเปลี่ยนประเพณีไปเป็นศาลพระภูมิหมด (KlaauyamaiNaAyudhya, 1971) ถึงแม้ว่าศาลพระภูมิที่พบในเขตบางรักไม่ได้สร้างโดยเจ้าของอาคาร แต่ถูกซื้อจากร้านจำหน่ายตามความเชื่อเรื่องพระภูมิของเจ้าของอาคารมาตั้งภายในบริเวณของตนและเป็นผู้ใช้งานด้วยการบูชาและดูแลรักษาศาลพระภูมินั้น

นอกจากนี้ การตั้งศาลพระภูมิเพื่อให้ถูกต้องประเพณีนิยมแต่โบราณ ต้องหาโหรหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตั้งศาลมาเลือกชัยภูมิสำหรับตั้งศาล กำหนดวัน เวลา และฤกษ์ยามยกศาล (Yimkamphu & Phenrat, 1964) โดยผู้ประกอบพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิส่วนใหญ่ก็เป็นคนธรรมดาด้วย อ้างอิงจากผลการศึกษาเรื่อง “การจัดการศาลพระภูมิในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า มีผู้ประกอบพิธีกรรมเพื่อตั้งศาลพระภูมิจำนวนมากในกรุงเทพมหานคร โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พรหมณ์ราชูร์ คือ ราชูร์ทั่วไปซึ่งเป็นที่ยอมรับให้ประกอบพิธีกรรม มีระเบียบพิธีกรรมปฏิบัติตามแบบแผนของเชื้อสายตระกูลตน ซึ่งพบพรหมณ์ราชูร์กลุ่มนี้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมจำนวนมาก กลุ่มที่ 2 คือ หมอศาล หมายถึง ขรวาสชายผู้มีความรู้ความสามารถในการตั้งศาลพระภูมิ โดยมากนิยมผู้ที่บรรลุนิติภาวะหรือผู้เคยบวชเรียน ส่วนใหญ่มีระเบียบในการตั้งศาลที่แตกต่างกัน เนื่องจากได้ศึกษาองค์ความรู้จากคนละแห่งแต่มีการแต่งกายคล้ายคลึงกับพรหมณ์ กลุ่มที่ 3 คือ พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเชื่อว่าเมื่อพระภิกษุมำทำพิธีอัญเชิญเทวดาทั้งหลายยอมรับรู้และอำนวยประโยชน์ต่าง ๆ (Kladsap, 2012)

เกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 3 การปรากฏตัวอย่างซ้ำ ๆ หรือการเกาะกลุ่มของมรดก มรดกในชีวิตประจำวันต้องปรากฏอย่างแพร่หลายในพื้นที่สาธารณะเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมของคนในท้องถิ่น แทนที่เป็นอาคารที่มีลักษณะเฉพาะเพียงหลังเดียว การปรากฏอย่างซ้ำ ๆ ของศาลพระภูมิ เขตบางรัก สามารถอธิบายได้ใน 3 ลักษณะ ดังนี้ ลักษณะที่ 1 การปรากฏซ้ำกันของตำแหน่งที่ตั้งของศาลพระภูมิ ตำแหน่งที่ตั้งศาลพระภูมิในแต่ละตำราไม่ปรากฏการระบุพิคัดแน่ชัด แต่ในทุกตำราปรากฏข้อพึงกระทำตรงกัน คือ ห้ามมิให้เงาทับศาลหรือเงาศาลทับบ้าน (PhraYannawet, 1951) การตั้งศาลพระภูมิไม่ให้เงาบ้านทับศาล จึงไม่มีที่ใดในบ้านนอกจากบริเวณใกล้กับรั้วบ้าน

(Kaewsonthi, 1950) และอย่าใกล้กับตัวบ้านนัก (Phinkhanngoen, 1968) โดยสามารถสรุปเป็น 4 กลุ่มที่ซ้ำกัน คือ กลุ่มที่ 1 ศาลพระภูมิตั้งอยู่บริเวณหน้าอาคาร ร้อยละ 27 ซึ่งรวมถึงศาลพระภูมิที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าอาคารเดี่ยวและหน้าตึกแถว กลุ่มที่ 2 ศาลพระภูมิตั้งอยู่บนพื้นที่ถนน ซอย หรือตรอกซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ประกอบไปด้วย บริเวณท้ายซอย ร้อยละ 26 บริเวณกลางซอย ร้อยละ 16 บริเวณต้นซอยและบริเวณมุมถนนมีสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 9 กลุ่มที่ 3 คือศาลพระภูมิตั้งอยู่บนอาคารบริเวณระเบียงและดาดฟ้า ชั้น 2 หรือชั้น 3 ของอาคาร ร้อยละ 8 และกลุ่มที่ 4 คือ ศาลพระภูมิตั้งอยู่ข้างอาคาร คิดเป็นร้อยละ 4 (ดูในภาพที่ 3)

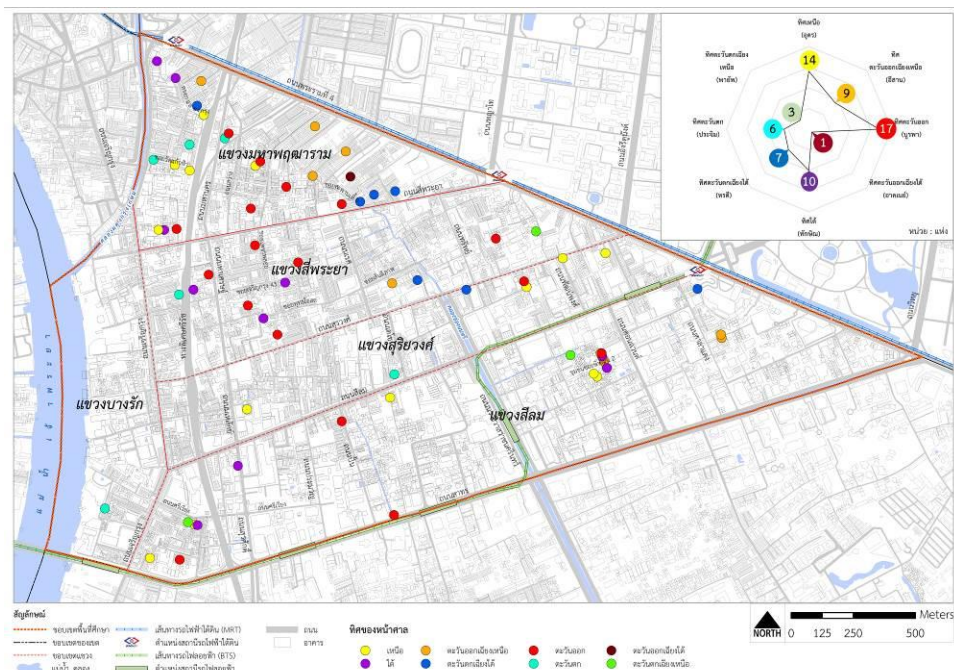

ภาพที่ 3 ตัวอย่างศาลพระภูมิจำแนกตามตำแหน่งที่ตั้ง

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

ลักษณะที่ 2 การปรากฏตัวซ้ำกันของทิศที่ตั้งของศาล สำหรับการตั้งศาลพระภูมิที่ดี คือ ต้องถูกต้องตามทิศเดช ศรี มนตรีของเจ้าบ้านจะดีหรืออย่างน้อยก็พยายามอย่าให้เป็นทิศกาลกรณีแก่เจ้าบ้าน (Yimkamphu & Phenrat, 1964) โดยทิศทางที่สมควรตั้งศาลเพื่อความมงคลตามความเชื่อปรากฏในหลายลักษณะ ได้แก่ ทิศที่ควรตั้งศาลโดยปกติ คือ ทิศอีสาน บุรพา และอาคเนย์ (PhraYannawet, 1951) รวมถึงทิศอุดรของบ้าน ยังถือเป็นทิศที่สามารถตั้งศาลได้โดยปกติ (Kaewsonthi, 1950) กรณีที่มีพื้นที่จำกัดต้องเลือกตั้งได้แค่สองทิศเท่านั้นคือ ทิศอุดรและทิศทักษิณ (Yimkamphu & Phenrat, 1964) นอกจากนี้ ยังปรากฏการให้ความสัมพันธ์ของทิศที่ตั้งศาลกับสถานะทางสังคมของเจ้าบ้าน ดังระบุว่า พระภูมิตั้งหน้าคฤหาสน์หันหน้าไปทางทิศอุดร พระภูมิตั้งหน้าบ้านพ่อบ้านหันหน้าไปทางทิศทักษิณ พระภูมิตั้งหน้าหรือสวนหันหน้าไปทางประจิม พระภูมิตั้งหน้าวัดหันหน้าไปทางบุรพา พระภูมิตั้งหน้าบ่าวสาวหันหน้าไปทางอีสาน (Kaewsonthi, 1950) ศาลพระภูมิของคนธรรมดาสามัญ ไม่ได้ถูกกล่าวไว้ในตำรา แต่ตามที่นิยมในหมู่ไพร่และผู้ที่ทำพิธีต่าง ๆ คือ หันหน้าไปทางทิศอีสานและอาคเนย์ อยู่สองทิศนี้เท่านั้น (Yimkamphu & Phenrat, 1964) จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปทิศที่สามารถตั้งศาลพระภูมิได้ตามความเชื่อ ประกอบไปด้วย 6 ทิศ คือ ทิศอุดร อีสาน บุรพา อาคเนย์ ทักษิณ และประจิม

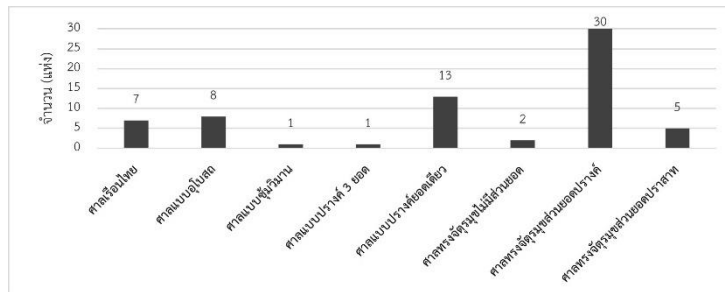
เมื่อพิจารณาศาลพระภูมิที่เป็นมรดกเมืองสามัญ เขตบางรัก ยังปรากฏความเชื่อเรื่องทิศมงคลทั้ง 6 ทิศในปัจจุบัน (ดูในภาพที่ 4) โดยทิศที่มีการตั้งศาลมากที่สุด คือ ทิศบูรพา ร้อยละ 25 ทิศอุดร ร้อยละ 21 และทิศทักษิณ ร้อยละ 15 มักกระจายตัวในแขวงสี่พระยาและแขวงสุริยวงศ์ บริเวณตรอกฉลองกรุง ซอยสว่าง ซอยพระนครเศ ซอยเพชรพลอย ทั้งนี้ ยังปรากฏทิศอาคเนย์หนึ่งในทิศมงคลตามความเชื่อ ปรากฏในเขตบางรักด้วยสัดส่วนที่ต่ำ คือ ร้อยละ 1 นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างทิศและสถานะทางสังคมของเจ้าบ้านพบว่าไม่มีความสัมพันธ์แล้ว พิจารณาได้จากทิศประจิมตามความเชื่อเป็นทิศของศาลพระภูมิประจำสวน ไร่นา แต่ในปัจจุบันไม่ปรากฏสวน ไร่นา ภายในพื้นที่บางรักแล้ว โดยปัจจุบันศาลพระภูมิในทิศประจิมได้ตั้งอยู่บริเวณหน้าอาคารบ้านพัก ต้นซอย และท้ายซอย

ภาพที่ 4 ตำแหน่งศาลพระภูมิจำแนกตามทิศทางการตั้งศาล

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

ลักษณะที่ 3 คือ การปรากฏตัวซ้ำกันของรูปทรงของศาลพระภูมิสามารถจำแนกออกเป็น 8 รูปแบบหลัก ส่วนใหญ่เป็นศาลทรงจตุรมุข ส่วนยอดเป็นปราสาท (คล้ายปราสาทพระเทพบิดร) ร้อยละ 43 รองลงมาเป็นศาลทรงปราสาท ยอดเดียว ร้อยละ 19 ศาลทรงอาคารพระอุโบสถ ภาคกลาง ร้อยละ 12 ศาลทรงเรือนไทย ภาคกลาง ร้อยละ 10 และศาลทรงจตุรมุข ส่วนยอดเป็นปราสาท (คล้ายพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท) ร้อยละ 9 ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 รูปทรงของศาลพระภูมิที่พบในเขตบางรัก

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

เกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 4 การปรับตัวให้เข้ากับบริบทเมือง ในงานเขียนเรื่อง “ผีสาวเทวดา (พ.ศ.2495)” ของพระยาอนุมานราชธน ว่า “ตามคติของจีน เขามีพระภูมิเจ้าที่ประจำหมู่บ้าน ไม่ได้มีพระภูมิบ้านแยกกันมากมายทุกบ้านเรือนเหมือนในกรุงเทพฯ” (PhrayaAnumanrajadhon, 1952) เนื้อหาดังกล่าวบรรยายภาพการตั้งศาลพระภูมิในช่วงต้นรัชกาลที่ 9 หรือ 70 ปีที่ผ่านมา สะท้อนถึงทัศนคติต่อการตั้งศาลพระภูมิของแต่ละบ้านและมีทัศนคติต่อการตั้งศาลพระภูมิประจำหมู่บ้านว่าไม่ใช่วิถีที่พบได้โดยทั่วไปในกรุงเทพฯ แต่เนื่องจากความหนาแน่นในการใช้พื้นที่ชั้นล่างหรือข้อจำกัดการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองของบางรัก หลายศาลจึงมีการเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นศาลที่ใช้ร่วมกันของละแวกบ้านที่อยู่ในซอย หรือมีการเปลี่ยนไปอยู่บนหลังคา (Jhearmaneechotechai, 2022) นอกจากนี้หากพิจารณาถึงประเภทของอาคาร ตึกแถวถือเป็นอาคารพาณิชย์พักอาศัยที่เริ่มมีขึ้นในประเทศไทยพร้อมกับการตัดถนนในกรุงเทพฯ (Tapananont et al., 2016) ซึ่งภายหลังการตัดถนนเจริญกรุง สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดว่ากรุงเทพฯ เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก คือ ตึกแถว (Nibhatsukit, 2021) เมื่อพิจารณาพร้อมกับเกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 3 ความซ้ำลักษณะที่ 1 เรื่อง ตำแหน่งที่ตั้งของศาลพระภูมิที่มีลักษณะซ้ำกัน 4 กลุ่ม คือ การตั้งหน้าอาคารเดี่ยวหรือตึกแถว การตั้งบนพื้นที่ถนน ซอย หรือตรอก การตั้งบนพื้นที่ระเบียงหรือคาดฟ้า และการตั้งข้างอาคาร ความซ้ำทุกลักษณะนี้สะท้อนถึงความพยายามปรับตัวเข้ากับบริบทเมืองซึ่งมีพื้นที่จำกัด ตำแหน่งของศาลพระภูมิจึงเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ที่สามารถตั้งได้ ดังนั้นเกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 3 ความซ้ำลักษณะที่ 1 จึงมีคุณสมบัติในเกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 4 เรื่องการปรับตัวเข้ากับบริบทเมืองด้วย

นอกจากการปรับตัวให้เข้ากับบริบทเมืองเรื่องตำแหน่งที่ตั้งศาลพระภูมิดังกล่าว การปรับตัวเข้ากับบริบทเมืองสามารถอธิบายด้วยการปรับตัวภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดที่หมายถึงสังคมที่มีประชากรตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป แต่ละกลุ่มมีลักษณะวัฒนธรรม มีอัตลักษณ์ และชุมชนของตนเอง บางครั้งอาจมีลักษณะซ้อนทับกันระหว่างกลุ่ม (Sirisdakdamkeong, 2006) โดยศาลพระภูมิที่สามารถอธิบายการปรับตัวภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมมีจำนวนทั้งสิ้น 6 แห่ง โดยทุกแห่งปรากฏอยู่ในแขวงมหาพฤฒาราม สามารถอธิบายได้ใน 3 รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบที่ 1 เป็นลักษณะที่พบมากที่สุด 3 แห่ง คือ การตั้งศาลพระภูมิที่ส่วนใหญ่เป็นศาลทรงจัตุรัสส่วนยอดปราสาทในตำแหน่งเดียวกับศาลเทพเจ้าฟ้าดิน (ดูในภาพที่ 6) เมื่อพิจารณาจากป้ายบนศาลเจ้าทุกแห่งปรากฏป้าย “天地父母” ภาษาจีนกลางอ่านว่า เทียนตี้ฟู่หมู่ แต่ใจอ่านว่า ทีตี้เป๋อ๊อ แปลว่า ฟ้าดินผู้เป็นพ่อและแม่ ซึ่งคนจีนมีความเชื่อว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ต้องเปลี่ยนไปตามฤดูกาลซึ่งเกิดจากอำนาจของฟ้า คนจีนจึงเคารพฟ้าเป็นพ่อและดินเป็นแม่ (Sikkhakosol, 2022) รูปแบบที่ 2 การตั้งศาลพระภูมิภายในบริเวณเดียวกันกับเตาเผากระดาษไหว้เจ้า พบ 2 แห่ง (ดูในภาพที่ 7) ซึ่งเตาเผากระดาษที่มักทำเป็นรูปน้ำเต้าถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งซึ่งมักปรากฏในศาลเจ้าและวัดจีน เตาดังกล่าวมักใช้

สำหรับจุดไฟเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อส่งไปยังสรวงสวรรค์หรือเผาส่งไปให้บรรพบุรุษ (Sukmanas, 1996) รูปแบบที่ 3 การปรากฏศาลพระภูมิภายในบริเวณศาลเจ้า ปรากฏแห่งเดียว คือ ภายในศาลเจ้าปูนเกล้ากงสีพระยา (ดูในภาพที่ 8) โดยตำแหน่งของศาลพระภูมิคล้ายกับรูปแบบที่ 1 คือ ศาลพระภูมิตั้งอยู่ข้างศาลเทพเจ้าฟ้าดิน ป้ายบริเวณแท่นบูชาของศาลพระภูมิปรากฏข้อความภาษาจีน “公爺帝昭” คำว่า “公” หมายถึง เทพพระภูมิเจ้าที่เพศชาย “爺” เป็นคำเรียกยกย่องผู้ชายที่เป็นใหญ่ในบ้านและเป็นคำที่ใช้เรียกเทพเจ้าด้วย “帝” หมายถึง คำเรียกให้เกียรติเทพเจ้า “昭” หมายถึง ความชัดเจนหรือแสงที่สาดส่อง (Sodsongkrit, 2016) จากความหมายของป้ายมีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระภูมิผู้เป็นเทวดาเพศชายคุ้มครองดูแลสถานที่ต่าง ๆ

ภาพที่ 6 ตัวอย่างศาลพระภูมิตั้งอยู่บริเวณเดียวกับศาลเทพเจ้าฟ้าดิน หัวมุมตรอกนครไทย (ปรากฏเสาแขวนตะเกียงหลังศาล)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 7 ตัวอย่างศาลพระภูมิตั้งอยู่บริเวณเดียวกับเตาเผากระดาษไหว้เจ้า กลางตรอกถลองกรุง
ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

บริเวณที่ปรากฏศาลพระภูมิ

① คือ ศาลเทพเจ้าฟ้าดิน

② คือ ศาลพระภูมิ

ภาพที่ 8 ศาลพระภูมิตั้งอยู่ภายในบริเวณศาลเจ้าปูนเกล้ากงสีพระยา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

ความเชื่อทางศาสนาของชาวจีนการนับถือ 3 ศาสนาสำคัญ คือ ขงจื๊อ เต๋า และพุทธศาสนารวมกันเรียกว่า ซัมก่า ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ผนวกเอาความเชื่อพื้นบ้านทั้งการถือเจ้าและการบูชาบรรพบุรุษไว้ด้วยกัน ซัมก่าหรือศาสนาจีนเข้าสู่ประเทศไทยโดยชาวจีนที่อพยพเข้ามา (Sukmanas, 1996) ขณะที่คนไทยการมีศาสนาผีเป็นแกนกลางโดยมีศาสนาพุทธและพราหมณ์เป็นเปลือกหุ้มอยู่ภายนอกของศาสนาไทย (Eoseewong, 2019) ดังนั้นการที่ชาวจีนมีคติความเชื่อเรื่องพระภูมิประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่งมีศาลพระภูมิแห่งหนึ่ง โดยพระภูมิเจ้าที่เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน (PhrayaAnumanrajadhon, 1952) ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องพระภูมิของไทยทำให้เกิดการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาระหว่างชาวจีนและชาวไทยได้เด่นชัดกว่าชาวไทยและชาวตะวันตก จึงเป็นเหตุผลการเกิดการปรากฏศาลพระภูมิและความเชื่อแบบจีนในบริเวณเดียวกัน

(1) ศาลพระภูมิทรงเรือนโบราณของไทย

(2) ศาลพระภูมิบริเวณหน้าอาคาร ปี พ.ศ. 2509

ภาพที่ 9 รูปทรงของศาลพระภูมิที่ปรากฏในแต่ละช่วงเวลา

ที่มา: (1) Phraphum chao thi จาก *Alphabetical order of Thai fine arts and hygienic documents* โดย Phinkhangoen, W., 1968. published for the funeral of Mr.Thawin Chimdi, 13 January 1968. หน้า 58-61. Liang-siang Chongcharoen Printing House. (2) Street scene with Japan Airlines Building on right, Bangkok โดย Sievers, W., 1966. Department of Trade and Industry.

เกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 5 การปรากฏของมรดกในปัจจุบัน เกณฑ์ในข้อนี้นำไปสู่การแยกมรดกที่ยังคงอยู่กับมรดกที่หายไปแล้ว (Jhearmaneechotechai, 2022) เกณฑ์ข้อนี้สามารถอธิบายผ่านรูปทรงศาลพระภูมิที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ตามความเชื่อการตั้งศาลพระภูมิไว้ประจำเคหสถานนั้น ต้องหาเจ้าครูพระภูมิ และศาลเป็นการเริ่มต้น (Midet, 1955) รวมถึงเครื่องประดับและเครื่องอุปกรณ์อื่น เช่น ตุ๊กตาชายหญิง ข้างและม้ากระดาด ละครยก ตุ๊กตาชายหญิง เป็นต้น (Yimkamphu & Phenrat, 1964) ดังภาพที่ 9 (1) ทั้งนี้ ศาลพระภูมิเสาดเดียวมีมาแต่โบราณและเมื่อเคยทำกันมาเป็นเสาดเดียว จึงเกิดเป็นประเพณีว่าศาลพระภูมิต้องมีเสาดเดียวเสมอไป ถ้าศาลเป็นสี่เสาดถือว่าไม่ใช่ศาลพระภูมิ (Satiankoset, 1971) ศาลที่มีสี่เสาดหรือศาลปลูกลงพื้นโดยไม่มีเสานั้นตรงกับลักษณะของศาลเจ้าที่ (Chaiyapotpanit, 2017) ส่วนความสูงของศาลพระภูมินั้นต้องสร้างให้ได้ระดับสายตา แต่ต่างจากศาลเพียงตา คือศาลพระภูมิมีความถาวรมากกว่า ส่วนรูปทรงของศาลสมัยก่อนสร้างขึ้นอย่างง่าย ไม่วิจิตรพิสดารเหมือนปัจจุบัน โดยนิยมเอาไม้มาต่อหยาบ ๆ ทำเป็นฝา 3 ด้าน ด้านหนึ่งเปิดโล่ง มีหลังคาแบบง่าย อีกประเภททำจำลองบ้านหรือเรือนไทยเล็ก ๆ ดังนั้นศาลพระภูมิจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับตัวเรือน (Pinthasut, 1970) ศาลพระภูมิเรือนไม้ทรงหลังคาลั่วหลังเล็กนั้นหาได้ยากเพราะเปลี่ยนเป็นคอนกรีต นอกจากนั้นยังพลิกแปลงทรงเป็นศาลาตรีมุข จตุรมุข เป็นยอดปรางค์ ยอดปราสาท (KlauaymaiNaAyudhya, 1971) เช่นเดียวกับภาพถ่ายศาลพระภูมิ บริเวณหน้าอาคารสายการบิน Japan Airlines ตรงข้ามโรงแรมมณเฑียร ถนนสุรวงศ์ ปี พ.ศ. 2509 ปรากฏศาลที่มีรูปทรงเป็นจตุรมุข ไม่ประดับยอด

(ดูในภาพที่ 9 (2)) การมีศาลพระภูมิหลายรูปแบบนั้นเกิดจากการออกแบบและผลิตขึ้นโดยร้านจำหน่ายศาลพระภูมิ รูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยในกลุ่มของวัดและวัง ถือเป็นเอกลักษณ์เดิมที่ร้านจำหน่ายศาลพระภูมิในช่วง 60 ปีที่ผ่านมาจัดทำมาตั้งแต่เริ่มกิจการ ซึ่งรูปแบบเริ่มต้นจากศาลพระภูมิแบบพระอุโบสถและรูปแบบทรงจตุรมุข ส่วนยอดปราสาท ก่อนพัฒนารูปแบบเป็นศาลพระภูมิรูปแบบพระปรางค์ 3 ยอด และพระปรางค์ยอดเดียวในเวลาต่อมา (Kladsap, 2012) ดังนั้นรูปทรงศาลพระภูมิที่ปรากฏในเขตบางรักปัจจุบัน (ดูในภาพที่ 10) เป็นรูปแบบที่วิวัฒนาการขึ้นช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา

ศาลทรงเรือนไทย

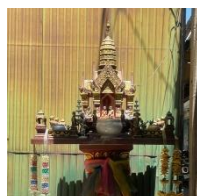
ศาลทรงอุโบสถ

ศาลทรงซุ้มวิมาน

ศาลทรงปรางค์ 3 ยอด

ศาลทรงปรางค์
ยอดเดียวศาลทรงจตุรมุข
ไม่มีส่วนยอดศาลทรงจตุรมุข
ส่วนยอดปราสาทศาลทรงจตุรมุข
ส่วนยอดปราสาท

ภาพที่ 10 รูปทรงของศาลพระภูมิที่เป็นมรดกเมืองสามัญ เขตบางรัก

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

ผลการพิจารณาด้วยเกณฑ์มรดกเมืองสามัญข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ศาลพระภูมิเขตบางรักสามารถเป็นมรดกเมืองสามัญซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งได้ เนื่องจากมีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาทั้ง 5 ข้อ โดยศาลพระภูมิที่เป็นมรดกเมืองสามัญ มีจำนวนทั้งสิ้น 67 แห่ง การปรากฏขึ้นของตำแหน่งศาลพระภูมิสอดคล้องกับการขยายตัวของพื้นที่เมือง โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่อาศัยที่เป็นบ้านเดี่ยวและตึกแถว กล่าวคือ ก่อนปี พ.ศ. 2500 ภายหลังการตัดถนนเจริญกรุงพื้นที่เมืองขยายตัวตามแนวถนนและริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นสำคัญ อีกบริเวณคือตามแนวคลองผดุงกรุงเกษมที่ขยายตัวต่อมาจากย่านตลาดน้อย ภายหลังปี พ.ศ. 2500 ถึงช่วงปี พ.ศ. 2517 ถนนสายใหม่ตัดขึ้นภายหลังถนนเจริญกรุง เช่น ถนนสีลม ถนนสาทร ถนนสุรวงศ์ ถนนเดโช ถนนสี่พระยา เป็นต้น ทำให้เกิดการพัฒนาคู่ขนานริมถนนสายดังกล่าว รวมถึงบริเวณอื่น ๆ เช่น ซอยสะพานเตี้ย ตรอกคลองกรุง ซอยวัดแก้วฟ้า ซอยเพชรพลอย ซอยพุทธโอสถ ซอยสันติภาพ เป็นต้น ศาลพระภูมิจึงปรากฏขึ้นอย่างกระจายตัวพร้อมกับอาคารในแต่ละช่วงเวลา แต่เนื่องด้วยบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นอาคารสถานที่ราชการและศาสนสถานขนาดใหญ่ จึงไม่ค่อยปรากฏศาลพระภูมิ

นอกจากนี้ ยังพบว่า ศาลพระภูมิในเขตบางรักสามารถจำแนกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) ตำแหน่งที่ตั้งศาลพระภูมิ พบ 4 รูปแบบ ได้แก่ ศาลพระภูมิหน้าอาคาร ศาลพระภูมิตั้งอยู่บนพื้นที่ถนน ซอย หรือตรอก ศาลพระภูมิตั้งอยู่บนอาคารบริเวณระเบียงหรือดาดฟ้า และศาลพระภูมิตั้งอยู่ข้างอาคาร (2) ทิศทางการหันของศาลพระภูมิ พบว่ายังคงปรากฏการตั้งศาลตามความเชื่อเรื่องทิศมงคลทั้ง 6 ทิศในพื้นที่ โดยทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศใต้เป็นทิศมงคลที่นิยมตั้งศาลพระภูมิมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าความเชื่อเรื่องสถานะเจ้าของบ้านและทิศมงคลนั้นไม่สัมพันธ์

กันแล้วตามบริบทความเป็นเมือง ทิศตะวันตกตามความเชื่อเป็นทิศของพระภูมิประจำสวน ไร่นา แต่ปัจจุบันทิศดังกล่าวเป็นที่ตั้งของศาลพระภูมิบริเวณหน้าอาคารบ้านพักต้นซอยและท้ายซอยตึกแถว (3) รูปทรงศาลพระภูมิ พบ 8 รูปแบบในปัจจุบัน โดยศาลทรงจตุรมุข ส่วนยอดปราสาท (คล้ายปราสาทพระเทพบิดร) เป็นรูปทรงที่นิยมตั้งมากที่สุด รองลงมาคือ ศาลทรงปราสาทยอดเดียว และศาลทรงอุโบสถ ซึ่งรูปทรงเหล่านี้เป็นรูปทรงที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ในช่วงเวลา 60 ปีที่ผ่านมา จากรูปทรงเดิมที่ทำคล้ายเรือนไทยโบราณซึ่งปรากฏไม่มากในปัจจุบัน ศาลพระภูมิในเขตบางรักปัจจุบันจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากความเชื่อเดิม ทั้งตำแหน่งที่ตั้ง ทิศการตั้ง การปรับรูปทรงของศาลให้มีความวิจิตรตามความนิยม รวมถึงการผสมผสานความเชื่อของชาวไทยกับชาวจีนด้วยการตั้งศาลพระภูมิร่วมกับศาลเทพเจ้าฟ้าดิน เต่าเผือกกระต่ายไหว้เจ้า หรือภายในศาลเจ้าจีน โดยใช้หน้าที่การปกปักรักษาสถานที่นั้น ๆ ของพระภูมิตามความเชื่อร่วมกัน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงการปรับตัวและความพยายามส่งต่อและรับช่วงของมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทวดาอารักษ์ประจำสถานที่นั้น ๆ จากรุ่นสู่รุ่นภายใต้พื้นที่ซึ่งมีบริบทความเป็นเมืองและแหล่งรวมวัฒนธรรมที่หลากหลายอย่างชัดเจน ผ่านแนวทางการพิจารณาของมรดกเมืองสามัญในเขตบางรัก

บทสรุป

การนำเสนอศาลพระภูมิหนึ่งในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เขตบางรัก ด้วยแนวคิดมรดกเมืองสามัญสะท้อนให้เห็นคุณสมบัติในการเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ถูกกลืนจากกระบวนการอนุรักษ์เมืองของหน่วยงานรัฐ กระบวนการอธิบายคุณสมบัติการเป็นมรดกเมืองสามัญ ประกอบด้วย การวิเคราะห์การปรากฏและการเปลี่ยนแปลงของอาคารบนแผนที่ทั้ง 3 ชุด คือ แผนที่ประวัติศาสตร์ 5 ช่วงปี ภาพถ่ายทางอากาศหรือภาพถ่ายระยะไกล (remote sensing) และแผนที่ฐานปัจจุบัน มีส่วนช่วยในการกำหนดกรอบพื้นที่สำรวจซึ่งกำหนดตามความเชื่อศาลพระภูมิจะถูกสร้างเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่ต่าง ๆ ดังนั้นบริเวณที่มีการปรากฏหรือเกาะกลุ่มของอาคารเดี่ยว ตึกแถว ตรอกหรือซอย จึงเป็นกรอบการสำรวจตำแหน่งและข้อมูลทางกายภาพของศาลพระภูมิด้วยการเดินเท้าและสำรวจด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการสำรวจภาคสนามซึ่งถือเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ (empirical evidence) มีความสอดคล้องกับบริเวณที่กำหนดเป็นกรอบไว้ คือ พบศาลพระภูมิประจำอาคารโดยตั้งอยู่บริเวณด้านหน้า ด้านข้างอาคาร บนระเบียงหรือดาดฟ้าอาคาร และศาลพระภูมิที่ตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ คือ พื้นที่ตรอก ซอย หรือถนน กระบวนการต่อมาคือการพิจารณาด้วยเกณฑ์ทั้ง 5 ข้อ คือ ระยะเวลา การพัฒนาโดยคนสามัญ ความซ้ำหรือการเกาะกลุ่มการปรับตัวเข้ากับความเป็นเมือง และการปรากฏตัวอยู่ในปัจจุบัน พบศาลพระภูมิที่มีคุณสมบัติในการเป็นมรดกเมืองสามัญครบทั้ง 5 ข้อ จำนวน 67 แห่ง จาก 154 แห่ง เกณฑ์การพิจารณาที่มีความยากในการศึกษาครั้งนี้ คือ เกณฑ์การพิจารณาระยะเวลา เนื่องจากศาลพระภูมิเป็นสิ่งปลูกสร้างขนาดเล็กไม่มีการบันทึกในแผนที่ประวัติศาสตร์และมักไม่มีการบันทึกข้อมูลการก่อสร้าง แต่ตามความเชื่อศาลพระภูมิเมื่อสร้างอาคารใดขึ้นศาลพระภูมิต้องสร้างขึ้นในเวลาเดียวกันหรือในระยะเวลาใกล้เคียง ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงใช้ระยะเวลาที่มีการสร้างอาคาร ตรอก ซอย หรือถนน หรือปรากฏขึ้นบนแผนที่เป็นตัวกำหนดอายุศาลพระภูมิ โดยศาลพระภูมิที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ถือว่ามีคุณสมบัติในข้อนี้ วิธีการผลิตและวัสดุที่ใช้สร้างศาลพระภูมิทำให้ศาลพระภูมิมีความคงทนสามารถตั้งอยู่เป็นระยะเวลานาน รวมถึงการดูแลรักษาเมื่อศาลพระภูมิเกิดการชำรุดตามธรรมชาติหรือเกิดอุบัติเหตุเจ้าของอาคารจะซ่อมหรือเปลี่ยนใหม่แทนที่ของเดิม ทั้งนี้ การสร้างใหม่ถือเป็นวิธีการที่ยอมรับได้ในการอนุรักษ์มรดก เมื่อมรดกถูกทำลายจากอุบัติเหตุหรือภัยพิบัติทางธรรมชาติ การสร้างใหม่ไม่เพียงแต่ฟื้นฟูรูปลักษณ์ภายนอกและคุณค่าทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังช่วยฟื้นคืนสภาพเศรษฐกิจสังคมและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้กลับคืนมาภายหลังช่วงเวลาแห่งความเสื่อมโทรม (Petti et al., 2018) ดังนั้นศาลพระภูมิจึงสามารถเป็น

มรดกที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านตามกาลเวลา ไม่เพียงเท่านั้นการซ่อมแซมและเปลี่ยนใหม่สะท้อนการส่งต่อและสืบทอดความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ความเป็นเมืองไม่ได้ส่งผลให้สืบทอดความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิหยุดชะงัก แต่ความเป็นเมืองส่งผลให้ผู้ที่มีความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิเกิดการปรับตัวในตำแหน่งการตั้งศาลพระภูมิที่มีความหลากหลาย ไม่ใช่แค่ตั้งบนพื้นดินบริเวณเคหสถานเท่านั้น แต่ปรากฏทั้งบนระเบียงหรือคานฟ้าของอาคาร บนพื้นที่สาธารณะ (ท้ายตรอก ซอย หรือมุมถนน) สะท้อนถึงความพยายามสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแม้อยู่ในเมืองที่มีพื้นที่จำกัด นอกจากนี้ ความเป็นเมืองของเขตบางรักยังเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของคนหลากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรม โดยการศึกษานี้ได้แสดงให้เห็นถึงความผสมผสานทางวัฒนธรรมของความเชื่อที่มีความใกล้เคียงกัน คือ การตั้งศาลพระภูมิในบริเวณเดียวกับศาลเจ้าจีน โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทำให้มรดกสามารถอยู่รอดและรักษาบทบาททางสังคมและเมืองไว้ได้ (Oyarzun, 2017)

ดังนั้นการศึกษาศาลพระภูมิ เขตบางรัก ด้วยมุมมองมรดกเมืองสามัญ จึงถือเป็นกรณีศึกษาสำหรับชุมชนหรือเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและได้รับอิทธิพลจากความเป็นเมืองหรือมีความเป็นพหุวัฒนธรรมสามารถนำแนวคิดมรดกเมืองสามัญไปประยุกต์ใช้และค้นหาวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นโดยคนธรรมดาทั่วไปของสังคมซึ่งถูกกลืนจากการอนุรักษิ์ให้นำมาสู่การศึกษา การอธิบายต่อสาธารณะถึงความสำคัญของวัฒนธรรมดังกล่าวที่มีส่วนช่วยให้ลดความเสี่ยงต่อการสูญหายทางวัฒนธรรมไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนในอนาคต

References

- Ahmad, Y. (2006, May). The scope and definitions of heritage: From tangible to intangible. *International Journal of Heritage Studies*, 12(3), 292-300.
- Ambhanwong, S. (1995). *Phraphum chao thi* (3 rev. ed.). The Khurusapha Trade Organization.
- Brereton, J. P. (1987). Sacred space. In L. Jones (Ed.), *Encyclopedia of religion* (2 nd. ed., Vol. 12, pp. 7978-7986). Thomson Gale.
- Carr-Gomm, P. (2008). *Sacred places: Sites of spiritual pilgrimage from Stonehenge to Santiago de Compostela*. Quercus.
- Chaiyapotpanit, A. (2017). *Gods in the Chinese Shrines of Bangkok: Their styles, related beliefs and relationship with the Chinese communities*. Research and Development Institute, Silpakorn University.
- Davidson, K. (1996). *Spirit house worship in Bangkok's modern context* [Unpublished master thesis]. Chulalongkorn University.
- Duke, P., & Bunnag, P. (1986). *The Chinese community in Bangkok: Continuity and changes*. The Institute of Thai Studies Academic Affairs, Chulalongkorn University-The Ford Foundation.
- Eoseewong, N. (2019). Buddhism-Brahmanism-Animism or Animism-Brahmanism-Buddhism? In K. Uitekkeng, V. Panich, & S. Laomanacharoen (Eds.), *Animism-Brahmanism-Buddhism in Thai religion*. Nata-Haek.
- Hoskin, J. (1992). *A guide to Thailand*. Asia Books.
- Jhearmaneechotechai, P. (2022). Selection criteria of ordinary urban heritages through the case of Bangrak, a multi-cultural & old commercial district of Bangkok. *Nakhara: Journal of Environmental Design and Planning*, 21(2), 1-29.
- Kaewsonthi, A. (1950). Phraphum chaothi. In *Seven numbers scripture and the horoscope consideration* (pp. 48 - 57), published for the funeral of Mr.Khian and Mrs.Phut Kaewsonthi, 5 Febuary 1950. Wittayakorn.
- Kladsap, W. (2012). *Management of land-spirit shrine in Bangkok* [Unpublished master thesis]. Silpakorn University.
- Klauaymai na Ayudhya, T. (1971). *Bòt kwaam laang réuang (chút tée sŏng): Săan làk bân*. In published for the funeral of Mrs. Toem Klauaymai na Ayudhya, at Wat Thep Sirin Tharawat cemetery, 18 May 1971. Aksorn Siam.
- Midet, R. (1955). *Mythology and installation of the phra phum shrine*. In published for the funeral of the noble title Khun Pisankuruniti (Choei Chaiyakul), at Wat Prayurawongsawas cemetery, 1 May 1952. Thai Bithaya.

- Nibhatsukit, W. (2021, July-December). Changes in the Bangrak area after the construction of Charoen Krung Road during the Reign of King Rama IV-VI (1851-1925). *Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University*, 43(2), 1-22.
- Oyarzun, F. P. (2017). Heritage today: The art of transforming what we received from the past. *Built Heritage*, 3, 60-68.
- Papadam, M. (2017). *Heritage of the ordinary: An alternative view; Strategies for using cultural heritage sites as a driver of sustainable urban [re] development in Piraeus* [Unpublished master thesis]. Delft University of Technology.
- Petti, L., Trillo, C., & Mauro, M. D. (2018). Heritage and reconstruction: Different perspectives. In J. H. Kruhl, R. Adhikari, & U. E. Dorka (Eds.), *Living under the threat of earthquakes: Short and long-term management of earthquake risks and damage prevention in Nepal* (pp. 101-116). Springer. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/978-3-319-68044-6>
- Phinkhanngoen, W. (1968). Phraphum chao thi. In *Alphabetical order of Thai fine arts and hygienic documents* (pp. 58-61), published for the funeral of Mr.Thawin Chimdi, 13 January 1968. Liang-siang Chongcharoen Printing House.
- PhrayaAnumanrajadhon. (1952). *Phisang thewada*. In published for the funeral of Mrs.hia Satiankoset, at Wat Makut Kasatriyaram cemetery, 1 May 1952. Phra Chan Printing House.
- PhraYannawet. (1951). Soroj-Puram scripture for construction house and fence. In *the cremation of Mr.Suk Suk-choti (Phra Yannawet) 16 December 1951* (pp. 33-35). Thai-Khasem Printing House.
- Pinthasut, W. (1970). *Phraphum chao thi* [Unpublished graduate thesis]. Silpakorn University.
- Podder, A. K., Hakim, S. S., & Bosu, S. P. (2018). Ordinary heritage. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 12(2), 334-346.
- Sapu, S. (2018). The vernacular city as ordinary cultural heritage. *Journal of Mekong Societies*, 14(2), 63-90.
- Satiankoset. (1971). *Thai traditions study*. <http://www.openbase.in.th/files/satienbook032.pdf>
- Sievers, W. (1966). *Street scene with Japan Airlines Building on right, Bangkok*. In nla.obj-161445885 (Ed.). Department of Trade and Industry.
- Sikkhakosol, T. (2022, January 28). *What do Chinese people worship during Chinese new year and other Chinese festivals? and why worship?* SILPA-MAG.com. https://www.silpa-mag.com/culture/article_82052
- Sirisakdamkeong, P. (2006). *Multiculturalism*. Peace Resource Collaborative.
- Smith, L. (2015). Intangible heritage: A challenge to the authorised heritage discourse? *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 40, 133-142.

- Sodsongkrit, M. (2016). *An inscription of Chinese religious places in Ubon Ratchathani province*. Ubon Ratchathani University Printing House.
- Sowanee, W. (2010). Meaning and sense of Thai sacred places. *DEC journal, Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University*, 3, 4-18.
- Sukmanas, N. (1996). *The beliefs in Feng-Shui as a way of life of Chinese Thais in Bangkok* [Unpublished master thesis]. Chulalongkorn University.
- Tapananont, N., Chantachot, P., & Chiamprasert, A. (2016, December). Shophouses and present-day living. *Academic Journal of Architecture, Chulalongkorn University*, 63, 69-84.
- UNESCO. (2022). *Basic texts of the 2003 convention for the safe guarding of the intangible cultural heritage* (2022 Edition ed.). <https://ich.unesco.org/en/basic-texts-00503>
- Yimkamphu, T., & Phenrat, P. (1964). *The manual for phra phum and details of installation, worship, and sacrifice*. Kasembannakij.

Values and Changes of the Malay Vernacular Houses: A Case of
Tammalang Canal Community, Satun Province
คุณค่าและความเปลี่ยนแปลงเรือนพื้นถิ่นมลายู : กรณีศึกษาชุมชนริมคลองตำมะลัง
จังหวัดสตูล

Charida Pating

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

ชาร์ิดา ปาติง

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Charida171994@gmail.com

Wimonrart Issarathumnoon¹

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

วิมลรัตน์ อีสระธรรมบุญ²

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

issarathumnoonw@gmail.com

Received : 2023-04-19

Revised : 2023-09-05

Accepted : 2023-09-15

¹ Associate professor, Ph.D.

² รองศาสตราจารย์. ดร.

Abstract

The study aimed to investigate the changes in Malay vernacular houses in the Tammalang Canal Community. This community is in Satun Province, which is adjacent to the southernmost border of Thailand on the Andaman Sea coast. To the west, the community connects to the northernmost areas of Malaysia, including Perlis, Kedah, Penang, and Perak. It can be considered the origin of the Malay vernacular houses on the Andaman coast. The research had three primary objectives: (1) to understand the Malay vernacular houses in terms of environment and location, architecture, and uses; (2) to identify the value and authenticity of the houses; (3) and to study the factors affecting the change of the houses to propose guidelines for conservation and rehabilitation. The research method included collecting documentary data. This data will be used as a database referring to the characteristics of Malay vernacular houses. Field data were collected through interviews and surveys, taking photographs and recordings. The research selected Malay vernacular houses aged 100 to 40 years in the amount of 4 houses, which still show their identities, as case studies. Later, the collected data was analyzed to classify the types of houses. The research conclusions included understanding values, the transformation of Malay vernacular houses, and the factors of change and adaptation in the Tammalang Canal community.

Keywords: Malay vernacular house, Thai Muslim house, Malay-Muslim community, Tammalang Canal community, conservation, value

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงเรือนพื้นถิ่นมลายู ชุมชนที่เลือกมาศึกษา คือ ชุมชนริมคลองตำมะลัง จังหวัดสตูล ซึ่งเป็นชุมชนที่ติดกับชายแดนส่วนใต้สุดของประเทศไทยฝั่งทะเลอันดามัน ด้านตะวันตกติดกับพื้นที่ทางตอนเหนือสุดของประเทศไทยมาเลเซีย ได้แก่ ปะลิส เกดะห์ ปีนังและเปรัก นับได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของเรือนมลายูในแถบชายฝั่งทะเลอันดามัน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการประกอบด้วย (1) เพื่อทำความเข้าใจเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชนริมคลองตำมะลัง ในเรื่องสภาพแวดล้อมและที่ตั้ง สถาปัตยกรรม และประโยชน์ใช้สอย (2) เพื่อระบุคุณค่าและความแท้ของเรือนพื้นถิ่นมลายู (3) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นมลายู เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรือน วิธีวิจัยประกอบด้วย การเก็บข้อมูลภาคเอกสารเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอ้างอิงถึงลักษณะของเรือนพื้นถิ่นมลายู และการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ ฝังวัด บันทึกภาพ งานวิจัยนี้เลือกเรือนพื้นถิ่นมลายูที่มีอายุ 100 ปี ถึงเรือนที่มีอายุ 40 ปี จำนวน 4 หลังที่ยังแสดงถึงอัตลักษณ์ของเรือนมาเป็นกรณีศึกษา ข้อมูลที่เก็บมาได้จะถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อจัดแบ่งประเภทของเรือน พบว่าความเข้าใจคุณค่าและการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นมลายู รวมถึงปัจจัยที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของพื้นที่ชุมชนริมคลองตำมะลัง

คำสำคัญ: เรือนพื้นถิ่นมลายู เรือนไทยมุสลิม ชุมชนมลายู-มุสลิม ชุมชนริมคลองตำมะลัง การอนุรักษ์ คุณค่า

บทนำ

ชุมชนริมคลองตำมะลังเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดสตูล ที่ติดกับชายแดนส่วนใต้สุดของประเทศไทยด้านฝั่งทะเลอันดามัน ด้านตะวันตกติดต่อกับรัฐปะลิสทางตอนเหนือสุดของประเทศมาเลเซีย การตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นจากการเดินเรือแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างสตูลกับรัฐต่าง ๆ ของประเทศมาเลเซีย ได้แก่ ปะลิส เกดะห์ ปีนังและเปรัก ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานราวปี พ.ศ. 2441 ประชากรที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่มีเชื้อสายมลายูและมีวิถีชีวิตกับวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม (Documents for organizing knowledge about mangrove forests participation promotion and development kit a hundred stories “Ao Tammalang” way of life and local wisdom, 2010) จากการสำรวจพื้นที่ศึกษาในเบื้องต้น พบประเด็นสำคัญในการอนุรักษ์ เช่น ลักษณะการวางผังชุมชน การแบ่งและการใช้สอยพื้นที่ รวมถึงลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ยังคงหลงเหลืออยู่ นำมาสู่การสันนิษฐานที่ว่าชุมชนริมคลองตำมะลังมีการตั้งถิ่นฐานมาแล้วร้อยกว่าปี ในปัจจุบัน มรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนริมคลองตำมะลังเกิดการเปลี่ยนแปลงและลดคุณค่าลงไป เนื่องด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ปัจจัยสำคัญ ประการหนึ่ง คือการได้รับความเจริญและการขยายตัวของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าเรือนพื้นถิ่นมลายูดั้งเดิมจำนวนหนึ่งได้เสื่อมสภาพ ถูกทิ้งร้าง ถูกรื้อถอน หรือถูกปรับปรุงเป็นบ้านรูปแบบสมัยใหม่ นอกจากลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว วิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนก็เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามชุมชนริมคลองตำมะลังยังคงรักษาอัตลักษณ์สะท้อนผ่านวิถีดั้งเดิม ตลอดจนยังแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่ยุคแรกเริ่ม

จากเหตุปัจจัยและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนริมคลองตำมะลังรวมถึงการปรับประโยชน์ใช้สอยเรือนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคม เศรษฐกิจของพื้นที่ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาประเด็นการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ชุมชนดั้งเดิมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลุ่มเรือนมลายู เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและส่งเสริมพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

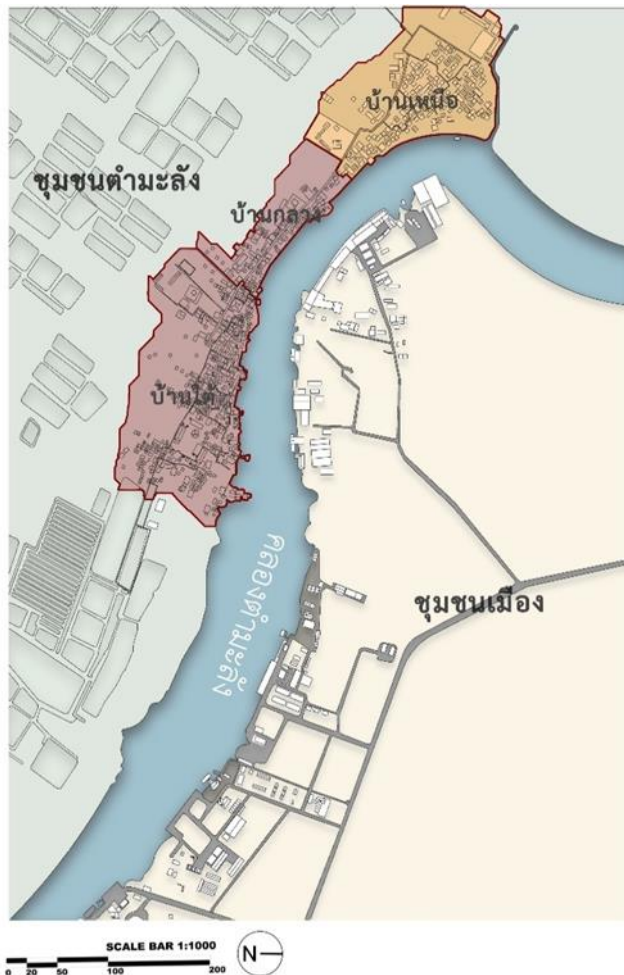
วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือเพื่อทำความเข้าใจเรื่องคุณค่าและการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นมลายูชุมชนริมคลองตำมะลังในด้านต่าง ๆ รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นมลายูและนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชนริมคลองตำมะลัง

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้เลือกศึกษาพื้นที่ชุมชนริมคลองตำมะลังฝั่งหมู่ที่ 3 หมู่บ้านตำมะลังใต้และบ้านกลาง ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวยังคงหลงเหลืออัตลักษณ์ของเรือนพื้นถิ่นมลายูและวิถีชีวิต ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม

ชุมชนตำมะลัง อยู่ห่างจากตัวเมือง (อำเภอเมือง) 13 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทาง 15 นาที ซึ่งมีการแบ่งอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลคลองขุด ตำบลควนขัน
ทิศใต้	ติดต่อกับทะเลอันดามัน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลคลองขุด ตำบลปยู
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลตันหยงโป

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษาวิจัย ลักษณะการแบ่งเขตภายในชุมชนริมคลองตำมะลัง จังหวัดสตูล

ที่มา: ดัดแปลงมาจาก google map, 2565

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูลด้านเอกสาร

เอกสารจากหน่วยงานภาครัฐที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน หนังสือ งานวิจัย บทความวิจัย บทความวิชาการ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นมลายูในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการศึกษาข้อมูลเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอ้างอิงถึงลักษณะของเรือนพื้นถิ่นมลายูในพื้นที่ชุมชนริมคลองตำมะลัง

ข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนามจะใช้วิธีการ สัมภาษณ์ สํารวจ รั้ววัด บ้านทึกภาพ มีรายละเอียดดังนี้:

ก. สัมภาษณ์เชิงลึก เจ้าของบ้านและผู้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

- 1) ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน
- 2) การวางผัง สร้างเรือนและคติความเชื่อ
- 3) การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของเรือน

ข. สํารวจและรั้ววัดเรือนพื้นถิ่นมลายูเพื่อศึกษาเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- 1) รูปแบบสถาปัตยกรรม
- 2) การใช้งานของเรือน
- 3) การเสื่อมสภาพ การต่อเติมและการซ่อมแซม

ค. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สํารวจและรั้ววัด

- 1) วิเคราะห์เพื่อจัดแบ่งประเภทของเรือน ตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและยุคสมัยการสร้างเรือนตั้งแต่ต้นแบบเดิมจนถึงการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
- 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของเรือน เช่น การดูวิธีการอนุรักษ์ที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงและการใช้พื้นที่ต่าง ๆ

ง. การสังเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สํารวจและรั้ววัด

- 1) สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงของเรือน
- 2) เข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่องค์ประกอบเชิงพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของเรือน การเลือกใช้วัสดุและส่วนตกแต่งต่าง ๆ ตามลักษณะรูปแบบเอกลักษณ์ที่มีอยู่ในชุมชน

ทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจเรื่องคุณค่า การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นมลายู เพื่อนำไปสู่แนวทางการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในเรื่องประกอบด้วย ภูมิทัศน์ชุมชนเมืองดั้งเดิม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและแนวทางการอนุรักษ์

ความหมายภูมิทัศน์ชุมชนเมือง

ในบันทึกเวียนนา ค.ศ. 2005 ได้กล่าวว่าการใช้คำว่า "ภูมิทัศน์" ในนิยาม "ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์" คือพื้นที่ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับการอยู่อาศัยและการพัฒนาเชิงสังคมและการสร้างสมวัฒนธรรมในถิ่นที่ครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างที่นับรวมองค์ประกอบสำคัญ อันได้แก่ โครงสร้างและที่ว่างในบริบททางธรรมชาติและระบบนิเวศ รวมถึงแหล่งโบราณคดีและถิ่นที่อยู่อาศัยที่ล้วนมีความเชื่อมโยงไม่แบ่งขอบเขตชัดเจนทั้งในเชิง "เวลา" และ "พื้นที่" พื้นที่ประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อการเติบโตของเมืองและการพัฒนาของสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรให้ความสำคัญเฉพาะช่วงเวลาหนึ่งแต่ควรพิจารณาพื้นที่ส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นภาพรวมและนอกจากการพิจารณาภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ผ่านการรับรู้ในเรื่องความงามควรพิจารณาภูมิทัศน์จากการรับรู้ประชาชนผ่านองค์ประกอบ กระบวนการเติบโต และการเกิดหน้าที่ของพื้นที่อย่างต่อเนื่องด้วย (ICOMOS, 2005)

ความหมายสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

สถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมตามความหมายขององค์การยูเนสโก กล่าวถึงการประเมินคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในแต่ละแหล่งที่ตั้งและได้จำแนกความสำคัญด้วยปัจจัย 3 ประการ คือคุณค่าที่ตัวสถาปัตยกรรมเอง คุณค่าของการคงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น คุณค่าของการคงอยู่ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติเฉพาะท้องถิ่น (Ornsiri Panin et al., 2004)

Oliver (1997) กล่าวว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็น "ภาษาสถาปัตยกรรมของประชาชน" ด้วยชาติพันธุ์ภูมิภาคของท้องถิ่น ทั้งนี้ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่ปราศจากสถาปนิก สถาปัตยกรรมในลักษณะนี้จึงมักถูกสร้างขึ้นด้วยวัสดุในท้องถิ่น โดยชาวบ้านใช้วิธีการสร้างด้วยเครื่องมือความรู้ในท้องถิ่นและด้วยวิวัฒนาการของงานช่างฝีมือที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเกิดสถาปัตยกรรมแบบยั่งยืนที่มีความเฉพาะเจาะจงกับสถานที่และวัฒนธรรม เกิดเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสำหรับใช้ในการพักพิงอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตในท้องถิ่น

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสามารถเรียกได้ว่า “มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความชื่นชอบ ความภาคภูมิใจ และได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นผลผลิตที่โดดเด่นทางสังคมแม้จะมีลักษณะไม่เป็นทางการ แต่ระเบียบแบบแผนโดยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญและในขณะเดียวกันก็แสดงถึงความน่าสนใจในเรื่องความงามเป็นจุดรวมระหว่างชีวิตความเป็นอยู่กับประวัติศาสตร์ของสังคมในอดีตและวิถีชีวิตร่วมสมัย ซึ่งภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดสร้างอรรถประโยชน์ได้ (Ching, 1996)

Kriangkrai Kerd Siri (2014) ได้ให้นิยามความหมายของคำ “เรือน” หรือที่เรียกในภาษามลายูว่า “รูมอห์” ถือเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยที่ก่อตัวขึ้นจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้เป็นเจ้าของ เพราะฉะนั้นเรือนจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญต่อการศึกษาวถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่แวดล้อมไปด้วยความสลับซับซ้อนของปัจจัยสังคม วัฒนธรรม และบริบทแวดล้อมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติของพื้นที่คาบสมุทรมาเลย์ที่มีภูมิอากาศที่แปรปรวน

พื้นที่คาบสมุทรภาคใต้ของไทย ซึ่งเป็นพื้นที่พรมแดนชายขอบจากการปกครองของประเทศไทยส่วนกลางพร้อมไปกับการดำรงอยู่ท่ามกลางเงื่อนไขทางภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ได้ทำให้ลักษณะและการแสดงออกที่เกิดขึ้นเรือนพื้นถิ่นมลายูในพื้นที่ดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นจากการปะทะสังสรรค์จากอิทธิพลแวดล้อมในหลายมิติ ดังนั้นเรือนพื้นถิ่นมลายูจึงเป็นสถาปัตยกรรมตัวแทนที่สะท้อนมรดกของการสร้างสรรค์ระหว่างอารยธรรมในศาสนาอิสลามและสิ่งค้ำที่หลงเหลืออยู่ของอารยธรรมอื่น ๆ ถูกแสดงออกผ่านระเบียบและวิธีการก่อสร้าง ซึ่งยังส่งผ่านทักษะเชิงช่าง ตลอดจนประเพณีการปลูกสร้างเรือนซึ่งส่งเสริมการพิจารณาเรือนที่อยู่อาศัยในฐานะของผลผลิตทางวัฒนธรรมบนเงื่อนไขของความแตกต่างหลากหลายตามบริบทแวดล้อมของพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน ลักษณะของการประกอบอาชีพหลัก คติ ความเชื่อ อิทธิพลจากศาสนา ฯลฯ

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะของพื้นที่

กฎบัตรและหลักการสากลระบุแนวคิดที่ว่า ไม่สามารถแยกพิจารณามรดกทางสถาปัตยกรรมเฉพาะตัวอาคารหนึ่งหลังหรือกลุ่มอาคารกลุ่มหนึ่งออกจากพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงแนวคิดที่ว่าไม่ควรแยกส่วนสำคัญของพื้นที่ออกจากบริบทใหญ่ ควรมองภาพมรดกวัฒนธรรมกว้างไปกว่ามรดกที่เป็นรูปธรรมและมีขอบเขตตายตัว ควรให้ความสำคัญกับบริบทและส่วนประกอบแวดล้อมที่กว้างออกไปจากตัวแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งในด้านสังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (ICOMOS, 2007)

นอกจากนี้ มีการระบุให้พิจารณาถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างมรดกวัฒนธรรมในลักษณะกายภาพและนามธรรม โดยมองว่ามรดกในลักษณะกายภาพมีจุดเริ่มต้นมาจากมรดกในลักษณะนามธรรมและมรดกในลักษณะนามธรรมช่วยให้คุณค่าของแหล่งมรดกดำรงคงอยู่ (UNESCO et al., 2009; ICOMOS, 2002) จากแนวคิดข้างต้น องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะของพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์จึงประกอบด้วย

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือองค์ประกอบทางกายภาพ พิจารณาพื้นที่ประวัติศาสตร์แบบเป็นองค์รวมในลักษณะของเนื้อเมืองหรือโครงสร้างทางกายภาพ อันประกอบขึ้นจากตัวอาคาร พื้นที่และสภาพแวดล้อม

องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ หรือองค์ประกอบในลักษณะนามธรรม พิจารณาองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ที่ปรากฏในรูปของพัฒนาการทางสังคม การใช้สอยหรือหน้าที่ของพื้นที่ ความเป็นชุมชน ลักษณะทางวัฒนธรรม แบบแผนปฏิบัติและประเพณีองค์ความรู้ พิธีกรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ช่วยก่อรูปที่ว่าง (ICOMOS, 2005) การผลิตแบบดั้งเดิมวิถีการดำรงชีวิต รวมถึงศาสนาและความเชื่อ (ICOMOS, 2002) องค์ประกอบในลักษณะนามธรรมนี้เอื้อให้เกิดอัตลักษณ์คุณค่าและความเป็นของแท้ให้กับพื้นที่ (ICOMOS, 2011)

คุณค่าความเป็นของแท้และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชุมชน

มีผู้ศึกษาคุณค่าความเป็นของแท้และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับภูมิทัศน์ชุมชนเมืองดั้งเดิมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไว้หลายแง่มุม โดยภาพรวมนั้นหมายถึงพื้นที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติโดยใช้หลักความคิด คติความเชื่อรวมถึงอิทธิพลต่าง ๆ ในพื้นที่ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ภูมิทัศน์ชุมชนเมืองดั้งเดิมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องสำคัญส่งผลทำให้ภูมิทัศน์ชุมชนเมืองดั้งเดิมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นยังไม่แข็งแรง จึงต้องทำการศึกษาและหาวิธีการเพื่อที่จะนำไปสู่วิธีการแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาดและเหมาะสม

การอนุรักษ์เป็นการดำเนินงานหรือการจัดการอย่างมีกระบวนการและขั้นตอนที่เหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะดำรงรักษาคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมกฎบัตรและหลักการต่าง ๆ ระบุถึงการพิจารณา "คุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรม" ที่ครอบคลุมคุณค่าทุกด้าน ทั้งคุณค่าด้านความงาม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านสังคม หรือด้านจิตวิญญาณ โดยไม่เน้นคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งจนคุณค่าด้านอื่นถูกลดทอน ตลอดจนให้ความสำคัญกับระดับของคุณค่าซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำมาสู่การกำหนดวิธีการอนุรักษ์ (ICOMOS, 1999; UNESCO et al., 2009)

นอกจากนี้องค์ประกอบอื่น ๆ ที่ควรนำมาพิจารณาประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหรือพื้นที่เมืองกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ หน้าที่ใช้สอย ประเพณีทางวัฒนธรรม เทคนิควิธีการดั้งเดิมองค์ประกอบที่แสดงถึง "อัตลักษณ์ของสถานที่" และ "จิตวิญญาณของสถานที่" (ICOMOS, 2011) อย่างไรก็ตามในการรักษาบูรณภาพของแหล่งมรดก ควรคำนึงถึงความเป็นของแท้โดยไม่ควรสร้างแหล่งมรดกที่ไม่มีอยู่แล้วกลับขึ้นมาอีก รวมถึงควรแยกองค์ประกอบของแหล่งที่ได้รับบูรณะออกจากของดั้งเดิม (ICOMOS, 2002) ลักษณะเฉพาะของภูมิทัศน์ชุมชนที่ควรนำมาพิจารณาให้เกิดคุณค่าประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐาน อันได้แก่ ลักษณะกลุ่มเรือน ช่วงเวลาที่มีการตั้งถิ่นฐานซึ่งทำให้เกิดองค์ประกอบทางกายภาพที่ต่างยุคสมัยกันมาอยู่ร่วมกันกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชน หากพิจารณากลุ่มเรือนพื้นถิ่นมลายูองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญ คือการได้รับอิทธิพลของโครงสร้างชุมชนที่ยังคงปรากฏอยู่ในลักษณะของการวางตัวของกลุ่มเรือนที่มีความสัมพันธ์กับเส้นทางและบริบท ซึ่งลักษณะของโครงสร้างชุมชนมักจะเป็นบริเวณใกล้ทางสัญจรในอดีต (path) อันได้แก่ เส้นทางน้ำ ถนน ตรอก ซอย ทางเดิน และมีพื้นที่ศูนย์รวมรองรับกิจกรรมต่าง ๆ (node) รูปแบบสถาปัตยกรรมสามารถระบุยุคสมัยแห่งการก่อกำเนิดและลักษณะสำคัญชุมชนเก่า เช่น อาคารเรือนพื้นถิ่น แม้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวจะมีการปรับเปลี่ยน ซ่อมแซม หรือมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่ต่างยุคสมัยกันแต่ยังคงสะท้อนให้เห็นลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมคงไว้ นอกจากนี้องค์ประกอบทางกายภาพแล้วคุณค่าของมรดกทาง

วัฒนธรรมในลักษณะเรือนพื้นถิ่นยังควรได้รับการพิจารณาจากองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ซึ่งเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องของกิจกรรมและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ (Pinrat Kanchanathiti, 2009)

คุณค่าความเป็นของแท้และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทเรือนมลายู

การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้นทำให้เข้าถึงสภาพของสังคมชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากรูปทรงของอาคารจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมประชานิยม (popular culture) ที่แฝงอยู่ในรูปทรงและแผนผังของเรือน ทั้งยังถือว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นสิ่งที่ได้รับการสร้างสรรค์อย่างหนึ่งของกลุ่มมนุษยชาติผ่านหลักความคิด คติความเชื่อและอิทธิพลจากศาสนาในแต่ละภูมิภาคจากคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสามารถสรุปให้เห็นถึงแนวคิดในการระบุคุณค่า ความเป็นของแท้และปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จากการรวบรวมข้อมูลมีผู้ศึกษาแนวคิดไว้หลากหลายแง่มุม โดยภาพรวมนั้นองค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ควรได้รับการนำมาพิจารณาประกอบด้วย โครงสร้างของชุมชน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ และมุมมอง เป็นต้น ทั้งนี้ ควรพิจารณาองค์ประกอบที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการตั้งถิ่นฐานและพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในบริบทแวดล้อม

ความสำคัญของแนวทางการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ คือการดูแลรักษาปรับปรุงป้องกันอาคารและบริเวณใกล้เคียง โดยส่วนใหญ่เป็นอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือคุณค่าทางประวัติศาสตร์ซึ่งอาจมีขอบเขตเป็นเมืองขนาดเล็กหรือเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เช่น ถนน ตลาด กลุ่มอาคาร ย่านการค้า เป็นต้น ซึ่งควรมีการแทรกแซงสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์ให้น้อยที่สุดและไม่ควรส่งผลเสียต่อการอนุรักษ์ในอนาคต รวมถึงลักษณะทางกายภาพอันประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบสถาปัตยกรรมที่สร้างความโดดเด่นให้กับอาคารหรือบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่ซึ่งจะต้องมีแนวทางการอนุรักษ์ที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งบริเวณนอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพควรคำนึงถึงความเคารพต่อความเป็นธรรมชาติของเมืองและความเป็นย่านทางประวัติศาสตร์จากความหมายของการอนุรักษ์ที่กล่าวมานั้น การอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าควรทำการอนุรักษ์ทั้งทางด้านกายภาพ เอกลักษณ์และบริบทสภาพแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่ที่สอดคล้องไปกับการดำรงชีวิตของผู้คน แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องแต่การอนุรักษ์จะเป็นการรักษาสภาพภูมิทัศน์ อาคารหรือกลุ่มอาคารที่ทรงคุณค่าในอดีตให้คงอยู่และเกิดประโยชน์ต่อปัจจุบันอย่างยั่งยืน

หลักการในการอนุรักษ์

ในมุมมองของกฎบัตรและหลักการสากลที่ได้รับการเลือกมาพิจารณา พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ได้รับการขยายขอบเขตให้ครอบคลุมบริบททางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้หลักการและวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ในการที่จะรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ของมรดกวัฒนธรรมเมืองจำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ดังนี้

การเลือกวิธีการอนุรักษ์และการจัดการที่เหมาะสม เพื่อรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ของมรดกวัฒนธรรมในทุกมิติ การอนุรักษ์ควรได้รับการจัดทำด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยหลีกเลี่ยงการยึดมั่นเพียงแนวทางใดทางหนึ่งโดยปราศจากความยืดหยุ่น เพื่อรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ของมรดกในทุกมิติ (ICOMOS 1987, 1999) การยอมรับความเปลี่ยนแปลงอันนำมาสู่การดำเนินงานเพื่อการพัฒนาสร้างคุณค่าและมูลค่าให้แก่พื้นที่ รวมถึงเอื้อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี จากการพิจารณาว่าพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์เป็น "พื้นที่ที่มีชีวิต" การอนุรักษ์จึงได้รับการดำเนินงานตามแนวคิดการยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในเรื่องการใช้สอย โครงสร้างทางสังคม การเมืองและการพัฒนาทางเศรษฐกิจแล้วจึงนำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่ การสร้างคุณค่าและมูลค่าให้แก่พื้นที่เพื่อสนองต่อประโยชน์ในปัจจุบันรวมถึงการเอื้อให้เกิดคุณภาพชีวิตแก่ประชาชนเกิดการดำเนินงานกับสถาปัตยกรรมและพื้นที่ที่รวมถึงการก่อสร้าง การต่อเติม และการปรับการใช้สอยอาคารและพื้นที่ดังกล่าว "contemporary architecture" ในบันทึกเวียนนา ค.ศ. 2005 (ICOMOS, 2005) การกำหนดเป้าหมายที่ครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม - วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การดำเนินงานที่นำไปสู่ความยั่งยืน จากการ

ยอมรับความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ที่นำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าให้แก่พื้นที่แล้ว การอนุรักษ์จึงได้รับการขยายเป้าหมายออกไป เช่น การใช้แหล่งมรดกเพื่อการท่องเที่ยว การนำมรดกวัฒนธรรมมาใช้ในการแปลความหมายและการนำเสนอมรดกวัฒนธรรม ที่เอื้อให้สาธารณชนเข้าใจในแหล่งมรดก ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานอนุรักษ์ให้ผสานเข้ากับการพัฒนาที่ยั่งยืน (ICOMOS, 2007; UNESCO et al., 2009)

ขอบเขตของกระบวนการอนุรักษ์

พื้นที่ที่มีคุณค่าต่อการอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์หลายพื้นที่อาจมีขอบเขตของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจน เช่น แนวแม่น้ำ แนวกำแพงเมือง คูเมือง เป็นต้น แต่บางพื้นที่อาจไม่มีขอบเขตเมืองที่ชัดเจน การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ให้ชัดเจนเพื่อเป็นประโยชน์ในการบำรุงรักษา การบริหาร การควบคุม การอนุรักษ์และการนำพื้นที่กลับมาใช้ประโยชน์ โดยต้องอาศัยลักษณะทางกายภาพประกอบกับปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางวัฒนธรรม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นต้น (Catanese & Snyder, 1979)

ในกระบวนการอนุรักษ์ควรเริ่มต้นจากการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่จะทำการอนุรักษ์ซึ่งเป็นการกำหนดบริเวณที่จะดำเนินการอนุรักษ์ตามแผน โดยบริเวณดังกล่าวอาจจะมีได้ครอบคลุมพื้นที่ของชุมชนทั้งหมดแต่อาจกำหนดเฉพาะบริเวณและอาจมีการขยายพื้นที่เพิ่มเติมได้ในอนาคตหลังจากการกำหนดขอบเขตบริเวณที่จะดำเนินการอนุรักษ์แล้ว ขั้นตอนสำคัญ 2 ขั้นตอน ที่จะต้องดำเนินการคือ (1) ขั้นตอนการระบุ และ (2) ขั้นตอนการเลือกวิธีการอนุรักษ์

ภูมิทัศน์ แบบแผนการวางผังชุมชน องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชุมชนริมคลองตำมะลัง

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์และความอุดมสมบูรณ์ของบริเวณชุมชนริมคลองตำมะลัง ส่งผลให้มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2445 จนถึงปัจจุบันปี พ.ศ. 2566 ชุมชนริมคลองตำมะลังยังคงอัตลักษณ์เฉพาะที่สะท้อนผ่านวิถีดั้งเดิมตั้งแต่อดีต เป็นชุมชนที่ยังแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2445 การดำรงชีวิตประจำวันของชาวประมงอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ ผังชุมชนที่มีสยิดเป็นศูนย์กลางการขยายตัวของชุมชนโดยมีกลุ่มเรือนล้อมรอบลานหน้ามัสยิดเก่า เป็นแบบใยแมงมุม ลักษณะเด่นประการหนึ่งของผังชุมชน คือการเป็นผังที่มีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ไม่ตายตัวนัก มีการวางทิศทางที่สัมพันธ์กับกบิลัด (ทิศตะวันตกเป็นทิศความเชื่อของชาวมุสลิม) โดยพื้นฐานแล้วการปลูกสร้างบ้านเรือนจะกระจายอยู่ล้อมรอบหมู่บ้านโดยมีศูนย์กลาง คืออาคารทางศาสนาซึ่งถือเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยแต่ละเรือนจะประกอบอาชีพประมงและค้าขายแสดงฐานะทางสังคม ในอดีตชุมชนนี้มีการทำนาภายในชุมชนทำให้ชุมชนมีการวางผังเรือนที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจนมีการเชื่อมต่อกับผังบริเวณแต่ละเรือนเป็นระบบโครงข่ายสามารถเดินไปมาหาสู่กัน

ภาพที่ 2 แสดงจุดศูนย์กลางของชุมชนคือมัสยิดในสมัยอดีต

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

เรือนพื้นถิ่นมลายูชุมชนริมคลองตำมะลังจะไม่มีฝ้าเพดาน แต่นิยมทำช่องลมไว้ได้จั่วจะใช้บันไดพาดขึ้นบ้านทันทีจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า เป็นข้อห้ามตั้งแต่โบราณว่าเรือนเจ้านายระดับสูงเท่านั้นที่มีระเบียบหรือเฉลียง เรือนชาวบ้านธรรมดาจะต้องไม่เลียนแบบเรือนเจ้านาย แต่ปัจจุบันเรือนเหล่านี้มีการต่อเติมเพิ่มเฉลียงขึ้นคลุมบันได เพื่อป้องกันฝนสาดและสะดวกในการใช้สอย ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและกิจกรรม รวมถึงการประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัย บางส่วนยังคงเป็นการทำมาหากินโดยอาศัยการทำการค้าขายและประมงแบบดั้งเดิม ในขณะที่บางส่วนก็มีการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้วิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยเปลี่ยนไป นอกจากนี้ยังมีการปรับประโยชน์ใช้สอยลักษณะของเรือนพื้นถิ่นมลายูจำนวนหนึ่ง เพื่อปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม - สภาพสังคมเศรษฐกิจของพื้นที่ชุมชนริมคลองตำมะลัง

ทัศนียภาพชุมชน

การปลูกสร้างเรือนพื้นถิ่นมลายูวางตัวไปตามริมคลองตำมะลังและการใช้พื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์ ชุมชนริมคลองตำมะลังเป็นชุมชนเล็ก ๆ ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว เป็นชุมชนที่ยังคงหลงเหลืออัตลักษณ์ชุมชนไว้อย่างดั้งเดิม ชุมชนตำมะลังมีสภาพบริบทโดยรอบที่ล้อมรอบด้วยน้ำทะเล มีพื้นที่ของน้ำและพื้นดิน ตัดกับเส้นขอบฟ้าที่ทำให้ชุมชนริมคลองตำมะลังดูมีเสน่ห์น่าสนใจ นอกจากนี้ชุมชนริมคลองตำมะลังมีลักษณะการทำกิจกรรมผ่านวิถีชีวิต ทำให้มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ต่างกันของแต่ละเรือนขึ้นอยู่กับเจ้าของเรือนออกแบบ ซึ่งเรือนพื้นถิ่นมักมีลักษณะการเกาะกลุ่มกันของเครือญาติกระจายตัวตามการประกอบอาชีพและการสัญจร อนาคตจะมีการสร้างสะพานข้ามคลอง ทำให้ทัศนียภาพของบริบทชุมชนถูกปรับเปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตที่กำลังจะเกิดขึ้นเมื่อมีความเจริญเข้ามาแทนที่

คุณค่าและเปลี่ยนแปลงเรือนพื้นถิ่นมลายู : กรณีศึกษาชุมชนริมคลองท่ามะลิ จังหวัดสตูล

ภาพที่ 3 ภูมิทัศน์กลุ่มเรือนพื้นถิ่นมลายูแบบชาวประมง (การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในชุมชนจะวางเรียงกันกระจายตามแนวริมคลอง)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

ภาพที่ 4 ภูมิทัศน์ภายในชุมชน (พื้นที่ที่เคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรม การทำนาในสมัยอดีต)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

การสัญจรภายในชุมชน

บริเวณที่สัมพันธ์ระหว่างเรือนพื้นถิ่นมลายูกับทิศทางการสัญจรภายในประกอบด้วย เส้นถนนภายในชุมชน เส้นหลักหนึ่งเส้น ถูกแบ่งเป็นซอยตามกลุ่มการก่อสร้างเรือน เป็นเส้นแกนแยกระหว่างกลุ่มเรือนชาวประมงและกลุ่มเรือนชาวนา เป็นเส้นทางสัญจรที่เชื่อมโยงไปยังที่ทำเกษตรและที่พักอาศัยเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญของชุมชน โดยเป็นถนนหลักที่นำไปสู่สถานที่สำคัญ ๆ ภายในชุมชน คือ มัสยิด โรงเรียน สถานที่ราชการและอนามัย ปัจจุบันจากความเจริญและความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว เช่น การสร้างสะพานที่กำลังจะได้รับการสร้างขึ้นโดยผ่ากลางบริบทชุมชนจะส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของชุมชน

การสัญจรที่เชื่อมต่อกับชุมชนกับภายนอก

การสัญจรหลักที่เชื่อมชุมชนกับภายนอก คือคลอง เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่บนเกาะจึงต้องใช้เรือในการข้ามฝั่งและเดินเรือที่เชื่อมต่อกันระหว่างประเทศมาเลเซีย กลุ่มเรือนที่พบริมคลองส่วนใหญ่เป็นเรือนพื้นถิ่นมลายูแบบชาวประมงในปัจจุบัน บริเวณพื้นที่ริมคลองท่ามะลิได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะของน้ำ ถูกบดบังทัศนียภาพโดยเรือประมงและวิถีชีวิตส่งผลให้เรือนผุพังจากการกระแทกของเรือ

ภาพที่ 5 ภาพซ้าย เป็นภาพถ่ายที่แสดงเส้นสัญจรภายในชุมชน ภาพขวาเป็นภาพแสดงให้เห็นเส้นแบ่งเขตพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งในอดีตมีการทำนา แต่ในปัจจุบันกลายเป็นที่รกร้างและบ้านเรือน
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

ภาพที่ 6 ภาพซ้าย เป็นภาพถ่ายที่แสดงเส้นสัญจรภายนอกชุมชน ภาพขวาเป็นภาพแสดงให้เห็นเส้นแบ่งเขตพื้นที่การสัญจรของเรือและเส้นทางการทำประมงปัจจุบันกลายเป็นกลุ่มเรือนชาวประมงที่เรียงเกะกักันริมคลอง
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชนริมคลองท่ามะลิ

การวิจัยนี้มีเกณฑ์การเลือกกลุ่มเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชนโดยพิจารณาเลือกเรือนพื้นถิ่นมลายูที่มีคุณค่าโดยมีองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมต่อกับสภาพแวดล้อมและพื้นที่การสัญจรทางบกและทางน้ำ มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมครบถ้วนสมบูรณ์ ตลอดจนมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของตัวเรือน เช่น การเลือกใช้วัสดุ การใช้สอยพื้นที่ เป็นต้น

เกณฑ์การเลือกกลุ่มเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชน

เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชน พิจารณาเลือกเรือนพื้นถิ่นมลายูที่มีคุณค่าจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม แบ่งอายุตามการก่อสร้างเรือนและความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับตัวเรือน ดังนี้

- เป็นเรือนที่เกิดจากการแบ่งตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เช่น รูปทรงหลังคาเนื่องจากสามารถนำมาเปรียบเทียบการเกิดก่อนและหลังของเรือนในชุมชนได้
- เป็นเรือนที่มีการแบ่งอายุการก่อสร้างเรือนตามเจ้าของเรือน ที่ไม่ใช้การแบ่งตามยุคสมัยตามประวัติศาสตร์ เนื่องจากไม่มีประวัติศาสตร์ที่เป็นหลักฐานเด่นชัด
- มีองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมต่อกับสภาพแวดล้อมและพื้นที่การสัญจรทางบกและทางน้ำ
- มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมครบถ้วนสมบูรณ์
- มีองค์ประกอบเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เช่น การเลือกใช้วัสดุ การใช้สอยพื้นที่ของผู้อยู่อาศัยกับตัวเรือน เป็นต้น

เกณฑ์การคัดเลือกเรือนกรณีศึกษา

เกณฑ์การคัดเลือกเรือนกรณีศึกษา คัดเลือกจากการแบ่งตามยุคสมัยของการสร้างเรือนเพื่อทำการศึกษาลงลึก โดยเลือกจากกลุ่มเรือนที่เป็นตัวแทนของเรือนจากการสำรวจภาคสนามระหว่างเดือนมีนาคมปี พ.ศ. 2564 - มีนาคม ปี พ.ศ. 2565 การสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย ลักษณะการใช้สอยเรือนพื้นถิ่นมลายูและการสืบค้นข้อมูลจากหลักฐานต่าง ๆ สามารถสรุปรายละเอียดของเรือนโดยมีการแบ่งกลุ่มเรือนที่มีคุณค่าจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม แบ่งตามอายุการก่อสร้างเรือนและความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับตัวเรือนโดยใช้เกณฑ์การแบ่งจากการเปรียบเทียบกรณีศึกษาในประเทศและต่างประเทศ เน้นการแบ่งตามรูปทรงหลังเนื่องจากเป็นข้อมูลที่มีการเปรียบเทียบและสามารถระบุได้ชัดเจนกว่า ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ทั้งนี้ ในงานวิจัยได้คัดเลือกเรือนที่เป็นกรณีศึกษานำเสนอเพียง 4 รูปแบบที่สามารถแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในชุมชนเพื่อเป็นตัวอย่างการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ส่วนของรูปแบบ เป็นรูปแบบปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมค่อนข้างมากและสามารถพบเห็นได้ง่ายในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงตัดออกจากกรณีศึกษาในงานวิจัยเรื่องนี้ แต่จะอธิบายเบื้องต้นเพื่อนำมาพัฒนาเขียนบทวิจัยต่อไป

เรือนที่พบในชุมชนมีการประเมินเรือนที่มีคุณค่าและการเปลี่ยนแปลงจากการสำรวจพื้นที่วิจัยเป็นจำนวน 127 หลัง และทำการคัดเลือกเรือนที่ผ่านเกณฑ์ครบสมบูรณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นจำนวน 8 หลังพร้อมทำการรังวัดในพื้นที่จริงและนอกจากนี้มีการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนและผู้มีความรู้ ผู้นำทางศาสนาเป็นจำนวน 20 คน

รูปแบบการจำแนกกลุ่มเรือนพื้นถิ่นมลายู ที่พบจากการลงสำรวจภาคสนาม

ผู้วิจัยทำการสำรวจภาคสนาม 3 ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ 1 ระหว่างเดือนตุลาคมปี พ.ศ. 2563 - มีนาคม ปี พ.ศ. 2564

ครั้งที่ 2 ระหว่างเดือนตุลาคมปี พ.ศ. 2564 (ลงสำรวจได้เฉพาะบางหลังเนื่องจากสถานการณ์โควิด-19)

ครั้งที่ 3 ระหว่างเดือนมีนาคมปี พ.ศ. 2565 จากการสำรวจทั้ง 3 ครั้ง

จากข้อมูลที่ได้ลงสำรวจภาคสนามรวมถึงการรวบรวมข้อมูลบทสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนทั้งที่เป็นผู้อยู่อาศัยเดิมและผู้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ใหม่ ต่างพูดถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเริ่มมาจากการพักแรมและการตั้งที่พักอาศัยแบบชั่วคราวจนมีผู้คนเริ่มเข้ามาอาศัยมากขึ้นจึงตั้งเป็นชุมชนอาศัยแบบถาวร ชุมชนนี้มีการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 100 ปี ซึ่งข้อมูลนี้ไปตรงกับกรรมสิทธิ์ (มีละ เต๊ะปูยู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ตุลาคม 2564, 15 มีนาคม 2565; ยารา ปูหยัง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 ตุลาคม 2564, 15 มีนาคม 2565) ที่ได้ระบุยืนยันชัดเจนว่าเรือนของต้นเป็นเรือนยุคแรกเริ่มสร้างมาแล้ว 120 ปี

เกณฑ์การแบ่งกลุ่มรูปแบบเรือน เกณฑ์การแบ่งกลุ่มรูปแบบเรือน สามารถแบ่งกลุ่มเรือนเป็น 5 รูปแบบดังนี้

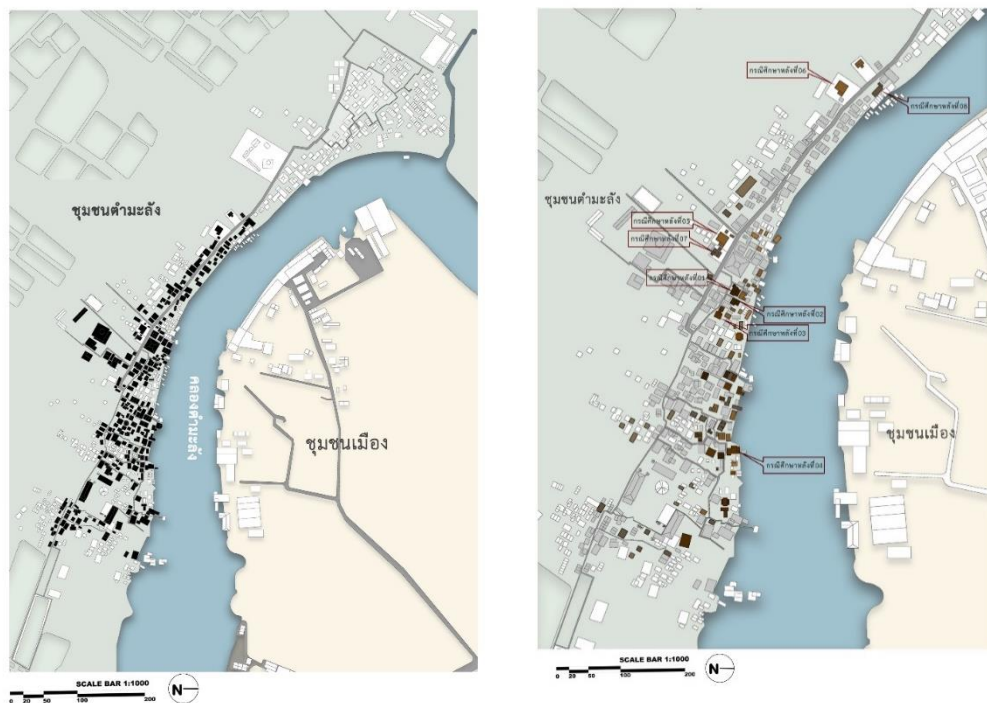
รูปแบบที่ 1 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี) จำนวน 6 หลัง เป็นกลุ่มเรือนเริ่มจากการตั้งถิ่นฐานในช่วงปี พ.ศ. 2441 โดยประมาณ เป็นช่วงที่ผู้คนเริ่มมีการพักแรมและตั้งถิ่นฐานชั่วคราวและเริ่มมีการสร้างเรือนตั้งหลักปักฐานให้มั่นคงขึ้นในเวลาต่อมา ในปี พ.ศ. 2452 รัฐบาลไทยยกเมืองไทรบุรี กะลันตัน ตรังกานุ และปะลิสให้กับประเทศอังกฤษเพื่อแลกกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจนทำให้เมืองสตูลได้แยกออกจากมณฑลไทรบุรีไปรวมกับมณฑลภูเก็ต (The Satun Provincial Cultural Center, 1990)

รูปแบบที่ 2 กลุ่มเรือนหลังคาทรงเพร็ก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 80 -100 ปี) จำนวน 2 หลัง เป็นกลุ่มเรือนที่ผู้คนริเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงขึ้นและเริ่มพักอาศัยแบบตั้งหลักปักฐาน หลังจากที่รัฐบาลไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 โดยประมาณ (The Satun Provincial Cultural Center, 1990)

รูปแบบที่ 3 กลุ่มเรือนหลังคาทรงเพร็กร่วมสมัย (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี) จำนวน 16 หลัง เป็นกลุ่มเรือนที่ผู้คนเริ่มตั้งหลักปักฐานและมั่นคงทางสภาพสังคมและเศรษฐกิจเป็นยุครุ่งเรืองทางการค้า เรือน จากคำบอกเล่าของผู้อยู่อาศัยผ่านบทสัมภาษณ์ (นาแซร์ เต็นหมาน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มีนาคม 2565; รอซีตา เต็นหมาน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มีนาคม 2565) ได้ระบุชัดเจนว่าเรือนของตนเป็นเรือนรูปแบบเพร็กก่อสร้างมาแล้วมากกว่า 60 ปีและวัสดุทั้งหมดล้วนมาจากเพร็กทั้งหมด

รูปแบบที่ 4 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่ว (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี) จำนวน 67 หลัง เป็นกลุ่มเรือนที่มีความเจริญเข้ามาและอำนวยความสะดวกสบายให้กับชุมชน จากคำบอกเล่าของผู้อยู่อาศัยผ่านบทสัมภาษณ์ (เจ๊ะอาด ปูหยัง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มีนาคม 2565) ได้กล่าวถึงลักษณะเรือนของตนเป็นเรือนรูปแบบสมัยใหม่แต่ยังมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยเหมือนกับเรือนรูปแบบที่ 3 และยังมีการซื้อวัสดุจากทางประเทศมาเลเซีย ก่อสร้างมาแล้วประมาณ 50 ปี

รูปแบบที่ 5 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วผสมผสาน (กลุ่มเรือนสมัยใหม่ที่สามารถพบเห็นในปัจจุบัน) จำนวน 36 หลัง จากการรวบรวมข้อมูลการสำรวจและบทสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนทั้งที่เป็นผู้อยู่อาศัยเดิมและผู้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ใหม่ ดังที่มีการอ้างอิงไปบางส่วนในข้างต้น จึงทำให้มีการแบ่งเกณฑ์กลุ่มเรือนเป็น 5 รูปแบบ นำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบ ในด้านสถาปัตยกรรม องค์ประกอบทางกายภาพของเรือนในชุมชน ทำการเปรียบเทียบที่ว่างและการใช้สอยพื้นที่ของเรือน เพื่อใช้ในการทำเป็นฐานข้อมูลสำหรับงานวิจัยเรื่องคุณค่าและการเปลี่ยนแปลงเรือนพื้นถิ่นมลายู กรณีศึกษาริมคลองตำมะลัง จังหวัดสตูล

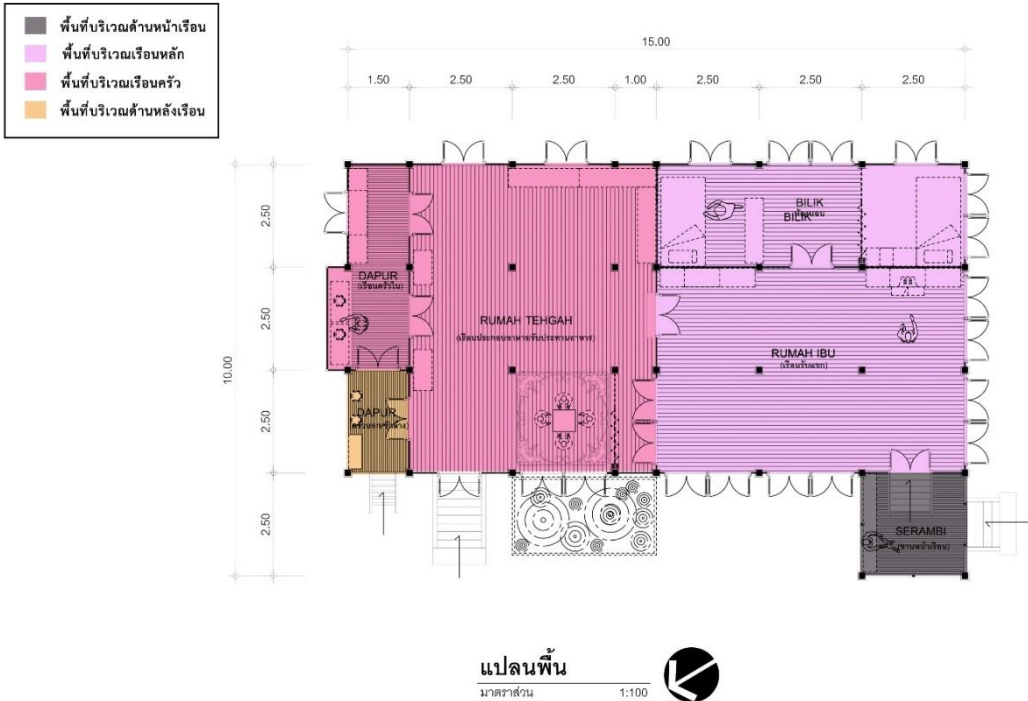

ภาพที่ 7 ภาพซ้ายฝั่งแสดงตำแหน่งการลงสำรวจพื้นที่วิจัย ภาพขวาฝั่งแสดงตำแหน่งของเรือนพื้นถิ่นมลายูที่แบ่งตามยุคสมัย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

รูปแบบที่ 1 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี) จากการสำรวจและสัมภาษณ์ทั้งหมด 167 หลัง พบเรือนพื้นถิ่นมลายูที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปีเป็นเรือนที่มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่พักอาศัยที่เก่าแก่ที่สุดในชุมชน

การแบ่งพื้นที่ใช้สอย

- ก. **ผังพื้น** มีลักษณะเป็นสองหลังเชื่อมติดกัน โดยแบ่งเป็นเรือนหลักและเรือนรอง มีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง 2 เมตร ลักษณะของผังพื้นในยุคนี้นี้มีการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนชัดเจน เช่น มีการแบ่งพื้นที่ส่วนครัวกับส่วนพื้นที่ส่วนตัว และมีการเล่นระดับพื้นเรือน
- ข. **รูปทรงทางสถาปัตยกรรม** เรือนมีรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมแบ่งเป็นห้องต่างกัน ยกพื้นสูง มีใต้ถุนที่สามารถลอดผ่านได้และประกอบกิจกรรมได้ ตัวเรือนมีโครงสร้างที่ทำจากไม้ที่สามารถหาได้ง่ายในชุมชนและหาซื้อจากประเทศข้างเคียง การสร้างเรือนและการเลือกใช้วัสดุสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์
- ค. **รูปทรงหลังคา** รูปทรงหลังคามีลักษณะเป็นแบบจั่วปีกนก หรือ “แมะและห์” หลังคาบานอ หรือที่เรียกว่าแบบหลังคาจั่วผสม ซึ่งหลังคาทั้งสองแบบนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับหลังคาที่พบในประเทศมาเลเซีย ฝั่งรัฐเคดาห์ ปะลิส เปรักและปีนัง โครงสร้างหลังคาทำจากไม้เนื้อแข็งและส่วนใหญ่ใช้วัสดุมุงหลังคาเป็นสังกะสี

ภาพที่ 8 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

ภาพที่ 9 ตัวอย่างกลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

องค์ประกอบและลักษณะเฉพาะ

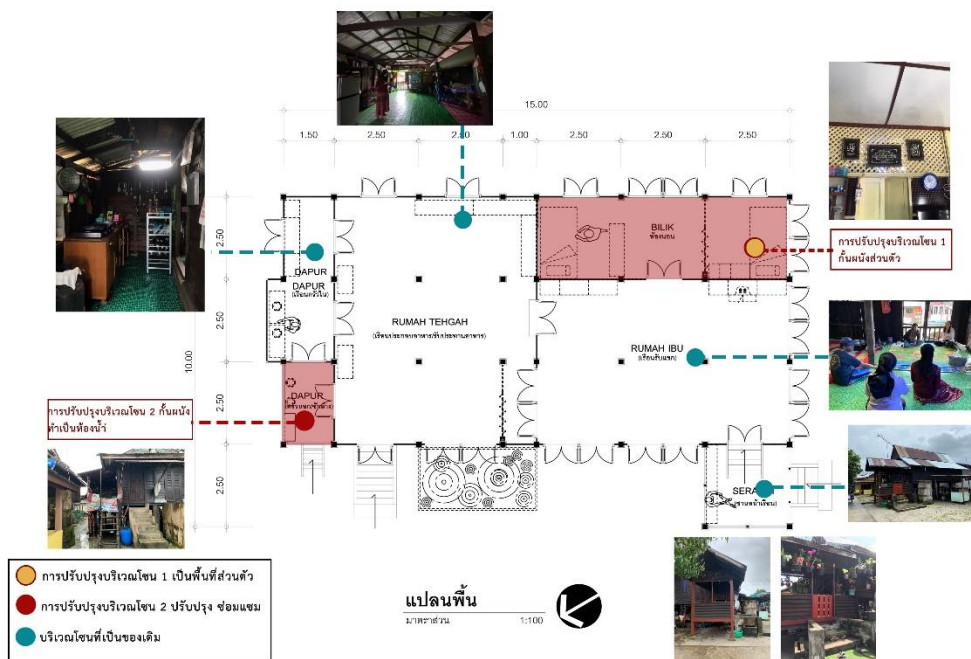
ช่องเปิด ช่องแสง หรือช่องลม การเจาะช่องเปิดของเรือน โดยเฉพาะด้านหน้าเรือนเป็นประตูเป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งมีลักษณะเป็นบานเปิดคู่ยาวถึงพื้น ประตูหน้าต่างมีลักษณะเดียวกันกับประตูยาวถึงพื้น ประดับด้วยลูกฟักทรงแจกัน นอกจากนี้ช่องเปิดประตูและหน้าต่างที่ใช้สำหรับระบายอากาศ เมื่อต้องปิดช่องเปิดที่เป็นประตูหรือหน้าต่าง ช่องแสงหรือช่องลมจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเรือนพื้นถิ่นมลายู ช่องแสงลักษณะเป็นช่องเปิดเหนือประตู หน้าต่าง ผนังด้านหน้าและด้านหลังของเรือน ส่วนประดับตกแต่งช่องแสงมีการใช้กระจกสีพิมพ์ลาย ช่องลมเป็นการตีเป็นซี่แนวนอน เพื่อระบายอากาศและถ่ายเทความร้อนภายในเรือน

ผนังภายในและภายนอกเรือน ผนังภายนอกเรือนที่มีอายุมากกว่า 100 ปี เป็นลักษณะการวางไม้แนวนอนซ้อนทับกัน ผนังภายในมีการกันห้องแบบให้เห็นโครงไม้ นอกจากนี้ยังพบว่าเหนือผนังภายในมีช่องแสงหรือช่องลม การกันผนังห้องส่วนใหญ่กันตามแนวขวางของโครงหลังคา

บันได บันไดที่พบในเรือนที่มีอายุมากกว่า 100 ปี มี 2 รูปแบบ ได้แก่ แบบแรกเป็นบันไดปูน เป็นการก่ออิฐฉาบปูนเป็นขั้นบันได รูปทรงคล้ายกับเรือนแถบเมืองมะละกา แบบที่สองเป็นบันไดที่มีลักษณะโปร่ง ทำโครงแม่บันไดและลูกนอนจากไม้โก่งงาที่หาได้ในท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงและต่อเติม

กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี) จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่ามีการปรับปรุงบริเวณโซน 1 ปรับปรุงโดยการกันผนัง บริเวณนี้ให้ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว เมื่อปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากมีบุตรกำลังโตเป็นสาว อยากมีห้องส่วนตัวเป็นของตัวเอง การปรับปรุงบริเวณโซน 2 ครั้งที่ 1 มีการซ่อมแซมผนัง จากไม้โก่งงาที่กันเป็นราวจับเป็นผนังสังกะสี ครั้งที่ 2 เปลี่ยนผนังสังกะสีเป็นผนังไม้เทียมเพื่อกันเป็นอาบน้ำและเปลี่ยนฝ้าเพดานใหม่จากฝ้ากระดานอัดทาสีขาวครีมเป็นฝ้าเพดานไม้อัดทาสีขาวล้วนตัดขอบสีน้ำตาล เปลี่ยนบันไดตรงทางเข้า โดยให้มีรูปแบบเดิม เนื่องจากบันไดเก่าเกิดความชำรุดและเสื่อมสภาพของวัสดุ

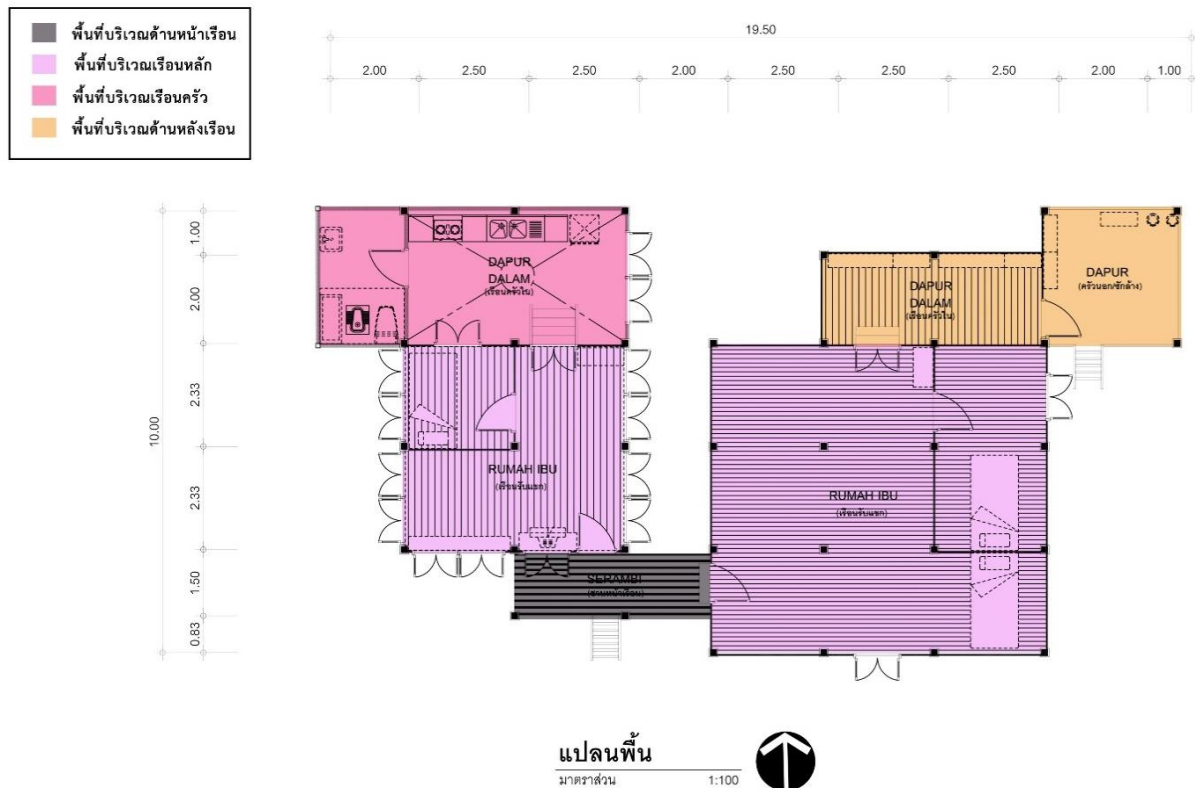
ภาพที่ 10 ผังพื้นแสดงพื้นที่ใช้สอยในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

รูปแบบที่ 2 กลุ่มเรือนหลังคาทรงแปริัก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 80 -100 ปี) การสำรวจและสัมภาษณ์ทั้งหมด 167 หลัง พบเรือนพื้นถิ่นมลายูที่มีช่วงอายุ 80 - 100 ปี

การแบ่งพื้นที่ใช้สอย

- ก. **ผังพื้น** ลักษณะของผังพื้นเรือนมีการเชื่อมติดกันมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง 2 เมตร ลักษณะของผังพื้นในยุคนี้นี้มีการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนชัดเจน เช่น มีการแบ่งพื้นที่ส่วนครัวกับพื้นที่ส่วนตัว ทำให้เรือนยุคนี้นี้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและมีการเล่นระดับพื้นเรือน ปัจจุบัน เรือนยังคงเป็นลักษณะเดิม เพียงแต่มีการขยายตัวออกทางด้านข้างและด้านล่าง เพื่อให้การเข้าถึงและการใช้งานสะดวกขึ้น
- ข. **รูปทรงทางสถาปัตยกรรม** เป็นเรือนที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยม การสร้างเรือนใช้โครงสร้างไม้และเริ่มมีการเลือกใช้วัสดุเรือนที่มีพัฒนาการมากขึ้น เช่น มีการใช้หลังคากระเบื้องลอนคู่ แต่มีการใช้สังกะสีอยู่บางส่วน ไม่มีการมาทดแทนไม้เดิม เป็นต้น
- ค. **รูปทรงหลังคา** รูปทรงหลังคาเป็นหลังคาบรานอ หรือที่เรียกว่าหลังคาจั่วผสม โครงหลังคาทำด้วยไม้วัสดุผนังหลังคาเป็นสังกะสี

ภาพที่ 11 ตัวอย่างผังพื้นที่กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

ภาพที่ 12 ตัวอย่างกลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

องค์ประกอบและลักษณะเฉพาะ

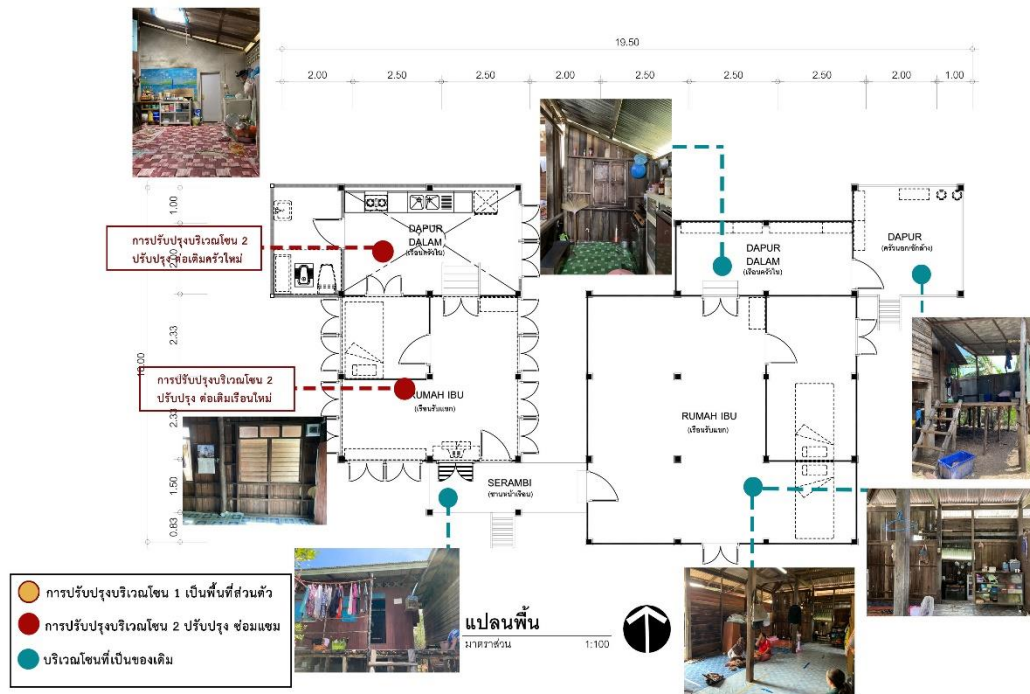
ช่องเปิด ช่องแสง หรือช่องลม การเจาะช่องเปิดของเรือนมีหลายรูปแบบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับฐานะทางครอบครัว โดยเฉพาะด้านหน้าเรือนเป็นประตูเป็นแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นบานเปิดคู่ยาวถึงพื้น หน้าต่างมีลักษณะเดียวกันกับประตูคือ ยาวถึงพื้น ประดับด้วยลูกฟักทรงแจกัน ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหน้าต่างเป็นแบบสั้น เพื่อป้องกันอันตรายและเพื่อให้เกิดความทันสมัย

ผนังภายในและภายนอกเรือน ผนังภายนอกเรือนมีลักษณะการวางไม้แนวนอนซ้อนทับกันเหมือนกัน ผนังภายในมีการกันห้องแบบให้เห็นโครงไม้ การตีผนังของเรือนมีลักษณะเดียวกันกับเรือนรูปแบบที่ 1 ปัจจุบัน เรือนในยุคนี้มีการปรับเปลี่ยนผนังเป็นไม้เทียมในบางหลัง เนื่องจากความเสื่อมสภาพของวัสดุการกันผนังห้องส่วนใหญ่กันตามแนวขวางของโครงหลังคา

บันได บันไดที่พบในเรือนกลุ่มนี้มี 2 รูปแบบ ได้แก่ แบบแรกเป็นบันไดลักษณะคล้ายบันไดลิง ลักษณะโปร่งทำจากไม้โก่งงอทำเป็นขั้นบันไดไม่มีลูกตั้งพบเพียงลูกนอนเท่านั้น แบบที่สองเป็นบันไดแบบมีลูกนอนมีลักษณะเปิดโล่ง เห็นโครงแม่บันได

การเปลี่ยนแปลงและต่อเติม

กลุ่มเรือนหลังคาทรงเปรัก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 80 -100 ปี) จากอดีตถึงปัจจุบันพบว่ามี การปรับปรุงบริเวณโซน 1 ปรับปรุงโดยการกันผนัง บริเวณนี้ให้ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว การปรับปรุงบริเวณโซน 2 การสร้างเรือนใหม่เข้ามาเพิ่ม เนื่องจากมีสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น โดยมีการต่อเติมโครงสร้างใหม่ด้วยเรือนครึ่งไม้ยกได้สูงเท่ากับเรือนเดิม และมีการต่อเติมส่วนโครงสร้างปูนขยายขยายเป็นโซนครัว ห้องน้ำและแบ่งพื้นที่ใต้ถุนเรือนส่วนหนึ่งเป็นส่วนนั่งเล่นในตอนกลางวันและเป็นส่วนสำหรับที่นอนในตอนกลางคืน

ภาพที่ 13 ผังพื้นแสดงพื้นที่ใช้สอยในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง

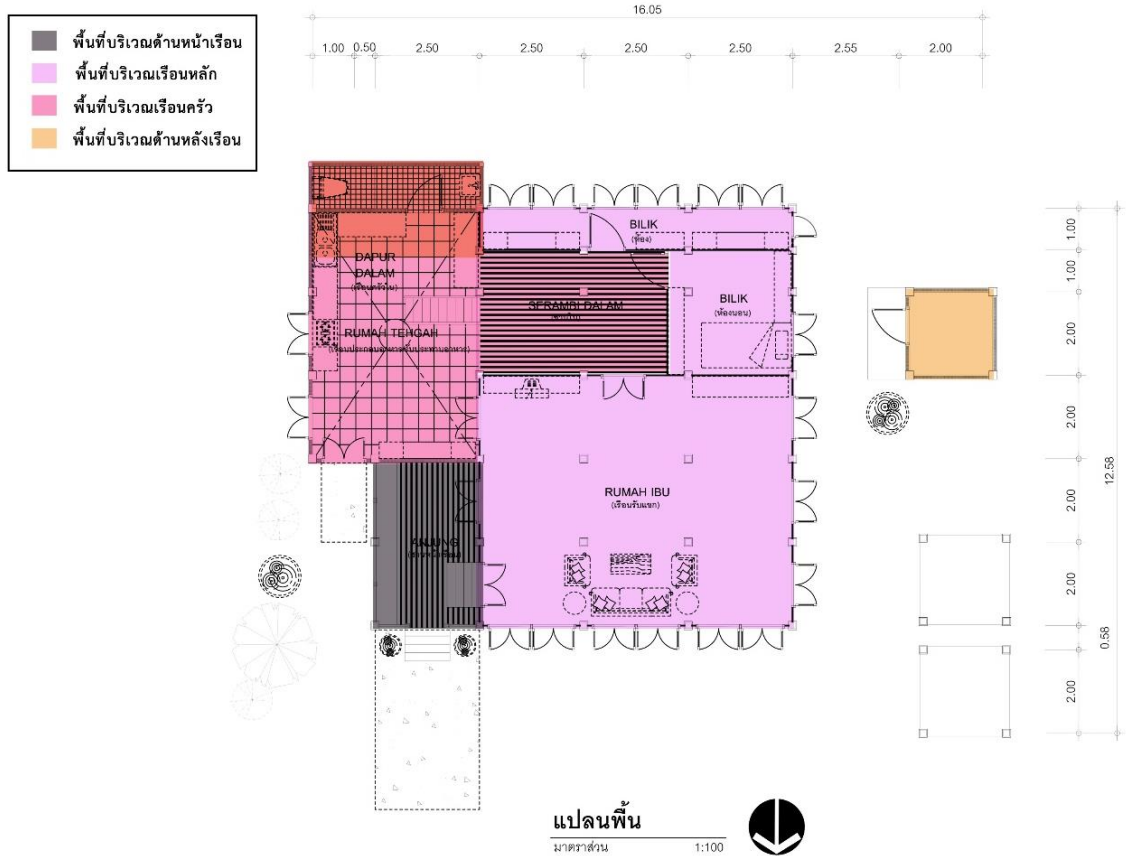
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

รูปแบบที่ 3 กลุ่มเรือนหลังคาทรงแปกร่วมสมัย (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี) จากการสำรวจและสัมภาษณ์ทั้งหมด 167 หลัง พบเรือนพื้นถิ่นมลายูที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี

การแบ่งพื้นที่ใช้สอย

- ก. **ผังพื้น** มีลักษณะเป็นสองหลังเชื่อมติดกัน โดยแบ่งเป็นเรือนหลักและเรือนรอง มีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง 2 เมตร ลักษณะของผังพื้นในยุคนี้มีการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน เช่น มีการแบ่งพื้นที่ส่วนครัวกับพื้นที่ส่วนตัว ปัจจุบันเรือนในยุคนี้มีการปรับเปลี่ยน ทำการต่อเติมไปทางด้านข้างและด้านหลังของเรือน โดยมีการยกครัวลงไปวางชั้นล่างเป็นเรือนปูน บางเรือนมีการต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนด้วย
- ข. **รูปทรงทางสถาปัตยกรรม** เป็นเรือนที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยม การสร้างเรือนใช้โครงสร้างไม้ และมีการเลือกใช้วัสดุไม้ที่ซื้อมาจากประเทศมาเลเซียในราคาต่อหน่วย 10 บาท ในสมัยอดีตไม้เป็นที่ยอมรับมากที่สุด ปัจจุบันมีการซ่อมแซม ต่อเติมเรือนขยายขึ้นตามสมาชิกในครอบครัว โดยใช้วัสดุที่ทันสมัยและแข็งแรงขึ้น ลักษณะของเรือนจึงเป็นครึ่งปูนผสม
- ค. **รูปทรงหลังคา** ลักษณะรูปทรงหลังคาเป็นโครงสร้างไม้เนื้อแข็ง รูปทรงหลังคามีลักษณะเป็นหลังคาบานอหรือที่เรียกว่าแบบหลังคาลมพัดสามชั้นเชื่อมกัน 3 อัน วัสดุของหลังคาเป็นสังกะสี หลังคาแบบนี้ในภาษามลายูเรียกว่า “อาเนาะติโกห์ (หลังคาแปดสาม)” หลังคาแบบนี้ได้รับอิทธิพลจากแปกรของประเทศมาเลเซีย และมีการปรับปรุงให้เข้ากับสภาพอากาศของประเทศไทย หลังคาทรงนี้มีช่องระบายอากาศใต้หลังคาเพื่อไม่ให้เกิดความชื้นของไม้และตัวเรือน

คุณค่าและความเปลี่ยนแปลงเรือนพื้นถิ่นมลายู : กรณีศึกษาชุมชนริมคลองท่ามะลิ จังหวัดสตูล

ภาพที่ 14 ตัวอย่างผังพื้นรูปแบบที่ 3 กลุ่มเรือนหลังคาทรงแปริกร่วมสมัย (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

ภาพที่ 15 ตัวอย่างเรือนรูปแบบที่ 3 กลุ่มเรือนหลังคาทรงแปริกร่วมสมัย (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

องค์ประกอบลักษณะเฉพาะ

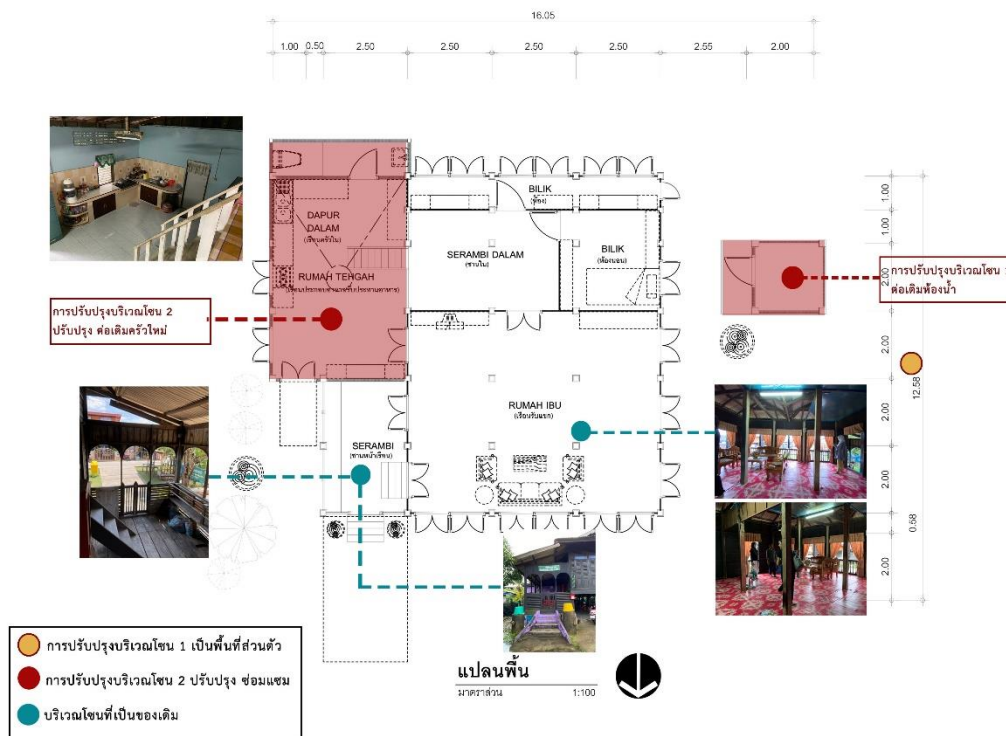
ช่องเปิด ช่องแสง หรือช่องลม ด้านหน้าเรือนมีประตูเป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งมีลักษณะเป็นบานเปิดคู่ยาวถึงพื้น หน้าต่างมีลักษณะเดียวกับประตู คือยาวถึงพื้น ประดับด้วยลูกฟักทรงแจกันและช่องลมตีซี่แนวนอน ช่องแสง หรือช่องลมจึงมีลักษณะเป็นช่องเปิดเหนือประตูและหน้าต่าง ผนังด้านหน้าและด้านหลังของเรือน ช่องลมเป็นการตีเป็นซี่แนวนอน เพื่อระบายอากาศและถ่ายเทความร้อนภายในเรือน

ผนังภายในและภายนอกเรือน ผนังภายนอกเรือนเป็นลักษณะการวางไม้แนวนอนซ้อนทับกัน ภายในเป็นการกั้นผนังห้องที่สามารถมองเห็นโครงไม้ การกั้นผนังห้องส่วนใหญ่อันตามแนวขวางของโครงหลังคา

บันได บันไดที่พบมี 3 รูปแบบ บันไดแบบแรกคือ บันไดไม้ที่โปร่ง มีลักษณะคล้ายกับบันไดลิง ทำจากไม้โก่งงอมาทำเป็นขั้นบันได แบบที่สองเป็นบันไดแบบมีลูกนอนมีลักษณะเปิดโล่งเห็นโครงบันได มีราวจับบันได แบบที่สามบันไดลักษณะแบบปูนโดยก่ออิฐฉาบปูนเป็นขั้นบันไดรูปทรงคล้ายกับเรือนแถบเมืองมะละกา

การเปลี่ยนแปลงและต่อเติม

กลุ่มเรือนหลังคาทรงแปดเหลี่ยม (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี) จากอดีตถึงปัจจุบันพบว่าการปรับปรุงบริเวณโซน 1 ปรับปรุงโดยการกั้นผนัง บริเวณนี้ให้ใช้เป็นส่วนที่เป็นห้องนอนและห้องเก็บของ การปรับปรุงบริเวณโซน 2 ต่อเติมครัวเป็นชั้นปูน

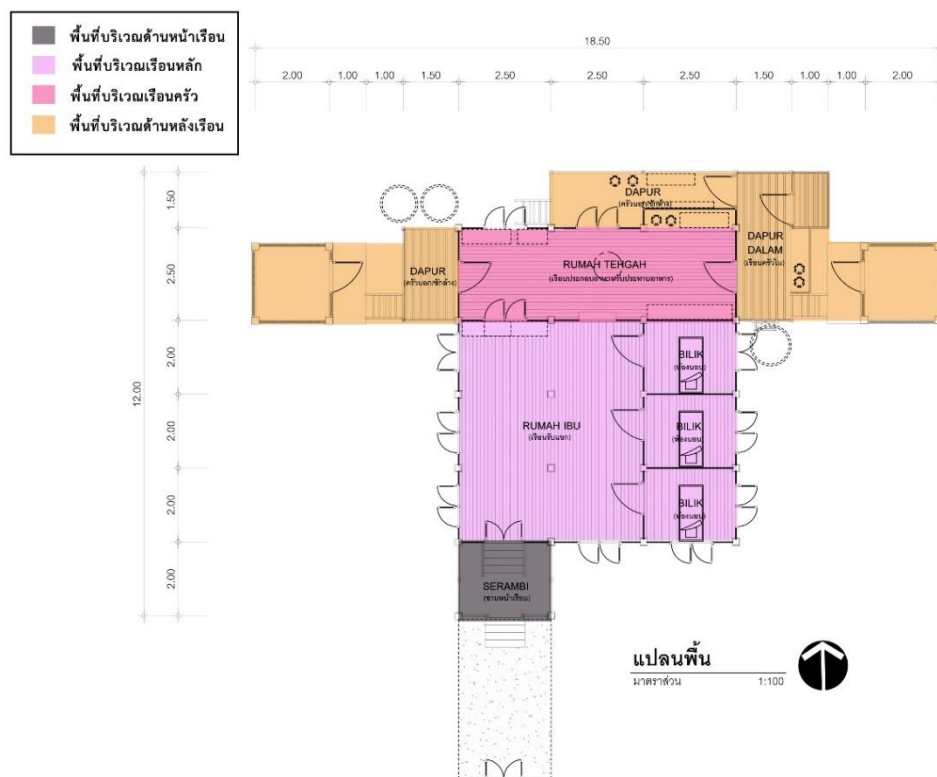
ภาพที่ 16 ผังพื้นแสดงพื้นที่ใช้สอยในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

รูปแบบที่ 4 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่ว (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี) จากการสำรวจและสัมภาษณ์ทั้งหมด 167 หลัง พบเรือนพื้นถิ่นมลายูที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี

การแบ่งพื้นที่ใช้สอย

- ก. **ผังพื้น** มีลักษณะเป็นเรือนเชื่อมต่อกัน เป็นเรือนที่สามารถเห็นถึงองค์ประกอบการขยายของตัวเรือนที่ชัดเจน เรือนในยุคนี้มีการขยายออกไปทางด้านหลังของเรือน เช่น เรือนที่พบบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมจะขยายไปทางด้านหลังและเรือนที่พบบริเวณริมคลองจะขยายไปทางด้านหลังที่เป็นคลอง เดิมเคยอยู่บนดินปัจจุบันถูกการกัดเซาะของน้ำจึงถูกปรับเปลี่ยนเป็นเรือนที่มีบางส่วนยื่นลงไปอยู่ในน้ำ โดยพื้นที่ใช้สอยที่ถูกย่นลงไปในส่วนใหญ่มักจะเป็นพื้นที่ของครัว ซักล้าง หรือห้องน้ำ บางเรือนมีระเบียงหรือชานหน้าเรือนที่หันหน้าทางคลองตั้งแต่อดีต ปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนทางเข้า จึงมีลักษณะเรือนที่มีทางเข้าสองทาง เป็นต้น
- ข. **รูปทรงทางสถาปัตยกรรม** มีลักษณะการสร้างเรือนโดยใช้โครงสร้างไม้ ยกพื้นสูงประมาณ 2 เมตร มีใต้ถุนที่สามารถลอดผ่านได้และประกอบกิจกรรมได้ มีการเลือกใช้วัสดุเรือนที่มีพัฒนาการมากขึ้น เช่น มีการทาสีเรือนที่หลากหลายขึ้นเพื่อแสดงเอกลักษณ์เฉพาะของเรือน
- ค. **รูปทรงหลังคา** รูปทรงหลังคาของเรือนที่มีอายุ 40 - 60 ปี มีหลากหลายรูปแบบ พบส่วนใหญ่เป็นหลังคาทรงจั่วและปั้นหยา โครงหลังคาทำด้วยไม้วัสดุมุงหลังคาเป็นกระเบื้องลอนคู่

ภาพที่ 17 ตัวอย่างผังพื้นรูปแบบที่ 4 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่ว (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

ภาพที่ 18 ตัวอย่างรูปแบบที่ 4 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่ว (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

องค์ประกอบและลักษณะเฉพาะ

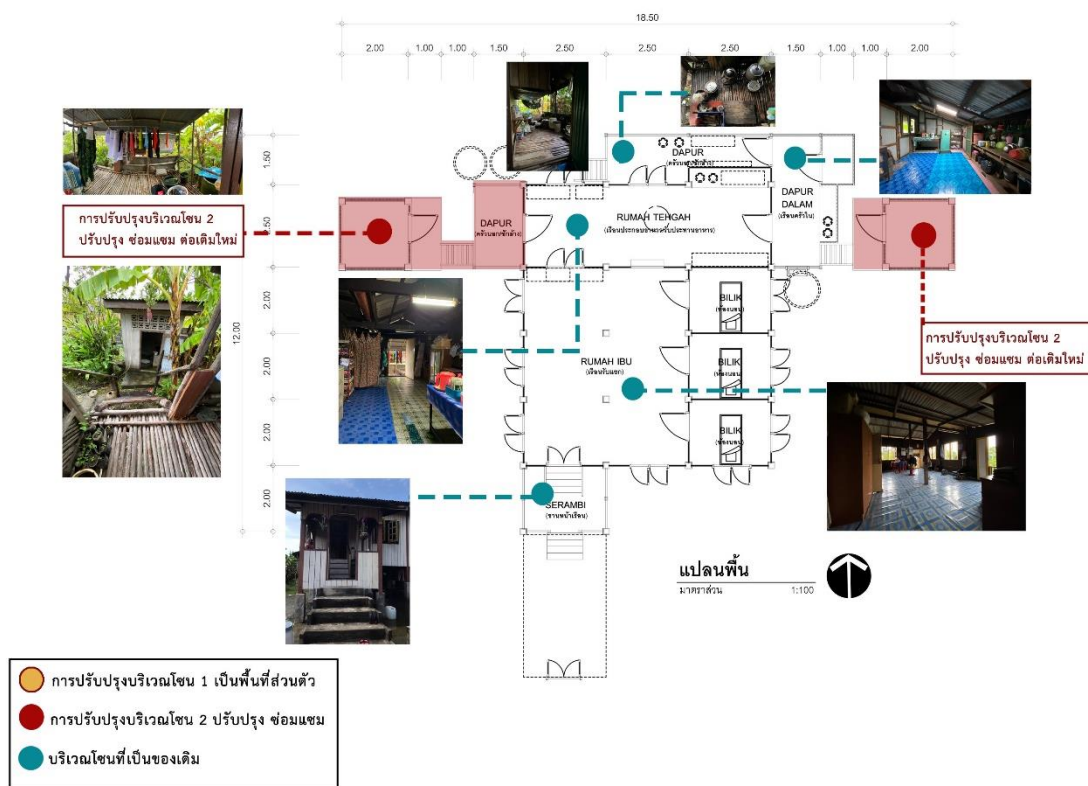
ช่องเปิด ช่องแสง หรือช่องลม ด้านหน้าเรือนเป็นประตูเป็นแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นบานเปิดคู่ยาวถึงพื้น หน้าต่างมีลักษณะเดียวกับประตูยาวถึงพื้น บางเรือนพบมีการผสมผสานกับหน้าต่างบานเปิดคู่แบบสั้นตกแต่งด้วยกระจกโปร่งแสงเรียบง่ายและทันสมัยมากขึ้น

ผนังภายในและภายนอกเรือน ผนังภายนอกเรือนเป็นลักษณะการวางไม้แนวดังยาว บางหลังมีการตีผนังแนวนอนซ้อนทับและลักษณะผนังภายในเป็นการกันผนังตามแนวขวางของโครง

บันได บันไดที่พบมี 2 รูปแบบ แบบแรก คือบันไดที่มีลักษณะคล้ายบันไดลิงโปร่ง ทำมาจากไม้โก่งงอมาทำเป็นขั้นบันได บันไดแบบที่สองเป็นบันไดแบบมีลูกนอนมีลักษณะเปิดโล่งเห็นโครงสร้างของบันได มีราวจับบันได

การเปลี่ยนแปลงและต่อเติม

กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่ว (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี) จากอดีตถึงปัจจุบันพบว่าการปรับปรุงบริเวณโซน 2 ที่มีการต่อเติมห้องน้ำขึ้นมาใหม่และซักล้างฝั่งห้องน้ำ เนื่องจากเป็นเรือนที่เริ่มมีการพัฒนาทางระบบสังคม และวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้การก่อสร้างเรือนในยุคสมัยนี้ มีความเจริญกว่ายุคที่ผ่าน ๆ มา ลักษณะการวางผังจึงค่อนข้างสมบูรณ์กว่า

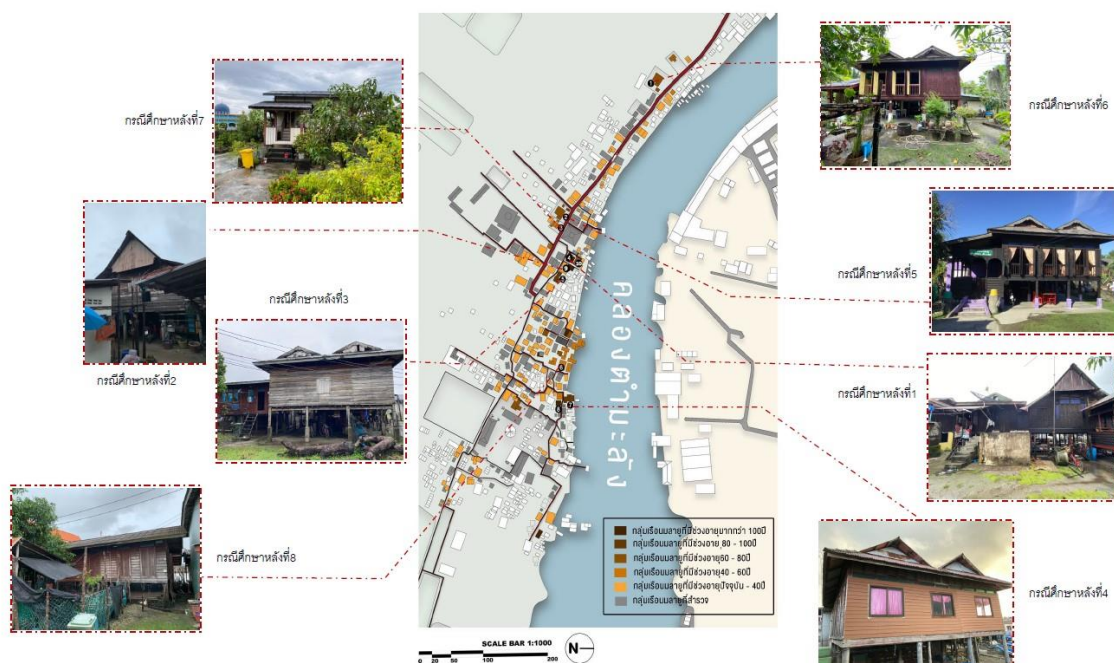

ภาพที่ 19 ผังพื้นแสดงพื้นที่ใช้สอยในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งจากการสำรวจพบว่า ปัจจุบันพบหลักฐาน จากการวางแผนผังหมู่บ้าน การใช้งานพื้นที่ รวมถึงลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรม นำมาสู่การสันนิษฐานที่ว่า ชุมชนริมคลองท่ามะลิจะมีการตั้งถิ่นฐาน ราว 100 ปี อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน มรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนริมคลองท่ามะลิเกิดการเปลี่ยนแปลงและลดคุณค่าลงไป เนื่องด้วยเหตุผลหลายปัจจัย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การได้รับความเจริญเข้ามาสู่พื้นที่และการขยายตัวของชุมชน นอกจากนี้จากการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้อาศัยในชุมชน พบว่าบ้านเรือนดั้งเดิมจำนวนหนึ่งได้เสื่อมสภาพ ถูกทิ้งร้าง ถูกรื้อถอน หรือถูกปรับปรุงเป็นบ้านรูปแบบสมัยใหม่นอกจากลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว วิถีการดำรงชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

เอกลักษณ์เฉพาะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นมลายูชุมชนริมคลองตำมะลัง

ภาพที่ 20 เรือนกรณศึกษา (ภาพถ่ายได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนทุกหลังแล้วใช้เป็นกรณีศึกษาทำวิจัยคุณค่าและการเปลี่ยนแปลงเรือนพื้นถิ่นมลายู : กรณีศึกษาชุมชนริมคลองตำมะลัง จ.สตูล)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

การวิเคราะห์ประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น นำมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูลตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชนริมคลองตำมะลัง ที่ได้รับการเลือกมาทำเป็นกรณีศึกษาจำนวน 8 หลัง ผ่านการสำรวจและการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าของเรือนสรุปข้อมูลของกรณีศึกษาทั้ง 8 หลังในตารางนี้

ตาราง 1 ข้อมูลของกรณีศึกษาทั้ง 8 หลัง

กรณีศึกษา	ช่วงเวลา	ที่ตั้ง	เอกลักษณ์ขององค์ประกอบ	สรุปความเปลี่ยนแปลง
1	รูปแบบที่ 1 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงมากกว่า 100 ปี)	บริเวณจุดศูนย์กลางการขยายตัวของชุมชนบริเวณมัสยิดและอยู่ใกล้ริมคลอง ประมาณ 15 - 20 เมตร	ประตูและหน้าต่างยาวถึงพื้น ประดับด้วยลูกฟัก มีการเล่นระดับของพื้น ผนังลาดเอียงตามองศาของหลังคา มีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ต่อเติมบริเวณพื้นที่ซีกล่าง กันเป็นห้องทำเป็นห้องน้ำส่วนตัว
2		ด้านหลังห่างจากเรือนกรณีศึกษาที่ 1 อยู่ใกล้ริมคลองประมาณ 10 - 15 เมตร	ประตูและหน้าต่างยาวถึงพื้น ประดับด้วยลูกฟัก มีการเล่นระดับของพื้น ผนังลาดเอียงตามองศาของหลังคา มีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ต่อเติมห้องน้ำแยกออกจากตัวเรือน
3	รูปแบบที่ 2 กลุ่มเรือนหลังคาทรงแปดเหลี่ยม (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 80 - 100 ปี)	บริเวณเส้นถนนชุมชนที่มีการขยายตัวจากจุดศูนย์กลางมัสยิด ห่างจากคลองประมาณ 100 - 200 เมตร	เรือนชาวประมงแบบธรรมดา ทำด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ประตูหน้าต่างทั่วไป ไม่มีการประดับตกแต่งใดๆ มีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ต่อเติมเรือนใหม่ ไปทางด้านข้างและด้านล่าง เป็นเรือนไม้ผสมปูน โดยชั้นบนเป็นเรือนไม้ ชั้นล่างเป็นเรือนปูน
4		ริมคลอง เป็นเรือนที่มีการยื่นลงคลอง	ประตูและหน้าต่างยาวถึงพื้น ประดับด้วยลูกฟัก มีการเล่นระดับของพื้นมีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ย้ายครัวลงไปชั้นล่าง ทางด้านหลังของเรือน มีการปรับเปลี่ยนทางเข้าใหม่

5	รูปแบบที่ 3 กลุ่มเรือนหลังคาทรงแปดเหลี่ยม (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี)	บริเวณเส้นถนนชุมชน พื้นที่ทำการเกษตรกรรม มีบริเวณเป็นลานกว้างหน้าเรือน	ประตูและหน้าต่างยาวถึงพื้น ประตูด้วยลูกฟัก มีการเล่นระดับของพื้นมีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ย้ายครัวลงไปชั้นล่าง ทางด้านหลังของเรือน มีการปรับพื้นที่ได้ถมเพื่อทำลานอเนกประสงค์
6		บริเวณเส้นถนนชุมชน พื้นที่ทำการเกษตรกรรม มีการวางผังเรือน การปลูกต้นไม้ที่มีบริเวณลานกว้างหน้าเรือน	ประตูและหน้าต่างยาวถึงพื้น ประตูด้วยลูกฟัก มีการเล่นระดับของพื้นมีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ย้ายครัวลงไปชั้นล่าง ทางด้านหลังของเรือน ต่อเติมพื้นที่ได้ถมเรือนเป็นพื้นที่ภายใน ใช้สำหรับรับแขกและพักผ่อน
7	รูปแบบที่ 4 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่ว (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี)	บริเวณเส้นถนนชุมชน พื้นที่ทำการเกษตรกรรม มีการวางผังบริเวณเรือนเป็นลานกว้างหน้าเรือนและมีการปลูกต้นไม้รายล้อมเป็นอาณาเขต	ประตูและหน้าต่างแบบสั่นประตูด้วยกระจากใส มีการรอบหน้าต่างกันฝนสาดเข้ามาในตัวเรือน มีการเล่นระดับของพื้นมีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ขยายส่วนครัวไปทางด้านหลังเรือน โดยแบ่งเป็นครัวนอก ครัวใน ต่อเติมห้องน้ำแยกออกจากตัวเรือน
8		บริเวณริมคลอง	ประตูและหน้าต่างยาวถึงพื้น ประตูด้วยลูกฟัก มีการเล่นระดับของพื้นมีการกันผนังตามแนวขวางของโครงหลังคา	ย้ายครัวลงมาชั้นล่างด้านหน้าเรือน ปัจจุบันกลายเป็นด้านหลังเรือน เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนเส้นทางเข้าให้เชื่อมกับเส้นถนน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

จากการวิเคราะห์กรณีศึกษาสามารถสรุปเอกลักษณ์ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ดังนี้

เอกลักษณ์ขององค์ประกอบที่พบในชุมชนริมคลองตำมะลัง

เอกลักษณ์ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ยังคงอยู่แม้ว่าจะผ่านกาลเวลามากี่ช่วงยุคสมัย จากการศึกษาผ่านการลงพื้นที่ศึกษา สามารถสรุปเพื่อนำร่องให้กับการพัฒนาต่อไปในงานวิจัย พบว่าลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงอยู่ตลอดช่วงเวลาไม่ว่าผ่านมากี่ช่วงยุคสมัยก็ตาม อันได้แก่ องค์ประกอบเชิงพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพ ประกอบด้วย ลักษณะเฉพาะภูมิทัศน์ชุมชนริมคลองตำมะลัง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและการใช้พื้นที่ใช้สอย การเลือกใช้วัสดุรวมถึงการเชื่อมต่อพื้นที่ที่สอดคล้องกับบริบทและการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ใช้สอย

เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์ชุมชน ได้แก่ รูปแบบของการวางผังชุมชนเป็นแบบกระจายโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางและแบบขนานไปตามชายฝั่งทะเลหรือเส้นทางสัญจร ซึ่งมีอิทธิพลต่อรูปแบบของสถาปัตยกรรม

เอกลักษณ์ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในชุมชน ได้แก่ ช่องเปิดประตูและหน้าต่าง รูปทรงหลังคา รูปทรงของเรือน เป็นต้น

ช่องเปิดประตูและหน้าต่าง ไม่ว่าจะเป็นผ่านไปกี่ยุคสมัย ผู้อยู่อาศัยเลือกที่จะใช้ช่องเปิดที่เป็นช่องบานเปิดยาวถึงท้องพื้น ส่วนลดลายการออกแบบไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับเจ้าของเรือน

รูปทรงหลังคา ลักษณะของรูปทรงหลังคาจะเน้นการออกแบบให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ ลักษณะคล้ายกับทางประเทศมาเลเซีย เพียงแต่องศาของหลังคาที่แตกต่างกัน รวมถึงวัสดุการมุงที่มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยและความสามารถของเจ้าของเรือน

รูปทรงของเรือน ลักษณะของรูปทรงเรือนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ หรือย้ายการใช้สอย สภาพด้านหน้าของเรือนยังคงเก็บไว้ในสภาพเหมือนเดิม อาจจะมีการเปลี่ยนการใช้วัสดุที่นำมาซ่อมแซม เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า ถึงแม้ว่ายุคสมัยจะมีการพัฒนาในเรื่องของความทันสมัยของวัสดุ อุปกรณ์การซ่อมแซมแล้วก็ตาม ลักษณะการใช้งานในชุมชนยังคงให้อยู่ในลักษณะที่เหมือนรูปแบบเดิม หน้าตาอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามรูปแบบการใช้วัสดุและฝีมือการซ่อมแซม แต่ยังคงนิยมให้ก่อสร้างหรือซ่อมแซมให้เหมือนรูปแบบเดิมมากที่สุด อันเนื่องมาจากความ

สะดวกสบาย การถ่ายเทอากาศภายในบ้าน ไม่ให้บ้านมีความชื้นหรือร้อนจนอยู่ไม่ได้ และในการสร้างบ้านเรือนในปัจจุบัน ก็ยังคงนิยมสร้างในรูปแบบดั้งเดิมอยู่เช่นเดิม

เอกลักษณ์ของที่ว่างและการใช้สอยพื้นที่ของเรือน ได้แก่ บ้านโคหน้าและหลังเรือนที่ผู้คนมักมานั่งพบปะ พูดคุยกันในยามเย็น พื้นที่ว่างใต้ถุนผู้อยู่อาศัยมักมานั่งทำกิจกรรม เช่น ทานข้าวบนแคร่ ผูกเปลนอน เป็นต้น แล้วแต่กิจกรรมของสมาชิกในเรือน และยังคงใช้งานที่ว่างดังกล่าวจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของที่ว่างและการใช้สอยพื้นที่ของเรือน ยังพบว่ามีการทำที่ว่างและการใช้สอยพื้นที่ของเรือน อย่างชาญฉลาด นั่นคือ การยกครัวลงไปอยู่ชั้นล่าง ไม่ว่าจะเป็นเรือนรูปแบบใหม่หรือรูปแบบเก่า การทำครัวที่ยกลงมาชั้นล่าง เป็นที่นิยมและยอมรับได้ของผู้อยู่อาศัย นอกจากครัวยังมีการกั้นห้องและการต่อเติม เช่น การกั้นผนังห้องนอนที่ไม่ว่าจะกั้นยุคสมัยก็มีการแบ่งห้องนอนให้อยู่ตามแนวขวางของสันหลังคา อันเนื่องจากหลักความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนที่นับถือ ศาสนาอิสลาม และการต่อเติมห้องน้ำแบบที่แสดงออกถึงการพัฒนาตามยุคสมัยที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงรายละเอียดการพัฒนาการ ของช่วงยุคสมัยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชนริมคลองตำมะลัง ตั้งแต่รูปแบบที่ 1 จนถึงรูปแบบที่ 4 พบว่ามีการแบ่งพื้นที่ใช้สอย ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้งานของพื้นที่โดยสรุปดังนี้

รูปแบบที่ 1 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุมากกว่า 100 ปี) ประมาณ พ.ศ. 2445 พบว่า เรือนมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอย ในปัจจุบันยังมีการใช้งานที่แบบเดียวกันกับในอดีต หากทว่ามีการเปลี่ยนแปลงของการ เข้าถึงเรือน เมื่อมีการสร้างทางสัญจรภายในชุมชนทำให้ทางเข้า-ออกเรือนปรับเปลี่ยนไปตามรูปแบบของถนน กลุ่มเรือน หลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนกเป็นเรือนของกลุ่มชาวประมง

รูปแบบที่ 2 กลุ่มเรือนหลังคาทรงเพร็ก (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 80 - 100 ปี) ประมาณ พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงของการเข้าถึงเรือนเหมือนกับกลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วสูงหรือปีกนก เมื่อมีการสร้างทางสัญจรภายในชุมชน ทำให้ทางเข้าออกเรือนปรับเปลี่ยนไป ยังมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของการใช้งานของผู้อยู่อาศัยที่เริ่มมีสมาชิกเพิ่มขึ้น มีการต่อเติม ขยับขยายและซ่อมแซมให้เหมาะสม และไม่ทำลายรูปทรงหรือรูปด้านของเรือนเดิม กลุ่มเรือนหลังคาทรงเพร็กเป็นเรือนของกลุ่มชาวประมงและค้าขาย ลักษณะเรือนชาวประมงจะเน้นการสร้างแบบเรียบง่ายใช้วัสดุในพื้นที่ ส่วนเรือนที่ทำการค้าขาย เป็นเรือนของกลุ่มคนมีฐานะดี รูปทรงเรือน การใช้งานเรือนจะแตกต่างกันกับเรือนกลุ่มชาวประมง มีรูปแบบการสร้างเรือน คล้ายกับทางเพร็ก ประเทศมาเลเซีย ซึ่งได้นำเทคนิคการสร้างผ่านการเลือกรูปแบบตามใจชอบเวลาเดินทางไปค้าขาย

รูปแบบที่ 3 กลุ่มเรือนหลังคาทรงเพร็กร่วมสมัย (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 60 - 80 ปี) ประมาณ พ.ศ. 2485 เป็นยุคที่มีความเจริญเข้ามา ทำให้มีการเลือกใช้วัสดุที่ทันสมัยขึ้น กลุ่มเรือนหลังคาทรงเพร็กร่วมสมัย เป็นเรือนของกลุ่มผู้อพยพถิ่นฐานและตั้งใจมาปักหลักปักฐานอยู่ในชุมชน และกลุ่มที่อาศัยอยู่เดิม มีฐานะดี กลุ่มผู้อยู่อาศัยเหล่านี้ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและค้าขาย

รูปแบบที่ 4 กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่ว (กลุ่มเรือนที่มีช่วงอายุ 40 - 60 ปี) ประมาณ พ.ศ. 2525 เป็นยุคที่ความเจริญ และอำนวยความสะดวกสบาย การเข้าถึงที่เข้าถึงง่ายและมีการพัฒนาแล้ว ทำให้กลุ่มเรือนหลังคาทรงจั่วมีการพัฒนาในเรื่องของการเลือกซื้อวัสดุ เป็นรูปแบบเรือนที่มีความเชื่อมต่อและพัฒนาจากรูปแบบที่ 3 คือเป็นเรือนของกลุ่มผู้อพยพถิ่นฐานและตั้งใจมาปักหลักปักฐานอยู่ในชุมชน และกลุ่มที่อาศัยอยู่เดิม มีฐานะดี กลุ่มผู้อยู่อาศัยเหล่านี้ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ค้าขายและเริ่มทำงานสายราชการมากขึ้น

โดยสรุป จากการศึกษาวิเคราะห์เรือนพื้นถิ่นทั้ง 8 หลัง เป็นเพียงการเก็บรวบรวมข้อมูลและคัดเลือกกลุ่มเรือนที่เข้าเกณฑ์ดังที่ได้กล่าวมา จัดทำการศึกษาหาเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อนำไปวางแผนทางการอนุรักษ์อย่างถูกวิธีและเหมาะสม ลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ที่พบในชุมชนพิจารณาจากเกณฑ์และการสำรวจพื้นที่ศึกษาจากเรือน 167 หลัง และทำการเปรียบเทียบจากกรณีศึกษาตัวอย่างทั้งในประเทศและต่างประเทศ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพในเรื่อง ภูมิทัศน์ แบบแผนการวางผังชุมชน องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ตลอดจนการใช้สอยพื้นที่ นำไปสู่ข้อสรุปในเรื่องคุณค่าและความเปลี่ยนแปลงกลุ่มเรือนพื้นถิ่นมลายูในชุมชนริมคลองตำมะลัง ที่ควรได้รับการรักษาไว้ดังนี้

คุณค่าขององค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบทางวัฒนธรรม

ภูมิทัศน์เรือนพื้นถิ่นของชาวประมง แบบแผนการวางผังชุมชน และองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมชุมชนริมคลองตำมะลัง

คุณค่าประการสำคัญของชุมชนริมคลองตำมะลัง คือคุณค่าทางภูมิทัศน์เรือนพื้นถิ่นของชาวประมง อย่างไรก็ตามตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและกิจกรรม รวมถึงการประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัยจากการทำประมงและการค้าขายแบบดั้งเดิมไปเป็นกิจกรรมอื่น ๆ ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยเปลี่ยนไป ภูมิทัศน์ชุมชนชาวประมงก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การปลูกสร้างเรือนพื้นถิ่นมลายูวางตัวไปตามริมคลองตำมะลังและการใช้พื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์ ชุมชนตำมะลังมีสภาพบริบทโดยรอบที่ล้อมรอบด้วยน้ำทะเล มีพื้นที่ของน้ำและพื้นดิน ติดกับเส้นขอบฟ้าที่ทำให้ชุมชนริมคลองตำมะลังดูมีเสน่ห์ น่าสนใจ นอกจากนี้ชุมชนริมคลองตำมะลังมีลักษณะการทำกิจกรรมผ่านวิถีชีวิต ทำให้มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ต่างกันของแต่ละเรือน เรือนพื้นถิ่นมักมีลักษณะการเกาะกลุ่มกันของเครือญาติกระจายตัวตามการประกอบอาชีพและการสัญจร อนาคตจะมีการสร้างสะพานข้ามคลอง ทำให้ทัศนียภาพของบริบทชุมชนถูกปรับเปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตที่กำลังจะเกิดขึ้น เมื่อมีความเจริญเข้ามาแทนที่

ความสัมพันธ์ระหว่างเรือนกับทิศทางการสัญจรภายในและภายนอก

คุณค่าประการสำคัญของชุมชนริมคลองตำมะลัง คือทิศทางการสัญจรภายในมีเส้นทางภายในชุมชน เป็นเส้นทางแกนแยกระหว่างกลุ่มเรือนชาวประมงและกลุ่มเรือนชาวนา เป็นเส้นทางสัญจรที่เชื่อมโยงไปยังที่ทำเกษตรและที่พักอาศัย บริเวณที่สัมพันธ์ระหว่างเรือนพื้นถิ่นมลายูกับทิศทางการสัญจรภายใน ประกอบด้วย เส้นทางภายในชุมชน เส้นทางหนึ่งเส้นถูกแบ่งเป็นซอยตามกลุ่มการก่อสร้างเรือน เป็นเส้นทางแกนแยกระหว่างกลุ่มเรือนชาวประมงและกลุ่มเรือนชาวนา เป็นเส้นทางสัญจรที่เชื่อมโยงไปยังที่ทำเกษตรและที่พักอาศัย เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญของชุมชน โดยเป็นถนนหลักที่นำไปสถานที่สำคัญ ๆ ภายในชุมชน คือ มัสยิด โรงเรียน สถานที่ราชการ และทิศทางการสัญจรภายนอก มีเส้นทางคลองเป็นเส้นทางหลักในการเข้าถึงชุมชน เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่บนเกาะ จึงต้องใช้เรือในการข้ามฝั่งและเดินเรือที่เชื่อมต่อกันระหว่างประเทศมาเลเซีย การสัญจรหลักที่เชื่อมชุมชนกับภายนอก คือคลองเนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่บนเกาะ จึงต้องใช้เรือในการข้ามฝั่งและเดินเรือที่เชื่อมต่อกันระหว่างประเทศมาเลเซีย กลุ่มเรือนที่พบริมคลองส่วนใหญ่เป็นเรือนพื้นถิ่นมลายูแบบชาวประมง ในปัจจุบัน บริเวณพื้นที่ริมคลองตำมะลังได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะน้ำ ถูกบดบังทัศนียภาพโดยเรือประมงและวิถีชีวิต ส่งผลให้เรือนผุพังจากการกระแทกของเรือ จากการที่ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่เข้าถึงได้ยาก

คุณค่าและความแท้ของสถาปัตยกรรมกลุ่มเรือนพื้นถิ่น

เรือนพื้นถิ่นมลายูชุมชนริมคลองตำมะลังเป็นเรือนที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกับเรือนพื้นถิ่นมลายูทางประเทศมาเลเซียในเรื่องรูปแบบและวัสดุที่ใช้ เป็นต้นว่าอดีตจะใช้หลังคาเป็นสังกะสี ปัจจุบันพบว่ามีการใช้สังกะสีหรือกระเบื้องลอนคู่เป็นส่วนใหญ่ จะไม่นิยมใช้หลังคากระเบื้องดินเผา ดินเผาทำด้วยปูน ฝ้ายบ้านทำด้วยไม้เนื้อแข็งและวัสดุทดแทนไม้จริง

เรือนพื้นถิ่นมลายูชุมชนริมคลองตำมะลังแสดงให้เห็นรูปทรงและโครงสร้าง 5 ยุคสมัย โดยเรือนในแต่ละยุคยังคงแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบที่มีลักษณะเฉพาะ และแสดงฝีมือการตกแต่งของผู้อยู่อาศัยในแต่ละยุค ประกอบด้วย ช่องเปิดประตูและหน้าต่างที่มีความยาวถึงพื้น ช่องแสงหรือช่องลม ลวดลายลูกกรงระเบียง ผนังภายนอกและภายในและลักษณะรูปทรงหลังคา

การยอมรับความเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการวิเคราะห์เบื้องต้นพบว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่น่าสนใจมาสู่การเปลี่ยนแปลงของเรือน คือการเปลี่ยนแปลงวัสดุเพื่อทดแทนของเดิมแม้ว่าจะรักษารูปทรงไว้ได้ก็ตาม ประชาชนนิยมใช้วัสดุที่สามารถหาได้จากแหล่งธรรมชาติ โดยอาจจะใช้ไม้จริงและไม่เทียมผสม แสดงให้เห็นว่าการซ่อมแซมหรือประโยชน์เรือนพื้นถิ่นมลายูชุมชนริมคลองตำมะลัง ทำโดยยึดถือเรื่องความประหยัดและสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัสดุ โดยคำนึงถึงหลักความจริงผ่านรูปแบบของวัฒนธรรมและความเชื่อหรือจากการเลือกซื้อไม้ทางฝั่งประเทศมาเลเซียผ่านการเดินทางจากการค้าขาย วิธีการใช้วัสดุในชุมชนถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วยความเจริญและความทันสมัยที่เข้ามาในแต่ละยุคสมัย

อีกประเด็นหนึ่งคือ ถึงแม้ว่าเรือนจะต้องปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยตามความต้องการใหม่ แต่พื้นที่ใช้สอยโดยเฉพาะโถงรับแขกยังคงได้รับการรักษาไว้เป็นโถงโถงที่สามารถมองเห็น ทะลุผ่านไปยังทางเข้าหลัก เปลี่ยนแปลงบางส่วน เช่น การกันเป็นห้องส่วนตัวและห้องน้ำเพื่ออำนวยความสะดวกของสมาชิกภายในเรือน นอกจากนี้ยังพบว่า การต่อเติมครัวใหม่และเก่าในโครงสร้างเดิมแม้จะมีการกันห้องหรือการต่อเติมดังกล่าว การใช้สอยพื้นที่ภายในเรือนไม่ได้กระทบกับโครงสร้างที่สำคัญของเรือน ซึ่งเป็นการปรับประโยชน์ใช้สอย หรือการต่อเติมอย่างชาญฉลาด

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยนี้สามารถใช้ประโยชน์ในการเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่ออ้างอิงรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นมลายูและการตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย เพื่อต่อยอดในอนาคต ทั้งในเรื่องการวางแผนพัฒนาพื้นที่หรือการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนริมคลองตำมะลัง เป็นต้น

การศึกษาวิจัยต่อไปอาจจะต้องศึกษาลงลึกไปในประเด็นอื่น ๆ เช่น เรื่องการซ่อมแซม การต่อเติมและวิธีการบำรุงรักษาเชิงอนุรักษ์ และการเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังสามารถศึกษาเรื่องการบริหารจัดการชุมชนให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ผ่านวัฒนธรรม วิถีชีวิตในพื้นที่เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

References

- Araya Santisan, Prawut Yaemyongam, Thitiwut Chaisawat-aree, Sani Limthongsakul, & Wutthipong Thaweewong. (2005). *Complete report on Thai Muslim houses in the 4 southern border provinces: Wisdom, development, and the interrelationship of Thai-Tai vernacular houses: Architectural features Environment in local houses*. Thailand Research Fund.
- Ashihara, Y. (1986). The aesthetic townscape. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 44(4), 416-417.
- Catanese, A. J., & Snyder, J. C. (1979). *Introduction to urban planning*. McGraw-Hill.
- Chandrarat Hemwet. (2001). *Traditional Thai Muslim houses in 4 southern border provinces (Pattani, Yala, Narathiwat and Satun)* [Unpublished master thesis]. Silpakorn University.
- Ching, F. D. K. (1996). *Architecture: Forms, space, and order*. Wiley.
- Cullen, G. (1995). *The concise townscape*. Architectural Press.
- Discourses, O. (2017). Experiences in Europe, South and East Asia. In K. Weiler & N. Gutschow (Eds.), *Authenticity in architectural heritage conservation*. Springer.
- Documents for organizing knowledge about mangrove forests participation promotion and development kit a hundred stories "Ao Tammalang" way of life and local wisdom*. (2010). Department of Marine and Coastal Resources, Ministry of Natural Resources and Environment.
- Feilden, B. M. (1994). *Conservation of historic buildings*. Butterworth Architecture.
- Feilden, B. M. (2003). *Conservation of historic buildings*. Architectural Press.
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. ICCROM.
- Garnham, H. L. (1985). *Maintaining the spirit of place: A process for preservation of town character*. PDA.
- Gibbs, P. (1987). *Building a Malay house Singapore*. Oxford University Press.
- Hayden, D. (1995). *The power of place: Urban landscapes as public history*. The MIT Press.
- ICOMOS. (1987). *Charter for the conservation of historic towns and urban area (Washington charter 1987)*.
https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/towns_e.pdf
- ICOMOS. (1999). *The Burra charter: The Australia ICOMOS charter for places of cultural significance*.
<https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2145/>
- ICOMOS. (2002). *Principles for the conservation of heritage sites in China*.
<https://openarchive.icomos.org/id/eprint/1650/>
- ICOMOS. (2005). *Vienna memorandum on "World heritage and contemporary architecture – Managing the historic urban landscape" and decision 29 COM 5D*.
<https://whc.unesco.org/en/documents/5965>

- ICOMOS. (2007). *ICOMOS Ename charter for the interpretation and presentation of cultural heritage sites*.
https://www.academia.edu/16611397/ICOMOS_Ename_Charter_for_the_Interpretation_and_Presentation_of_Cultural_Heritage_Sites
- ICOMOS. (2011). *The Valletta principles for the safeguarding and management of historic cities, tower, and urban areas*. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Valletta-Principles-for-the-Safeguarding-and-of/a5f27e339325edcbc7458b41b7266ae7f542f1c5>
- Khet Rattanachana, Temduang Sawetchinda, Raweewan Choumpruk, & Kuson Natachart. (1994). *Thai Muslim houses in the southern border provinces*. Amarin.
- Kriangkrai Kerdsiri. (2014, September-December). The overall landscape, community culture and vernacular architecture of houses in the Songkhla Lake Basin. *Gable Journal: Academic Journal Faculty of Architecture Silpakorn University*, 11, 177-213.
- Lluvia, K. D. M., Marín, L., & Kovač, D. (2012). *Native species: Identification, conservation, and restoration*. Nova Science.
- Local development plan document (2018-2022) issue 3*. (2018). Tammalang Subdistrict Administrative Organization.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city* (Vol. 11). MIT Press.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2014). *Project to study, survey, prepare, registers and maps of old community areas in the northern and southern regions*. Property Print.
- Oliver, P. (1997). *Encyclopedia of vernacular architecture of the world: Cultures and habitats*. Cambridge University Press.
- Orbasli, A. (2007). *Architectural conservation: Principles and practice*. Wiley.
- Ornsiri Panin, Weera Inpangthang, Chaisit Dankittikul, Singhanat Saengsihanat, Kawin Wongwitkarn, Songyot Weerataweemas, & Sani Limthongsakul. (2004). *Wisdom, development, and interrelationship of Thai-Tai vernacular houses: Characteristics of environmental architecture in southern Thai Buddhist vernacular houses*. Thailand Research Fund.
- Pinrat Kanchanathiti. (2009). *Conservation of architectural and community heritage*. Faculty of Architecture Chulalongkorn University.
- Rawiwan Olanratmanee. (2015). *Household patterns of ethnic groups in Southeast Asia*. Chiang Mai University Press.
- Russanakorn Amornphong. (2002). *Vernacular Thai Buddhist houses in the southern border provinces* [Unpublished master thesis]. Silpakorn University.
- The Satun Provincial Cultural Center. (1990). *Satun province historical document collection: Concerning the history and governance of Satun province*. The Center.

UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific, Engelhardt, Richard A., Rogers, Pamela Rumball. (2009). *“Hoi An” protocols for best conservation practice in Asia: Professional guidelines for assuring and preserving the authenticity of heritage sites in the context of the cultures of Asia*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000182617>

U.S. Department of the Interior. (2013). *Preserving historic architecture: The official guidelines*. Skyhorse.

Wilson, P. (1987). *A Malay village and Malaysia*. Harb Press.

Yuan, L. J. (1991). *The Malay house: Rediscovering Malaysia's indigenous shelter system*. Institut Masyarakat.

Yusnani Bt Husli. (2011). *The assessment of measurement application for timber traditional Malay house* [Unpublished graduate thesis]. University Malaysia Pahang.

A Review of Architectural Design of Thai Railway Station การทบทวนวรรณกรรมในการออกแบบสถาปัตยกรรมสถานีรถไฟภายในประเทศไทย

*Suppapon Tetiranon*¹

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

ศุภพล เตতিরานนท์²

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Suppapol49997@gmail.com

*Wannapol Sadakorn*³

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

วรณพล สดากร⁴

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Wannapol177@gmail.com

Lapyote Prasittisopin⁵

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

ลาภยศ ประสิทธิ์ไศรินทร์⁶

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Lapyote.p@chula.ac.th

Received : 2023-10-08

Revised : 2023-11-15

Accepted : 2023-11-15

¹ Research Assistant

² ผู้ช่วยวิจัย

³ Research Assistant

⁴ ผู้ช่วยวิจัย

⁵ Assistant Professor, Ph.D.

⁶ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

Abstract

In the current day, having a well-functioning infrastructure system is becoming increasingly crucial, and as a result, countries must develop their railway systems to accommodate the growing demand for transporting goods and people. The majority of the rail system in Thailand still operates as a single-track system, causing delays in train schedules and the need for frequent stops to allow other trains to pass. Currently, long-distance train rides can be expensive and slow compared to flights or buses. Therefore, there is a clear need for Thailand to develop a high-speed railway system to meet the demands of the public. As a result, railway stations must be developed in along with the railway system to ensure that the needs are sufficiently met.

A literature review of railway stations and architectural design analysis from theses and drafts for construction theory between 1981 and 2022 emphasizes the importance of long-distance and high-speed railway stations. The study found that the architectural design of railway stations across the country generally consists of buildings no higher than four floors, with floor space ranging from 1,000 to 91,000 square meters, and the number of platforms ranging from two to eight. The roof structure was found to be a prominent feature of the station's design in many different forms, which can affect the functionality of the station in the hot and humid regions of Thailand.

Keywords: Railway station, design, architecture, review

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันระบบโครงข่ายคมนาคมพื้นฐานเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบรางเดิมที่ยังคงมีประสิทธิภาพต่ำเพื่อรองรับความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นในการขนส่งสินค้า และคมนาคมมวลชน กล่าวถึงระบบรางรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) โดยส่วนใหญ่ยังคงเป็นระบบรางเดี่ยวส่งผลให้มีความล่าช้าต่อการสัญจรขบวนรถ เนื่องจากจำเป็นต้องมีการจอดขบวนรถเพื่อรอทางสะดวก รวมไปถึงการคมนาคมด้วยรถไฟทางไกลกลับมีค่าใช้จ่ายและความเร็วที่มีความคุ้มค่าเพียงพอมือเมื่อเทียบกับการคมนาคมด้วยเครื่องบินหรือรถทัวร์ ส่งผลให้ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบรางสำหรับรถไฟทางไกล และรถไฟความเร็วสูง รวมไปถึงส่วนสถานีรถไฟมีความจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่ไป เพื่อตอบสนองความต้องการให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการทบทวนวรรณกรรมสถานีรถไฟและวิเคราะห์อาคารจากบทความ วิทยานิพนธ์และแบบร่างในการก่อสร้างผ่านทฤษฎีการออกแบบสถาปัตยกรรมในช่วงปี ค.ศ. 1981 ถึง 2022 โดยมุ่งเน้นที่สถานีรถไฟทางไกลและความเร็วสูง ผลการวิเคราะห์พบว่าการออกแบบเชิงสถาปัตยกรรมของอาคารสถานีรถไฟในแต่ละภาคของประเทศ มีความสูงไม่เกิน 4 ชั้น มีพื้นที่ใช้สอยอยู่ระหว่าง 1,000 ถึง 91,000 ตร.ม. มีจำนวนชานชาลาตั้งแต่ 2 ถึง 8 ชานชาลา มีลักษณะโครงสร้างหลังคาที่ใช้เป็นจุดเด่นของโครงสร้างสถานีหลากหลายรูปแบบ ส่งผลต่อการใช้งานในสภาพภูมิอากาศรูปแบบร้อนชื้นในประเทศ

คำสำคัญ: สถานีรถไฟ การออกแบบ สถาปัตยกรรม การทบทวนวรรณกรรม

บทนำ

บทความนี้เป็นการอภิปรายเกี่ยวกับการพัฒนาระบบรางรถไฟในประเทศไทย เพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นในการขนส่งสินค้าและการคมนาคมมวลชน โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาระบบการขนส่งทางรางสำหรับรถไฟทางไกลและรถไฟความเร็วสูง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดระยะเวลาในการขนส่งสินค้าและผู้โดยสาร

หลักการและวิธีการพัฒนาระบบรางรถไฟมีความสำคัญเนื่องจากมีผลต่อประสิทธิภาพการขนส่งและการใช้งบประมาณเพื่อพัฒนาระบบรางรถไฟทางไกลและรถไฟความเร็วสูง นอกจากนี้ยังเป็นโครงสร้างที่ต้องลงทุนสูง มีผลเชิงเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมของประชาชนในประเทศ หรืออาจเป็นจุดเด่นเชิงอัตลักษณ์ที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังตอบโจทย์แผนพัฒนายุทธศาสตร์ของประเทศในระยะยาว จำเป็นต้องมีการพัฒนาสถานีรถไฟเพื่อให้สามารถรองรับการขนส่งที่มากขึ้นและมีความสามารถในการบริหารจัดการที่ดี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดเวลาในการคมนาคมขนส่ง โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาสถานีรถไฟทางไกลและรถไฟความเร็วสูง ทั้งนี้ การพัฒนาสถานีรถไฟทางไกลและรถไฟความเร็วสูงจำเป็นต้องมีการปรับใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการสถานีรถไฟ การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและการควบคุมอย่างเหมาะสมของระบบทั้งในระบบราง อาคารสถานีรถไฟ รวมไปถึงองค์ประกอบโดยรวม

ระบบรางรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) ส่วนใหญ่ยังเป็นระบบรางเดี่ยวทำให้มีความล่าช้าต่อการสัญจรขบวนรถไฟ เนื่องจากต้องมีการจอดรถไฟเพื่อรอทางสะดวก นอกจากนี้รถไฟทางไกลกลับมีค่าโดยสารและความเร็วที่ไม่คุ้มค่ามากเพียงพอเมื่อเทียบกับการคมนาคมโดยเครื่องบินหรือรถโดยสาร เห็นได้ชัดว่าประเทศไทยยังต้องการพัฒนาระบบรางสำหรับรถไฟทางไกล และรถไฟความเร็วสูง ด้วยเหตุนี้สถานีรถไฟจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่ไป เพื่อตอบสนองความต้องการให้เพียงพอทางผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการทบทวนวรรณกรรมสถานีรถไฟ ในช่วงปี พ.ศ. 2530-2564 โดยมุ่งเน้นที่สถานีรถไฟทางไกล และรถไฟความเร็วสูง

ประเภทของรถไฟ (รฟท, รถไฟความเร็วสูง)

1. รถไฟความเร็วสูง (HSR) หมายถึง รถไฟที่สามารถเคลื่อนที่ในระยะทางไกลด้วยความเร็วสูง มักมีระยะห่างระหว่างสถานีที่มาก โดยรับส่งผู้โดยสารระหว่างจังหวัดหรือภูมิภาค
2. รถไฟทางไกล (LD) หมายถึงรถไฟที่สามารถเคลื่อนที่ในระยะทางไกล มักมีระยะห่างระหว่างสถานีที่น้อยกว่ารถไฟความเร็วสูง โดยรับส่งผู้โดยสารระหว่างจังหวัดหรือภูมิภาค
3. รถไฟฟ้าชานเมืองสายสีแดง (Red Line/COM) เป็นรถไฟที่รับส่งผู้โดยสารระหว่างใจกลางเมืองและชานเมือง
4. รถไฟฟ้ามหานคร (MRT)
5. รถไฟฟ้าเชื่อมท่าอากาศยาน (Airport Link)
6. รถไฟรางเบา (LRT) เป็นรถไฟที่รับส่งผู้โดยสารในระหว่างพื้นที่ในใจกลางเมือง

สถานีรถไฟ หมายถึง สถานที่เทียบท่าของรถไฟ โดยมีการใช้งานคือ เป็นจุดพักคอยของผู้โดยสาร เป็นจุดจำหน่ายตั๋ว และ/หรือเป็นจุดซื้อขายสินค้า บริการ

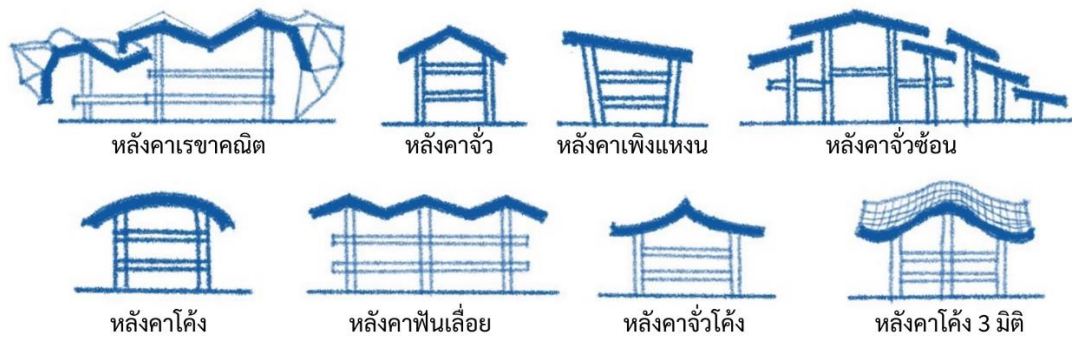
รายละเอียดสถานีภายในงานวิจัย

ในปัจจุบันไม่ได้มีการแบ่งแยกประเภทสถานีรถไฟอย่างชัดเจน สามารถแบ่งตามลักษณะของรถไฟที่สถานีให้บริการ ดังนี้

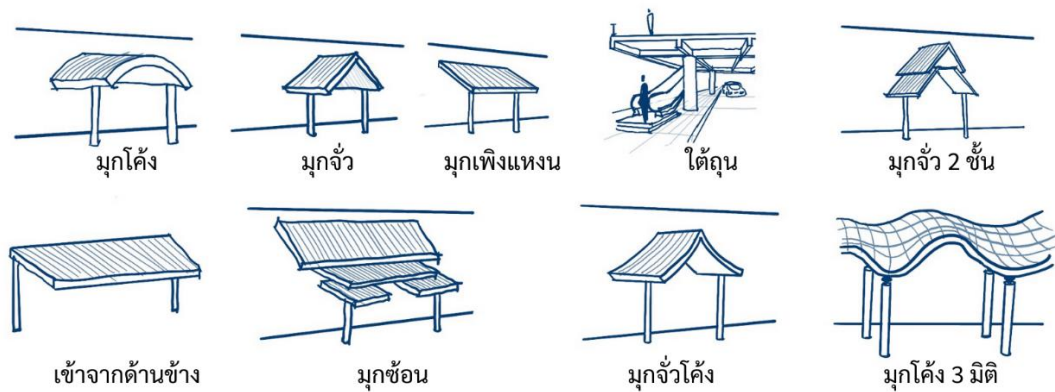
1. สถานีรถไฟความเร็วสูง (HSR) (Nag et al., 2019) โดยอาจเป็นสถานีเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟทางไกล สถานีรถไฟชานเมือง และสถานีรถไฟรางเบา

2. สถานีรถไฟทางไกล (LD) (Seidenglanz et al., 2021) โดยอาจเป็นสถานีเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟชานเมือง หรือ สถานีรถไฟรางเบา
3. สถานีรถไฟชานเมือง (CRT) (Chen & Hsu, 2020) โดยอาจเป็นสถานีเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟรางเบา
4. สถานีรถไฟรางเบา (LRT) (Nag et al., 2019)

หลังคาของสถานีรถไฟมีหลายรูปแบบ ดังนั้นเพื่อการเป็นแนวคิดการออกแบบที่พบจากทีมผู้วิจัย งานวิจัยนี้จึงสร้าง กฎเกณฑ์ของนิยามหลังคา การศึกษาหลังคามีความสำคัญเพราะหลังคานั้นเป็นส่วนประกอบที่อยู่บนยอดของงาน สถาปัตยกรรมเป็นส่วนที่มีผลต่อการรับรู้ให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความโอ่อ่า ทันสมัย มีรากฐานงานท้องถิ่น ซึ่งสามารถ จำแนกหลังคารูปแบบต่าง ๆ ตามความรู้สึกที่ได้ดังนี้ ดังแสดงในภาพที่ 1 อีกทั้งในลักษณะของทางเข้าหลักของสถานีสามารถ แบ่งได้ตามภาพที่ 2

ภาพที่ 1. ลักษณะหลังคาของสถานีรถไฟ (โดย ผู้วิจัย, 2023)

ภาพที่ 2. ลักษณะทางเข้าหลักของสถานี (โดย ผู้วิจัย, 2023)

ทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎี 5 basic human needs

Erich Seligmann Fromm นักจิตวิทยาผู้ศึกษาจิตไร้สำนึกชาวเยอรมัน ในเล่ม “the sane society” อธิบายความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ 5 อย่าง ได้แก่ 1. ความปรารถนาที่จะสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) 2. ความปรารถนาที่จะดำรงตนสูงขึ้น (Transcendence) 3. ความปรารถนาที่จะฝังหยั่งรากแห่งชีวิต (Rootedness) 4. ความปรารถนาที่จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Sense of identity) 5. ความปรารถนาที่จะมีกรอบอ้างอิงในชีวิต (Frame of orientation) เขาเชื่อว่าหากบรรลุความปรารถนาเหล่านี้จะทำให้มีความสุขในชีวิต

2. ทฤษฎี multi-sensory

Juhani Pallasma ในหนังสือ “The eyes of the skin: Architecture of the senses, 2005: 41” อธิบายว่ามนุษย์รับรู้พื้นที่ต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 7 งานสถาปัตยกรรมที่ดีจึงต้องคำนึงสิ่งที่มีผลต่อการรับรู้ที่ครอบคลุมทุกส่วน เช่น ตา หู จมูก ผิว ลิ้น กระดูก กล้ามเนื้อ

3. Tectonics

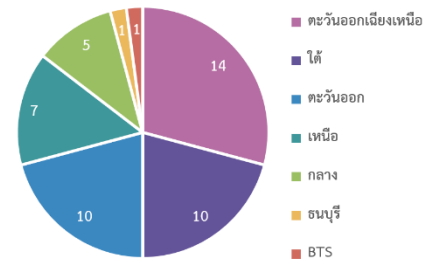
ทฤษฎีสถาปัตยกรรมที่เมื่อแปลจากภาษากรีกคำว่า tekton แปลว่าผู้ก่อสร้าง ซึ่งทฤษฎีนี้อธิบายการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ทำให้เกิดความงามทางสถาปัตยกรรม ด้วยวัสดุที่ถูกนำมาใช้อย่างมีที่มาที่ไป และสื่อตรงต่อการรับแรง เช่น การใช้อิฐสำหรับรับโครงสร้างแนวดิ่ง หรือการใช้เหล็กรับแรงดึง ดังนั้นวัสดุแต่ละชนิดจะมีภาษาทางสถาปัตยกรรมที่ต่างกัน

4. Duality in architecture

การออกแบบภาพลักษณะภายนอก สถาปัตยกรรมสามารถแบ่งหมวดหมู่ออกเป็น 2 แบบ นั่นคือ ใหม่และเก่า ในด้านความใหม่ ปัจจุบันเทคโนโลยีมีส่วนกำหนดอนาคตในทุกด้านไม่ว่าในสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่มีองค์ประกอบที่สะท้อนการใช้งานเทคโนโลยี เช่น รูปทรงโค้ง 3 มิติ หรือรูปทรงที่มีความซับซ้อนจะนำมาซึ่งภาพลักษณ์ของความทันสมัยใหม่ซึ่งอาจมีผลดีต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว ในขณะที่ในด้านความเก่า คือองค์ประกอบที่ใช้มาแพร่หลายอย่างยาวนาน เช่น สถาปัตยกรรมแบบกรีกโรมัน หรือตะวันตก ซึ่งในลักษณะนี้จะมีความขัดแย้งความเก่าแก่ ความมีพลังบางอย่างซึ่งก็ได้รับความนิยมชมชอบจากผู้ทั่วไปได้เช่นกัน

วิธีและขอบเขตการศึกษา

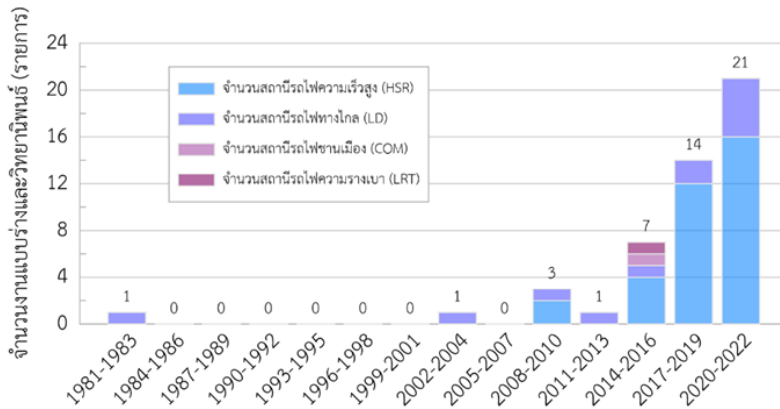
ในขั้นตอนแรก ได้ดำเนินการรวบรวมงานออกแบบสถานีรถไฟจากฐานข้อมูลงานวิจัยมหาวิทยาลัยชั้นนำ 4 แห่งในไทย และแบบร่างเพื่อเสนอสร้างจากแหล่งข้อมูลของ “โครงสร้างพื้นฐานประเทศไทย” ทั้งหมด พบจำนวน 48 รายการ (แสดงในภาคผนวก) 7 เส้นทางทั่วประเทศ ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1981-2022 ประกอบไปด้วยสายเหนือ สายตะวันออกเฉียงเหนือ สายตะวันออก สายใต้ สายกรุงเทพมหานคร และสายบีทีเอส จากนั้นนำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ ตามหลักการออกแบบเชิงสถาปัตยกรรม โดยมีเกณฑ์ประเภทต่าง ๆ เช่น จำนวนชานชาลา

จำนวนชั้น ขนาดพื้นที่การใช้สอย ลักษณะทางเข้า
หลังคา หรือสายของสถานี เป็นต้น

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

แผนภูมิที่ 2 จำนวนสถานีรถไฟแบ่งตามสายที่
ให้บริการ (โดย ผู้วิจัย, 2023)

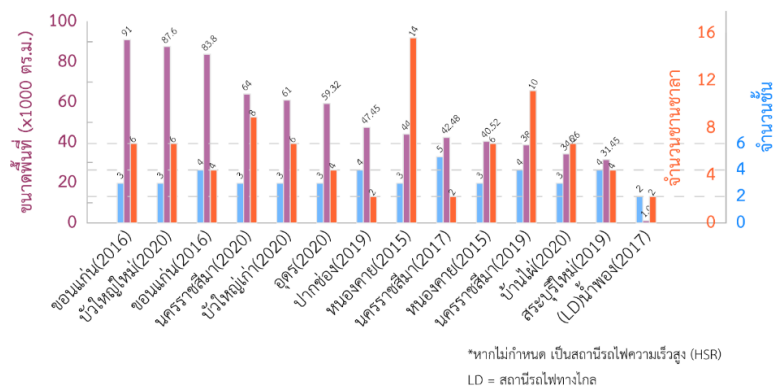
แผนภูมิที่ 1 การจำแนกประเภทสถานีรถไฟ ตามช่วงปีการศึกษา (โดย ผู้วิจัย, 2023)

จากการวิเคราะห์ข้อมูล แผนภูมิรูปแท่ง ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1 จากการสืบค้นแบบร่างและวิทยานิพนธ์ของสถานีรถไฟทั้งหมด 48 รายการ สามารถอภิปรายได้ว่ามีจำนวนแบบร่างและวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสถานีรถไฟความเร็วสูงที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในช่วงหลังปี ค.ศ. 2011-2013 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามช่วงปี ค.ศ. 1981-2007 พบวิทยานิพนธ์เพียง 2 ฉบับเกี่ยวกับสถานีรถไฟ แสดงให้เห็นถึงความต้องการน้อยของสถานีรถไฟช่วงดังกล่าว

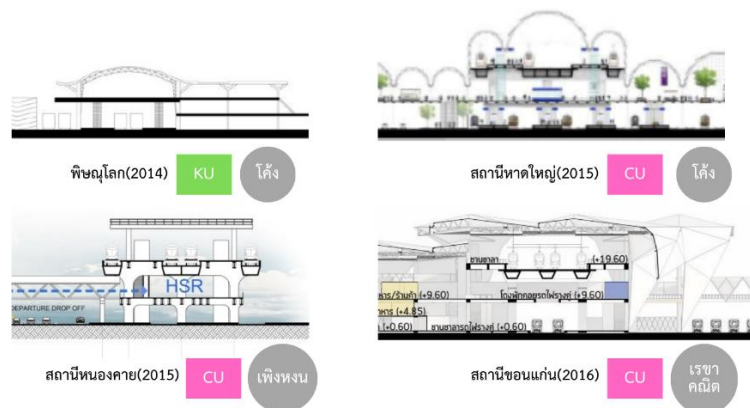
จากข้อมูลพบว่า สายตะวันออกเฉียงเหนือเป็นสายรถไฟที่มีความถี่ในการพัฒนามากที่สุด ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2 เนื่องจากเป็นสายที่มีการเชื่อมต่อ ไทย จีน และลาว ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยนักท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการพัฒนาพื้นที่โดยรอบสถานี เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนทางเลือกในการเดินทางให้มีความสะดวกสบาย ประสิทธิภาพ ความปลอดภัยและคุ้มค่า ทั้งนี้ การพัฒนารailฟายตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหนึ่งในสายรถไฟระยะเร่งด่วนซึ่งกำลังก่อสร้างอยู่ในปัจจุบันเพื่อสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) (ที่มา: การรถไฟแห่งประเทศไทย, รถไฟความเร็วสูง, ก้าวสำคัญของประเทศ-สู่อนาคต) ในทางตรงข้ามสายรถไฟที่มีความถี่ในการพัฒนาน้อยที่สุดคือ สายธนบุรี สาเหตุจากความเป็นพื้นที่แออัด ยากต่อการพัฒนา นอกจากนี้เส้นทางที่สายรถไฟนี้ตั้งอยู่โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชนบท รวมไปถึงพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการในโครงการสร้างรถไฟความเร็วสูงในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาเพียงสถานีรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด 14 สถานี ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3 พบว่าสถานีรถไฟความเร็วสูงมีพื้นที่ (ตั้งแต่

31,450–91,000 ตร.ม.) มากกว่าสถานีรถไฟทางไกลถึง 31-91 เท่า นอกจากนี้สถานีรถไฟความเร็วสูงมีจำนวนชั้น (ตั้งแต่ 3-5 ชั้น) ซึ่งมีจำนวนมากกว่าสถานีรถไฟทางไกล (2 ชั้น)

สถานีที่มีพื้นที่ใช้สอยมากที่สุดก็คือ สถานีที่ขอนแก่นเนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีจุดศูนย์รวมการเชื่อมต่อของถนนทางหลวงหมายเลข 2 และ 12 จึงทำให้สถานีนี้เป็นลักษณะชุมทาง ส่วนสถานีรถไฟที่มีพื้นที่ใช้สอยน้อยที่สุด ก็คือสถานีรถไฟทางไกลน้ำพอง จ.ขอนแก่น เนื่องจากสถานีตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบท ห่างไกลจากตัวเมือง จึงสามารถสรุปผลได้ว่าหากต้องการออกแบบโครงการสถานีรถไฟขนาดใหญ่ ควรคำนึงถึงพื้นที่ที่ตั้งสถานีเพื่อให้สามารถรองรับการใช้งานของผู้คนได้อย่างเหมาะสมในด้านพื้นที่และลักษณะการเข้าถึงของผู้ใช้งานโดยรวม

แผนภูมิที่ 3 กราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอย จำนวนคนขาลา และจำนวนชั้น ของสถานีรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ เรียงแผนภูมิจากขนาดพื้นที่ใช้สอย (โดย ผู้วิจัย, 2023)

ภาพที่ 3 รูปตัดขวางของสถานีรถไฟความเร็วสูง ระหว่างช่วงปีการศึกษา ค.ศ. 2014-2016 (โดย ผู้วิจัย, 2023)

สถานีช่วงปี ค.ศ. 2014-2016

จากการวิเคราะห์สถานีในช่วงปี ค.ศ. 2014-2016 พบโครงการวิทยานิพนธ์ 4 รายการเท่านั้น โดยหลังคามีลักษณะโค้ง พื้นเลื้อยและหลังคารูปทรงเรขาคณิตที่มีความซับซ้อนที่สุด

ภาพที่ 4 รูปทัศนียภาพภายในอาคาร สถานีรถไฟความเร็วสูงหนองคาย (2015) (โดย ผู้วิจัย, 2023)

สถานีหนองคาย (2015) เป็นลักษณะของหลังคาแบบหยัก ซึ่งเป็นการก่อสร้างแบบต่อเติม มีจำนวนชานชาลาทั้งหมด 6 ชานชาลา มีขนาดพื้นที่ใช้สอย 40,518 ตร.ม. สูง 3 ชั้น

ภาพที่ 5 รูปทัศนียภาพภายในอาคารสถานีรถไฟความเร็วสูงขอนแก่น (2016) บริเวณชานชาลารถไฟความเร็วสูง (ซ้าย) บริเวณโถงทางเข้า (ขวา) (โดย ผู้วิจัย, 2023)

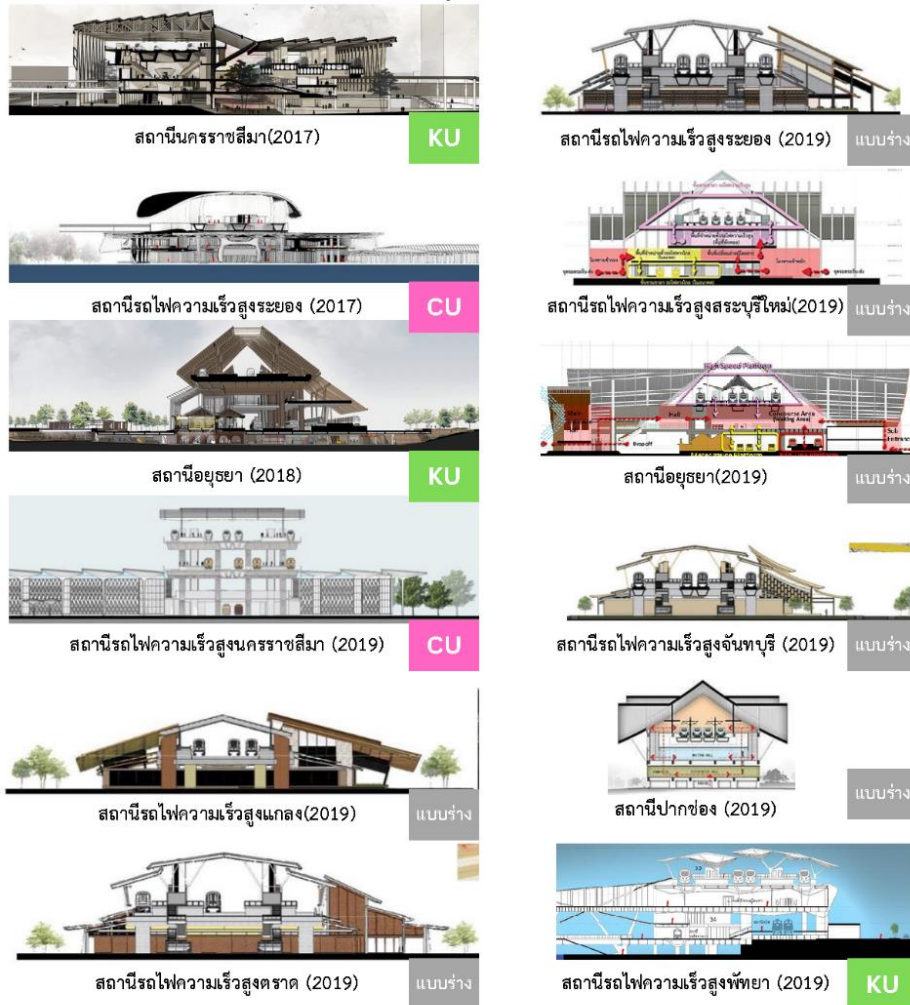
สถานีขอนแก่น (2016) มีลักษณะของหลังคาทรงเรขาคณิต ซึ่งเป็นการก่อสร้างรูปแบบปรับปรุงอาคารสถานีเดิมมีจำนวนชานชาลาทั้งหมด 4 ชานชาลา มีขนาดพื้นที่ใช้สอย 83,800 ตร.ม. สูง 4 ชั้น และให้บริการสายตะวันออกเฉียงเหนือเหมือนกัน

นอกจากนี้อาจสังเกตได้ว่าหลังคามีการสะท้อนความตั้งใจจากนักออกแบบที่ต้องการสื่อถึงจุดบางอย่างของสถานที่ตั้งของสถานี เช่น รูปทรงเรขาคณิตซับซ้อนของสถานีขอนแก่นสร้างความรู้สึกทันสมัยให้กับผู้ใช้งานต่าง ๆ และเป็นหน้าเป็นตาสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาใช้งานเมื่อมีการสร้างรถไฟความเร็วสูงเชื่อมไทย-จีน-ลาวตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลโดยสรุป แม้ว่าแต่ละสถานีจะมีพื้นที่ตั้งอยู่ในสายที่ให้บริการเดียวกัน แต่มีความแตกต่างที่สถานีหนองคายซึ่งในปี ค.ศ. 2015 สถานีจะมีขนาดเล็กกว่าถึง 2 เท่า ส่วนในเชิงการออกแบบพื้นที่สถานีขอนแก่นมีการให้ความสำคัญกับรูปทรงสามเหลี่ยมที่มีความซับซ้อนและเป็นการออกแบบในลักษณะของการออกแบบผ่านกระบวนการอัลกอริทึม (parametric design) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการผสมผสานการออกแบบเพื่อกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ (Schnabel, 2007)

สถานีช่วงปี ค.ศ. 2017-2019

จากการวิเคราะห์หลังคาสถานีรถไฟความเร็วสูง ช่วงปีการศึกษา ค.ศ. 2017-2019 โดยมีที่มาจากแบบร่างเพื่อเสนอจริงเป็นลักษณะหลังคาจั่วทั้งหมด เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ต้องการสะท้อนอัตลักษณ์พื้นที่ถิ่นให้มีความชัดเจนมากที่สุด และไม่มีโครงสร้างซับซ้อนที่มีราคาก่อสร้างที่สูง นอกจากนั้นสถานีรถไฟมีรูปแบบหลังคาล้ำคลึงกันตามสายที่ให้บริการ สำหรับสายตะวันออก (E) สถานีตราด (2019) ระยอง (2019) และจันทบุรี (2019) มีลักษณะหลังคาที่คล้ายคลึงกัน คือเป็นหลังคาแบบจั่วซ้อนหลายชั้นไปจนถึงบริเวณมุขด้านหน้า เพื่อให้ผู้ใช้งานรับรู้ได้ถึงพื้นที่ที่ค่อๆ เปลี่ยนมิติไป ส่วนสาย

ตะวันออกเฉียงเหนือ (NE) สถานีสระบุรีใหม่ (2019) และสถานีปากช่อง (2019) มีหลังคาจั่วที่ค่อนข้างชัน มีลักษณะการยื่นชายคาออกมาก และมีการยกโครงสร้างสูงลอยขึ้นจากพื้นดิน ทั้งนี้ อาจได้ว่าเป็นการออกแบบเพื่อการฐานานุศักดิ์ที่สูงขึ้นตามความสูงของหลังคาด้วยสายตะวันออกเฉียงเหนือ (NE) ซึ่งลักษณะการออกแบบให้หลังคามีความลาดชันสูงจะส่งผลต่อการออกแบบหลังคาเพื่อป้องกันน้ำฝนในปริมาณมาก และลมพายุ

ภาพที่ 6 รูปตัดขวางของสถานีรถไฟความเร็วสูง ระหว่างช่วงปีการศึกษา ค.ศ. 2017-2019 (โดย ผู้วิจัย, 2023)

ช่วงปี ค.ศ. 2020-2022

จากการค้นคว้าข้อมูลจากการออกแบบแบบร่างทั้งหมดเป็นสายตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีลักษณะหลังคาเป็นรูปแบบจั่วหรือจั่วซ้อน (double overlapping roof) เพื่อสะท้อนถึงเอกลักษณ์พื้นถิ่นของสถาปัตยกรรมอีสาน (Jiramanee, 1990) โดยมีสถานีตอนเมืองเป็นสถานีที่เดียวที่มีลักษณะหลังคารูปแบบโค้ง อาจเพราะเนื่องจากเป็นสถานีที่มีที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง และเป็นสถานีที่มีการเชื่อมต่อกับสนามบินดอนเมืองและสถานีรถไฟชานเมืองสายสีแดง (Red Line)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลวิทยานิพนธ์ที่ผ่านมา งานที่มีความน่าสนใจมีรูปแบบหลังคาเป็นลักษณะโค้ง 3 มิติคือ สถานีเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นสถานีที่ใช้เทคนิคในการออกแบบพิเศษ และระบบที่ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์และแบบจำลองข้อมูล

อาคาร (Building Information Modeling; BIM) ให้การออกแบบมีความสอดคล้องต่อการใช้งานและประสิทธิภาพ (Kaewunruen & Lian, 2019; Kaewunruen et al., 2020) มีแนวความคิดการออกแบบหลังคาให้มีลักษณะเป็นภาพเคลื่อนไหว กล่าวคือมีจุดประสงค์ในการออกแบบร่วมกับปัจจัยทางด้านเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องส่งผลให้เกิดเป็นรูปแบบภาพที่เคลื่อนไหวตลอดเวลาเมื่อผู้ใช้งานเดินผ่านภายในพื้นที่ โดยออกแบบหลังคาเป็นรูปทรงตัววี แล้วปรับเปลี่ยนตำแหน่ง องศา ให้เกิดมุมมองที่มีการเคลื่อนไหวของโครงสร้าง เพื่อเสริมสร้างการรับรู้เชิงพลวัต (dynamic) ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักในการออกแบบสถานี (Edward, 2013)

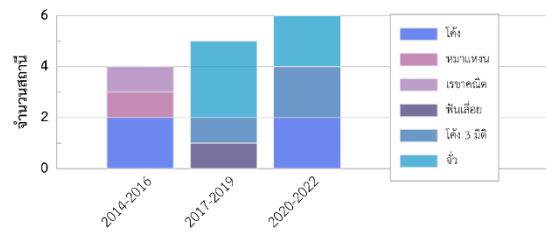
จากการวิเคราะห์แบบร่างเพื่อเสนอสร้างจริงเป็นแบบที่ไม่ได้มีลักษณะรูปแบบหลังคาที่ซับซ้อน แต่เป็นการสะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่นออกมาที่งานซึ่งเป็นสิ่งที่ภาครัฐต้องการนำเสนอ เช่นเดียวกับสถานี Kamakhya ในประเทศอินเดียที่มีรายละเอียดการออกแบบจากภาครัฐที่มีวัตถุประสงค์ในการเน้นการรักษาเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของเมืองในการออกแบบอาคารสถานี เพื่อให้ผู้ใช้งานได้รับรู้ถึงองค์ประกอบดังกล่าว (Chakrabarti et al., 2021) ซึ่งจะคล้ายคลึงกับการออกแบบสถานีรถไฟภายในประเทศไทย เช่น สถานีอุดร เป็นสถานีรถไฟความเร็วสูงโดยมีแนวคิดมาจากรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีสำคัญและมีชื่อเสียงของจังหวัดอุดรธานี ให้ตีความในการออกแบบให้สวยงามทั้งเชิงทรงอาคารและสีสันทันสื่อความหมายถึงสถานีรถไฟมรดกแบบทันสมัย (modern heritage)

เมื่อพิจารณาตามลักษณะรูปแบบของหลังคา พบว่าแหล่งที่มาของแบบร่างมีผลต่อลักษณะของรูปแบบหลังคา จากแหล่งข้อมูลวิทยานิพนธ์มีลักษณะรูปร่างที่ซับซ้อนคล้ายคลึงกับ Parametric หรือมีรูปแบบการก่อสร้างที่ซับซ้อน ค่าใช้จ่ายต้นทุนสูง เช่น หลังคาแบบโค้ง 3 มิติซึ่งมีความนิยมสร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2017 ตามภาพที่ 8 แต่การก่อสร้างจริงยังไม่สอดคล้องกับการใช้งาน หรือต้องผลิตในลักษณะผลิตในโรงงานด้วยนวัตกรรมสมัยใหม่ (Prasittisopin et al., 2021; Tuvayanond & Prasittisopin, 2023) ในขณะที่หลังคาที่มาจากแบบร่างเพื่อเสนอสร้างจริงจะมีการลดความซับซ้อนเชิงโครงสร้าง แต่เป็นการสะท้อนถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์พื้นถิ่นของบริเวณพื้นที่ดังกล่าวสะท้อนออกมาในส่วนขององค์ประกอบของอาคารแทน

ดังนั้นแม้ว่าวิทยานิพนธ์จะมีแนวโน้มในการออกแบบรูปทรงหลังคาแบบ Parametric ค่อนข้างมาก แต่ในแบบร่างจริงที่มีการวิเคราะห์เชิงมูลค่าการก่อสร้างและความซับซ้อนเชิงโครงสร้างยากต่อการบำรุงรักษา มีความเสี่ยงสูงต่อการรั่วซึมในสภาพอากาศแบบร้อนชื้น รวมไปถึงความเป็นไปได้ทางด้านทางลงทุนจึงจำเป็นต้องมีการปรับลดความซับซ้อนของโครงสร้างและมุ่งเน้นไปที่เอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์พื้นถิ่นของพื้นที่ตั้งสถานีเพื่อเพิ่มความโดดเด่นของสถาปัตยกรรมแทน

ภาพที่ 7 รูปตัดขวางของสถานีรถไฟความเร็วสูง ระหว่างช่วงปีการศึกษา ค.ศ. 2020-2022 (โดย ผู้วิจัย, 2023)

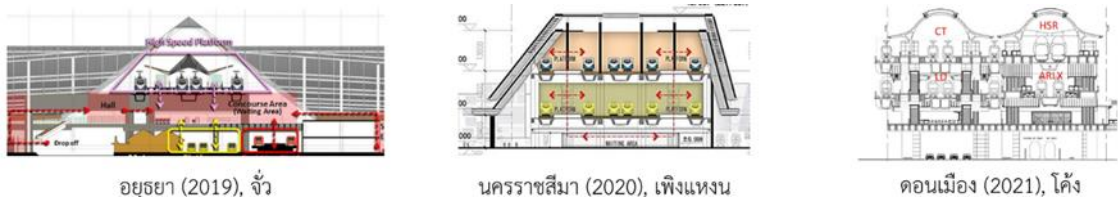

แผนภูมิที่ 4 การแจกแจงลักษณะหลังคาสถานีรถไฟความเร็วสูง ภายหลังปี ค.ศ. 2014 จากวิทยานิพนธ์ (โดย ผู้วิจัย, 2023)

ภาพที่ 8 การเทียบพัฒนาการของสถานีรถไฟความเร็วสูงจากวิทยานิพนธ์ (โดย ผู้วิจัย, 2023)

จากภาพที่ 8 สามารถสรุปผลได้ว่ามีรูปแบบการออกแบบหลังคาที่มีความละเอียดซับซ้อนมากขึ้นตั้งแต่ช่วงหลังปี ค.ศ. 2016 โดยมีพัฒนาการจากหลังคาทรงเรขาคณิต จนกลายเป็นหลังคาโค้ง 3 มิติ หลังช่วงปี ค.ศ. 2017 เป็นต้นมา

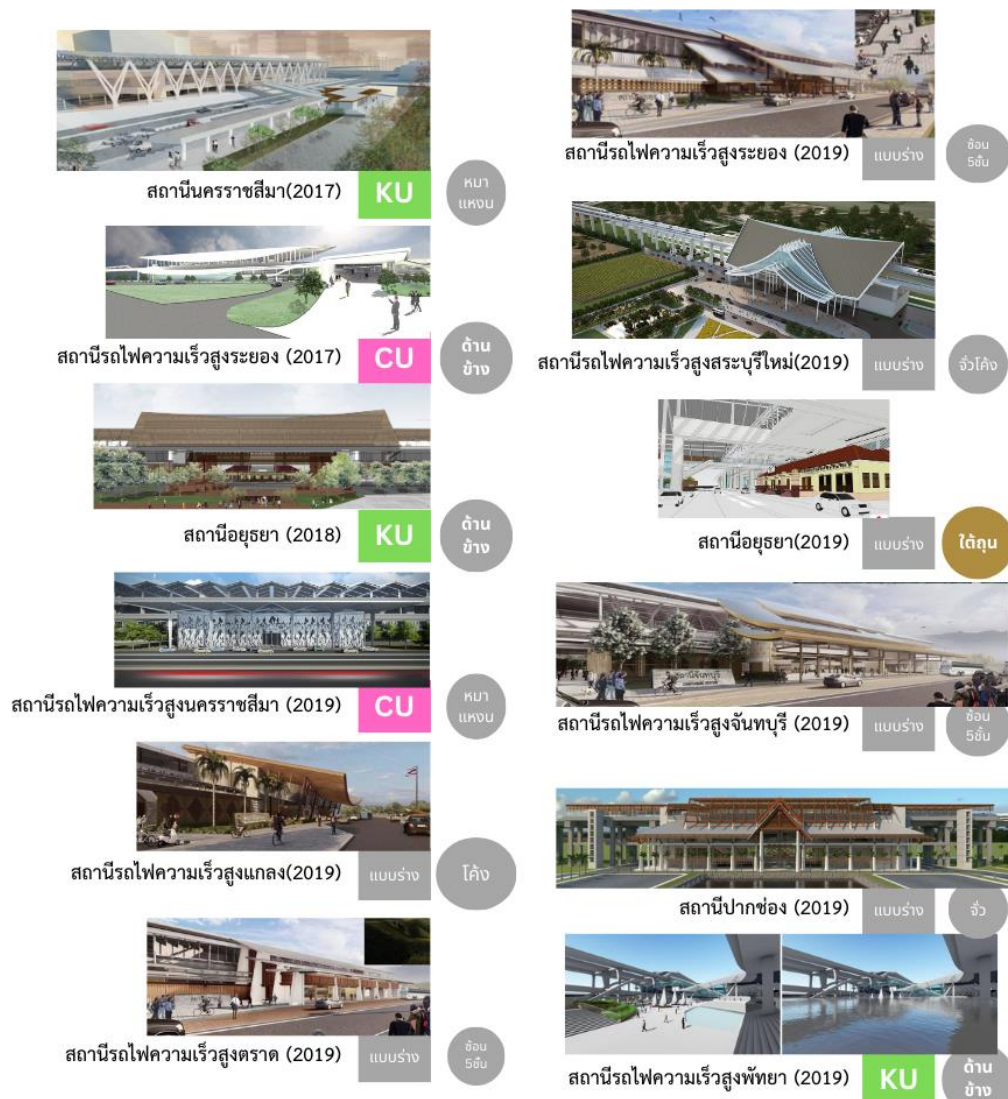
ภาพที่ 9 แบบร่างเพื่อเสนอสร้างจริง (โดย ผู้วิจัย, 2023)

เมื่อพิจารณาจากแบบร่างเพื่อเสนอสร้างจริง หลังคามีลักษณะเป็นแผ่นผืนใหญ่ เกิดเป็นพื้นภายใต้ชายคาขนาดใหญ่ที่มีคุณภาพของพื้นที่แตกต่างกัน เช่น หลังคาจั่ว หลังคาจั่วที่ราบด้านบนสุด และหลังคาโค้ง โดยสามารถสังเกตได้ว่าลักษณะหลังคามีความแตกต่างออกไปตามพื้นที่ที่ตั้ง สถานีอยุธยา มีลักษณะหลังคาจั่วโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเน้นอัตลักษณ์พื้นถิ่นของจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ สถานีนครราชสีมา มีลักษณะหลังคาจั่วที่มีพื้นที่ราบด้านบนสุดเพื่อเน้นรูปด้านที่มีลักษณะคล้ายจั่วแต่มีพื้นที่ภายในที่มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิมทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอกอาคาร และสุดท้าย สถานีดอนเมือง เป็นสถานีที่ติดกับสนามบินดอนเมือง ลักษณะหลังคาจึงเป็นรูปทรงโค้งกลุ่มลักษณะคล้ายปีกของเครื่องบิน และยังมีรูปทรงที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้นด้วย โดยการออกแบบไม่มีโครงสร้างซับซ้อนที่มีราคาค่าก่อสร้างสูง เพื่อให้คุ้มค่าต่อการออกแบบ โดยที่สายตะวันออก (E) จะมีความชันน้อยกว่าสายตะวันออกเฉียงเหนือ (NE)

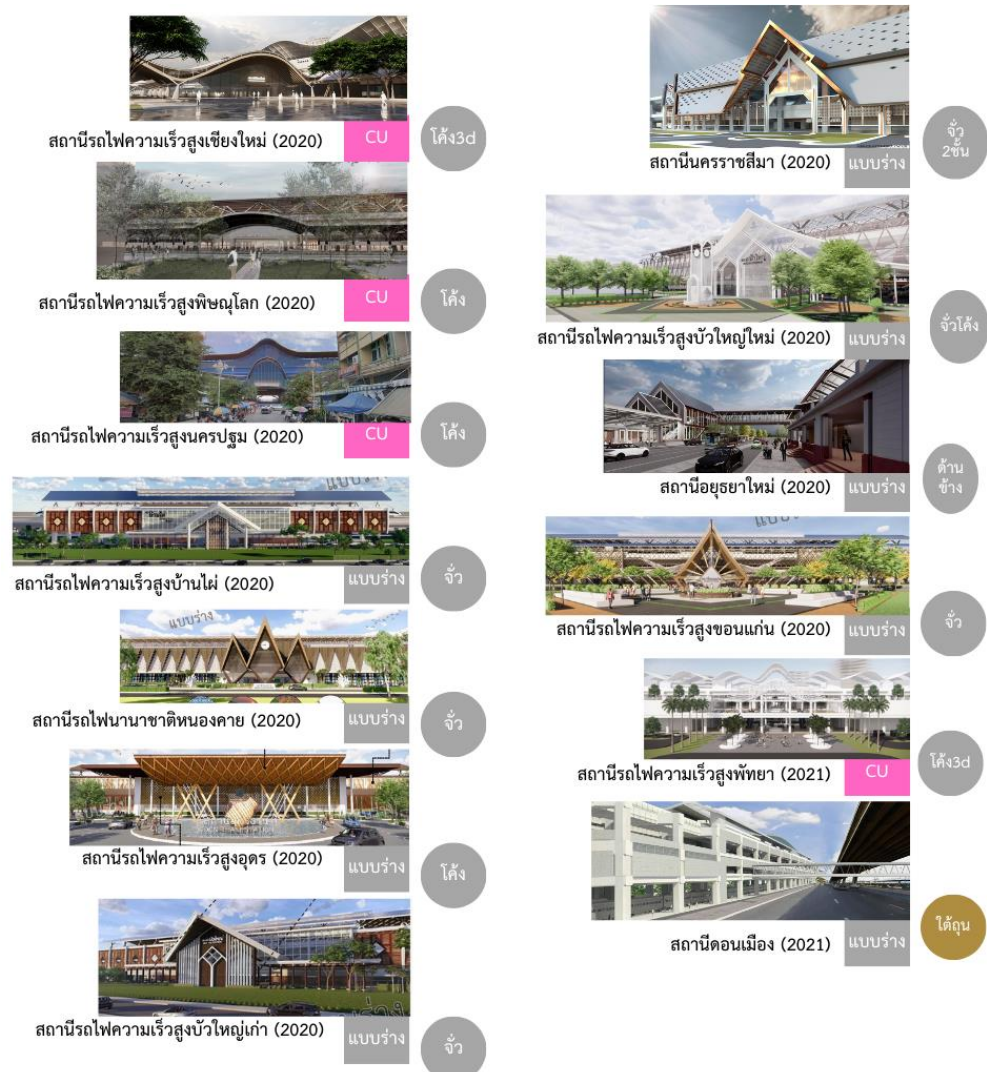
จากแผนภูมิที่ 5 ทางเข้าหลักแบบ มุกโค้ง และมุกจั่ว เป็นลักษณะที่มีการออกแบบมากที่สุด มุกโค้งสามารถเพิ่มความน่าสนใจให้กับทางเข้าได้โดยไม่เพิ่มความซับซ้อนให้กับโครงสร้างและการก่อสร้างมากนัก ในทางกลับกันสาเหตุที่มุกแบบจั่วได้รับความนิยมในการสร้าง คือความเรียบง่ายในการก่อสร้างที่แฝงอัตลักษณ์ของภูมิภาคนั้น ๆ ลงในสถานีที่ออกแบบ

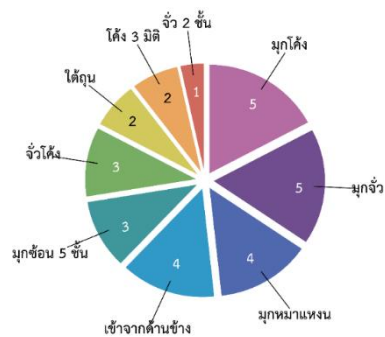
ภาพที่ 10 ลักษณะทางเข้าหลักของสถานีรถไฟความเร็วสูง ช่วงปีการศึกษา ค.ศ. 2014-2016
ทั้ง 4 รายการมีแหล่งที่มาจากแบบร่างจากวิทยานิพนธ์เท่านั้น (โดย ผู้วิจัย, 2023)

ภาพที่ 11 ลักษณะทางเข้าหลักของสถานีรถไฟความเร็วสูง ระหว่างช่วงปีการศึกษา ค.ศ. 2017-2019
(โดย ผู้วิจัย, 2023)

ภาพที่ 12 ลักษณะทางเข้าหลักของสถานีรถไฟความเร็วสูง ระหว่างช่วงปีการศึกษา ค.ศ. 2020-2022 (โดย ผู้วิจัย, 2023)

แผนภูมิ 5 การแจกแจงทางเข้าหลักของสถานีรถไฟความเร็วสูง ช่วงหลังปี ค.ศ. 2014 (โดย ผู้วิจัย, 2023)

สถานีรถไฟที่มีทางเข้าเป็นใต้ถุนอาจมีความนิยมต่ำเนื่องจากเป็นสถานีขนาดใหญ่สามารถรองรับรถไฟหลายประเภท ได้แก่ สถานีดอนเมือง (2021) และสถานีอยุธยา (2019) จึงมีจำนวนสถานีต่ำกว่าสถานีที่เป็นลักษณะมุก ส่วนทางเข้าโค้ง 3 มิติ มีความนิยมในการออกแบบน้อยเพราะซับซ้อน ก่อสร้างยาก ทำให้ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน

สรุปผลการศึกษา

จากการค้นคว้าและวิเคราะห์ผลงานสถาปัตยกรรมสถานีรถไฟจากวิทยานิพนธ์ และแบบร่างเพื่อเสนอก่อสร้างจริง จำนวน 48 รายการ พบว่าในประเทศไทยมีความนิยมในการสร้างสถาปัตยกรรมรถไฟความเร็วสูงมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังพบว่าสายรถไฟที่ค้นพบมากที่สุดจากผลงานทั้งหมด คือสายตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นสายที่เป็นแผนพัฒนารถไฟความเร็วสูงระยะเร่งด่วน สถานีรถไฟความเร็วสูงมีจำนวนมากขึ้นหลังปี ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา โดยสถานีรถไฟความเร็วสูง ในช่วงปี ค.ศ. 2014-2016 มีแบบร่างจากวิทยานิพนธ์เท่านั้น โดยมีการเสนอแบบร่างเพื่อก่อสร้างจริงขึ้นหลังปี ค.ศ. 2017 เป็นต้นมา สถานีรถไฟจากวิทยานิพนธ์มักมีลักษณะที่ซับซ้อนในการออกแบบ และการก่อสร้าง ในขณะที่สถานีรถไฟแบบร่างเพื่อเสนอจริง มีความนิยมสร้างหลังคาจั่วเนื่องจากเป็นการสะท้อนอัตลักษณ์พื้นถิ่นมาตีความในรูปแบบใหม่

ในเชิงทฤษฎีสถาปัตยกรรม การยกตัวสถานีรถไฟขึ้นเหนือพื้น (platform) นอกจากเป็นการเปิดมุมมองจากด้านบนแล้วยังมีผลต่อความรู้สึกของผู้ใช้งานสถานี จากทฤษฎีบรรลุมรรณาที่จะดำรงตนเหนือผู้อื่น (transcendence) อีกทั้งปัจจัยที่ทำให้สถานีรถไฟมีความน่าสบายหรือเกิดความประทับใจจากการใช้งาน คือการระบายหรือหมุนเวียนอากาศซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเพราะมีผลเชิงการรับรู้และพฤติกรรมผู้ใช้งานจากหัวข้อ Multi-sensory ต่อสถานีสังเกตได้ว่าทั้งแบบร่างและวิทยานิพนธ์ได้แสดงลักษณะรูปแบบใหม่และเก่า สะท้อนให้เห็นว่าสถานีรถไฟควรมีความเป็นทวิภาวะ (duality) คือการผสมผสานความใหม่และเก่าในอาคารเมื่อผสมผสานกับการใช้ Tectonic ในอาคารจะทำให้มีความน่าดึงดูดต่อผู้ใช้งานจำนวนกว้าง

ทั้งนี้ ในส่วนของการยกระดับการออกแบบอาคารสถานีในอนาคตที่ยั่งยืน (sustainable development) ควรมีการส่งเสริมการออกแบบรูปแบบผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์พื้นถิ่นและรูป Form ที่สื่อถึงความทันสมัยทั้งในด้านของโครงสร้างและองค์ประกอบอาคารเข้าด้วยกัน โดยประเด็นดังกล่าวหากมีการให้ความสำคัญในเชิงรายละเอียดเพิ่มขึ้น อาจเป็นการยกระดับตัวอาคารให้มีความสามารถในการเป็นจุดสังเกต (landmark) ของเมืองรวมไปถึงสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมภาคธุรกิจ การลงทุน ในพื้นที่โดยรอบได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมักพบในกรณีศึกษาต่างประเทศที่ประสบผลสำเร็จหลากหลายกรณีที่มีการยกระดับการออกแบบ รายละเอียด ชูอัตลักษณ์พื้นถิ่น รวมไปถึงการเชื่อมต่อพื้นที่สถานีเข้ากับพื้นที่โดยรอบ จึงทำให้สถานีเป็นจุดรวมสำคัญ (node) และจุดสังเกต (landmark) รวมไปถึงพื้นที่เศรษฐกิจภายในตัวเมืองและชุมชนโดยรอบได้ อย่างไรก็ตามการออกแบบอาคารในช่วงหลัง ควรมีการศึกษาเชิงลึกในเชิงผลกระทบของรูปแบบอาคารกับสภาพภูมิอากาศเขตร้อนชื้นว่าเหมาะสมต่อการใช้งานหรือไม่ รวมไปถึงควรมีการศึกษาในเชิงรูปแบบอาคารประหยัดพลังงานเพิ่มเติมยิ่งขึ้น

ภาคผนวก

ตารางจำแนกรายละเอียดแบบร่าง และวิทยานิพนธ์โดยจัดหมวดหมู่ตามภูมิภาคในประเทศไทย ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1984-2022

ชื่อสถานี (year)	ลักษณะการก่อสร้าง	จำนวนขบวน	จำนวนชั้น	พื้นที่ใช้สอย (ตร.ม.)	การเชื่อมต่อ	แหล่งที่มา
North Line						
สถานีรถไฟความเร็วสูง (HSR)						
พิษณุโลก (2014)	สร้างใหม่	3	2	49632	LSR + รถยนต์ส่วนตัว park, รถเมล์	วิทยานิพนธ์
เชียงใหม่ (2020)	สร้างใหม่	4	3	59548	แท็กซี่, miniรถเมล์	วิทยานิพนธ์
พิษณุโลก (2020)	ปรับปรุง	8	3	67491	LD + แท็กซี่, mini รถเมล์, จักรยานยนต์, bike, รถเมล์,	วิทยานิพนธ์
พิจิตร (2022)	ปรับปรุง+ต่อเติม	6	2	80105	node (รถส่วนตัว)+ LD+CRT	แบบร่าง
ลพบุรี (2022)	ปรับปรุง+ต่อเติม	5	1	80105	node (รถส่วนตัว)+ LD+CRT	แบบร่าง
นครสวรรค์ (2022)	ปรับปรุง+ต่อเติม	8	3	80105	node (รถส่วนตัว)+ LD+CRT	แบบร่าง
สถานีรถไฟทางไกล (LD)						
แพร่ (2013)	ปรับปรุง	2	4	35800	node (รถเมล์, รถ ส่วนตัว)	วิทยานิพนธ์
สถานีรถไฟความเร็วสูง (HSR)						
หนองคาย (2015)	ต่อเติม	6	3	40,518.00	node (รถเมล์, รถ ส่วนตัว) +LD	วิทยานิพนธ์
ขอนแก่น (2016)	ปรับปรุง	4	4	83,800.00	node (รถเมล์, รถ ส่วนตัว, แท็กซี่) +LD	วิทยานิพนธ์
นครราชสีมา (2017)	ปรับปรุง+ต่อเติม	2	5	42,483.00	node (รถยนต์ ส่วนตัว+รถเมล์+ แท็กซี่+จักรยานยนต์) +HSR	วิทยานิพนธ์
นครราชสีมา (2019)	ปรับปรุง	10	4	38,795.00	node (รถเมล์, รถ ส่วนตัว, แท็กซี่) +LD+CRT	วิทยานิพนธ์
สระบุรี (2019)	สร้างใหม่	4	4	31448*	node (รถส่วนตัว, รถ ขนส่งสาธารณะ, แท็กซี่, รถเช่า) +LD	แบบร่าง
ปากช่อง (2019)	สร้างใหม่	2	4	47452*	node (รถส่วนตัว)	แบบร่าง
บ้านไผ่ (2020)	ปรับปรุง+ต่อเติม	6	3	34,257*	node (รถส่วนตัว, รถ ตู้) +LD	แบบร่าง
หนองคาย (2020)	ต่อเติม	14	3	44100*	node (รถส่วนตัว)+LD	แบบร่าง

การทบทวนวรรณกรรมในการออกแบบสถาปัตยกรรมสถานีรถไฟภายในประเทศไทย

ชื่อสถานี (year)	ลักษณะการก่อสร้าง	จำนวนขบวน	จำนวนชั้น	พื้นที่ใช้สอย (ตร.ม.)	การเชื่อมต่อ	แหล่งที่มา
อุดร (2020)	ปรับปรุง+ต่อเติม	4	3	59,323*	node (รถส่วนตัว)+LD	แบบร่าง
บัวใหญ่ (2020)	ต่อเติม	6	3	61000*	node (รถส่วนตัว)+LD	แบบร่าง
นครราชสีมา (2020)	ต่อเติม	8	3	64,000*	node (รถส่วนตัว)	แบบร่าง
บัวใหญ่ (2020)	ต่อเติม	6	3	87600*	node (รถส่วนตัว)+LD+	แบบร่าง
ขอนแก่น (2020)	ต่อเติม	6	3	91000*	node (รถส่วนตัว)+LD	แบบร่าง
สถานีรถไฟทางไกล (LD)						
น้ำพอง (2017)	ปรับปรุง	2	2	1040	node (รถส่วนตัว)	แบบร่าง
Eastern Line						
สถานีรถไฟความเร็วสูง (HSR)						
ระยอง (2017)	สร้างใหม่	3	3	52,083.00	node (รถส่วนตัว)	วิทยานิพนธ์
แก่ง (2019)	สร้างใหม่	2	2	ประมาณ 12400	node (รถส่วนตัว, มอเตอร์ไซด์, รถเมล์)	แบบร่าง
ตราด (2019)	สร้างใหม่	4	2	ประมาณ 24600	node (รถส่วนตัว, มอเตอร์ไซด์, รถเมล์)	แบบร่าง
ระยอง (2019)	สร้างใหม่	4	2	ประมาณ 28200	node (รถส่วนตัว, มอเตอร์ไซด์, รถเมล์)	แบบร่าง
จันทบุรี (2019)	สร้างใหม่	4	2	ประมาณ 45800	node (รถส่วนตัว, มอเตอร์ไซด์, รถเมล์)	แบบร่าง
พัทยา (2019)	สร้างใหม่	7	4	ประมาณ 61412	node (รถยนต์ส่วนตัว)+LRT	วิทยานิพนธ์
พัทยา (2021)	สร้างใหม่	8	4	39,447.00	node (รถเมล์, แท็กซี่, van) +LD+LRT	วิทยานิพนธ์
สถานีรถไฟทางไกล (LD)						
ลาดกระบัง (2002)	ปรับปรุง+ต่อเติม	4	2	23,000.00	node (รถส่วนตัว)	วิทยานิพนธ์
อุตะพา (2019)	สร้างใหม่	1	2	ประมาณ 1830	node (รถส่วนตัว)	วิทยานิพนธ์
จันทบุรี (2021)	สร้างใหม่	3	2	20,045.00	node (รถส่วนตัว)	แบบร่าง

ชื่อสถานี (year)	ลักษณะการก่อสร้าง	จำนวน ขบวน ขบวน	จำนวน ชั้น	พื้นที่ใช้สอย (ตร.ม.)	การเชื่อมต่อ	แหล่งที่มา
Southern Line						
สถานีรถไฟความเร็วสูง (HSR)						
หัวหิน (2008)	ต่อเติม	4	2	30,000.00	node (รถส่วนตัว)+LD	วิทยานิพนธ์
หาดใหญ่ (2015)	ปรับปรุง+ต่อเติม	4	3	40,734.00	node (แท็กซี่, สองแถว, รถเมล์) +LD	วิทยานิพนธ์
นครปฐม (2020)	ปรับปรุง+ต่อเติม	4	3	56,496.00	node (แท็กซี่, สองแถว, จักรยานยนต์, ตุ๊ก ๆ, bicycle, miniรถเมล์, รถเมล์) +LD	วิทยานิพนธ์
สถานีรถไฟทางไกล (LD)						
กรุงธนบุรี (1984)	ปรับปรุง	6	1	7,605.00	node (รถยนต์ส่วนตัว+รถเมล์)	วิทยานิพนธ์
หาดใหญ่ (2009)	ปรับปรุง	3	3	17,946.00	node (รถยนต์ส่วนตัว)+LRT	วิทยานิพนธ์
กาญจนบุรี (2014)	สร้างใหม่	3	2	7,920.00	LD	วิทยานิพนธ์
ทับสะแก (2021)	ปรับปรุง	5	1	13108*	node (รถส่วนตัว)	วิทยานิพนธ์
ชุมพร (2021)	ปรับปรุง	5	1	26225*	node (รถส่วนตัว)	แบบร่าง
ประจวบคีรีขันธ์ (2021)	ปรับปรุง	3	1	14186*	node (รถส่วนตัว)	แบบร่าง
วังด้วง (2021)	ปรับปรุง	2	1	8469*	node (รถส่วนตัว)	วิทยานิพนธ์

Thon Buri Line						
สถานีรถไฟชานเมือง (CRT)						
ตลาดพลู (2014)	สร้างใหม่	2	4	17929	node (รถยนต์ส่วนตัว+ รถเมล์)	วิทยานิพนธ์

BTS line						
สถานีรถไฟรางเบา (LRT)						
หมอชิต (2014)	ต่อเติม	2	3	725,800	node (รถเมล์, จักรยานยนต์)	วิทยานิพนธ์

การทบทวนวรรณกรรมในการออกแบบสถาปัตยกรรมสถานีรถไฟภายในประเทศไทย

ชื่อสถานี (year)	ลักษณะการ ก่อสร้าง	จำนวน خان ชาลา	จำนวน ชั้น	พื้นที่ใช้สอย (ตร.ม.)	การเชื่อมต่อ	แหล่งที่มา
Node line						
สถานีรถไฟความเร็วสูง (HSR)						
Bangkok (2010)	ปรับปรุง	4	2	25,421.00	node (รถเมล์, รถแท็กซี่, รถยนต์ส่วนตัว) +LD	วิทยานิพนธ์
Ayutthaya (2018)	ต่อเติม	8	3	37,646.00	node (รถยนต์ส่วนตัว+รถเมล์+แท็กซี่ + จักรยานยนต์) ท่าเรือ+HSR+LD	วิทยานิพนธ์
Ayutthaya (2019)	ต่อเติม	9	3	ประมาณ 43905	node (รถส่วนตัว, ท่าเรือ) +LD+HSR	แบบร่าง
Ayutthaya (2020)	ต่อเติม	9	3	ประมาณ 91,370	node (รถส่วนตัว, ท่าเรือ) +LD+HSR	แบบร่าง
Don Mueang (2021)	สร้างใหม่	12	4	ประมาณ 181948	node (รถส่วนตัว)+LD+HSR	แบบร่าง

References

- Alexander, M., & Hamilton, K. (2015). A 'placeful' station? The community role in place making and improving hedonic value at local railway stations. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 82, 65-77.
- Chakrabarti, A., Poovaiah, R., Bokil, P., & Kant, V. (2021). *Design for tomorrow--Volume 2: Proceedings of ICoRD 2021*. Springer.
- Chen, Y.-J., & Hsu, C.-K. (2020). Comparison of housing price elasticities resulting from different types of multimodal rail stations in Kaohsiung, Taiwan. *International Real Estate Review*, 23(3), 1043-1058.
- Connolly, B. (2015). *Digital regionalism: Identity, place, and the Ottawa Train Station* [Unpublished master's thesis]. Carleton University.
- Edwards, B. (2013). *The modern station: New approaches to railway architecture*. Taylor & Francis.
- Fromm, E. (1955). *The sane society*. Rinehart & Co.
- Jiramanee, S. (1990). *Vernacular sim in middle area of north-eastern part of Thailand* [Unpublished master's thesis]. Silpakorn University.
- Kaewunruen, S., & Lian, Q. (2019, April). Digital twin aided sustainability-based lifecycle management for railway turnout systems. *Journal of Cleaner Production*, 228(7), 1537-1551.
- Kaewunruen, S., Peng, S., & Phil-Ebosie, O. (2020). Digital twin aided sustainability and vulnerability audit for subway stations. *Sustainability*, 12(19), 7873.
- Mahdiyar, A., Tabatabaee, S., Abdullah, A., & Marto, A. (2018, March). Identifying and assessing the critical criteria affecting decision-making for green roof type selection. *Sustainable Cities and Society*, 39(1), 772-783.
- Nag, D., BS, M., Goswami, A., & Bharule, S. (2019, December). Framework for public transport integration at railway stations and its implications for quality of life. *SSRN Electronic Journal*. DOI 10.2139/ssrn.3551888
- Pallasmaa J. (2005). *The eyes of the skin: Architecture and the senses*. Wiley-Academy.
- Peters, D., & Novy, J. (2012). Train station area development mega-projects in Europe: Towards a typology. *Built Environment*, 38(1), 12-30.
- Prasittisopin, L., Sakdanaraseth, T., & Horayangkura, V. (2021). Design and construction method of 3D concrete printing self-supporting curvilinear pavilion. *Journal of Architectural Engineering* 27(3), 05021006.
- Schnabel, M. A. (2007). Parametric designing in architecture. In *Computer-aided architectural design futures (CAADFutures) 2007: Proceedings of the 12th international CAADFutures conference* (pp.237-250). Springer Netherlands. DOI 10.1007/978-1-4020-6528-6_18

- Seidenglanz, D., Taczanowski, J., Król, M., Hornák, M., & Nigrin, T. (2021). Quo vadis, international long-distance railway services? Evidence from Central Europe. *Journal of Transport Geography*, 92, 102998.
- State Railway of Thailand. (2021). *124 years of the State Railway of Thailand*. Public Relations Department.
- Tuvayanond, W., & Prasittisopin, L. (2023). Design for manufacture and assembly of digital fabrication and additive manufacturing in construction: A review. *Buildings*, 13(2), 429.
- Van Acker, M., & Triggianese, M. (2021). The spatial impact of train stations on small and medium-sized European cities and their contemporary urban design challenges. *Journal of Urban Design*, 26(1), 38-58.

Vernacular Architecture Technology for Chinese Row Dwellings

Construction in Sisaket Province

เทคโนโลยีในการก่อสร้างตึกแถวพื้นถิ่นชาวจีนในเมืองศรีสะเกษ

Warayut Inaram¹

*Civil Technology and Architecture, Faculty of Liberal Arts and Sciences,
Sisaket Rajabhat University*

วรายุทธ อินอร่าม²

สาขาวิชา เทคโนโลยีโยธาและสถาปัตยกรรม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

lwarayut@gmail.com

Chuwit Napia³

Logistics Engineering, Faculty of Architecture, Sisaket Rajabhat University

ชูวิทย์ นาเพีย⁴

สาขาวิชา วิศวกรรมโลจิสติกส์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Chuwit.na@gmail.com

Received : 2023-12-04

Revised : 2023-12-24

Accepted : 2023-12-25

¹ Professor, Warayut In-aram Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat university, Sisaket.

² อาจารย์ วรายุทธ อินอร่าม สาขาวิชา เทคโนโลยีโยธาและสถาปัตยกรรม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

³ Professor, Chuwit Napia Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat university, Sisaket.

⁴ ดร.ชูวิทย์ นาเพีย สาขาวิชา วิศวกรรมโลจิสติกส์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

Abstract

This research was aimed to investigate and study the over one-hundred-year-old Chinese vernacular Row Dwellings still exist in Sisaket province. Data was collected from the site and in-depth interviews with settlers and community members and leaders were done by the researchers to acquire both background information and folk wisdom related to architecture style, dwelling structure, materials, application, and construction technology. The result showed that Chinese vernacular row dwellings in Sisaket municipal area were one-or two-storey built mainly out of wood and clay, so called “clay house”. The dwellings were built by Chinese technicians settling down in Northeast region and were divided into 2 types based on purpose: (1) residential dwelling, and (2) commercial clay dwelling. Both dwellings had wood structure and contained adobe brick in which the latter was to support the weight. The commercial clay dwellings were built townhouse-liked to store products, especially the high-value ones. The dwellings were highly secured from crime and well-prevented from fire, the latter property was due to the non-flammability of adobe brick mainly used in construction. Adobe brick was common in local area, thus reducing construction time. The dwellings are currently in ruins because high humidity leads to deterioration of adobe brick which is the main construction component. Some dwellings have been reconstructed with concrete.

Keywords: Vernacular Shop House Chinese, Technology, Srisaket

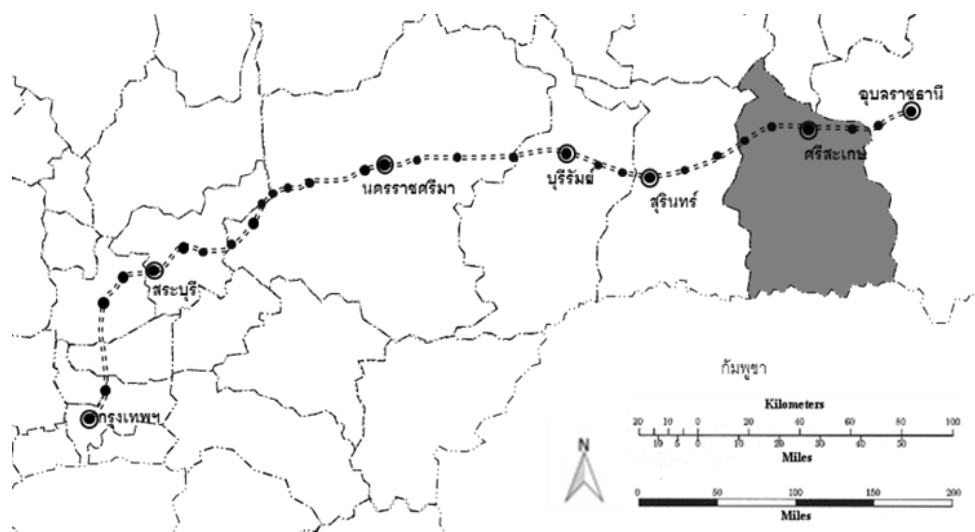
บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาเทคโนโลยีอาคารตึกแถวพื้นถิ่นจีนในเมืองศรีสะเกษ มีอายุกว่า 100 ปี ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารร่วมกับการสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้อยู่อาศัย คนในชุมชน และผู้นำชุมชน เพื่อทราบถึงประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างอาคาร วัสดุ การใช้สอย และเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคาร ผลการศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมตึกแถวพื้นถิ่นจีนในเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษ ลักษณะเป็นตึก 1 ชั้น และ 2 ชั้น วัสดุในการก่อสร้างหลักเป็นโครงสร้างไม้และดิน หรือเรียกว่า “ตึกดิน” ก่อสร้างโดยช่างชาวจีนที่อพยพเข้ามาในภาคอีสาน แบ่งเป็น 2 ประเภท ตามการใช้งาน คือ (1) ตึกพักอาศัย และ (2) ตึกดินประเภทค้าขาย อาคารทั้งสองประเภทเป็นโครงสร้างไม้ ผนังรับน้ำหนักก่อด้วยอิฐดินดิบ ซึ่งตึกดินประเภทค้าขายสร้างเป็นห้องแถวต่อกันยาวหลายห้อง เพื่อใช้เก็บสินค้า โดยเฉพาะสินค้าที่มีมูลค่าสูง อาคารจึงมีความปลอดภัยจากโจรขโมยสินค้าและไฟไหม้ อาคารจึงมีคุณสมบัติไม่ติดไฟ โดยใช้อิฐดินดิบเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง ทำให้ใช้เวลาก่อสร้างอาคารรวดเร็วและหาวัสดุได้ง่ายในท้องถิ่น สภาพปัจจุบันของอาคารมีความเสื่อมสภาพจากวัสดุหลักในการก่อสร้างอาคารสาเหตุจากความชื้นสูงส่งผลให้ผนังก่ออิฐดินดิบให้เสื่อมสภาพ ซึ่งบางหลังได้มีการปรับปรุงเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมบางส่วน

คำสำคัญ: ตึกแถวพื้นถิ่นจีน ตึกแถว เทคโนโลยีก่อสร้าง ศรีสะเกษ

บทนำ

จังหวัดศรีสะเกษปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ พบว่า ชนพื้นเมืองส่วนใหญ่ประกอบด้วย ลาว เขมร ส่วย เยอ ซึ่งชาวจีนมีบทบาททางการค้าก่อนที่มีการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – นครราชสีมา (ก่อน พ.ศ. 2443) โดยชาวจีนที่เข้ามาประกอบธุรกิจการค้าในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล ทั้งการมาชั่วคราวและมาอยู่ประจำ ชาวจีนเหล่านี้ไม่ได้จับจองที่ดิน ทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตัวเอง แต่อาชีพสำคัญของชาวจีน คือ การประกอบธุรกิจการค้าของพ่อค้าชาวจีนมี 2 ลักษณะคือ 1) เป็นคนกลางในการนำสินค้าจากกรุงเทพฯ ขึ้นมายังลุ่มแม่น้ำมูลและรวบรวมสินค้าท้องถิ่น เช่น ผ้าไหม หนังสัตว์ เขาสัตว์ ครั่ง ฯลฯ ลงไปกรุงเทพฯ เป็นพ่อค้าย่อยที่ทำการค้าระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ กับตัวเมืองโคราช โดยเป็นผู้รับช่วงนำสินค้าจากกรุงเทพฯ ที่พ่อค้าพวกแรกนำมาให้แพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของภูมิภาค

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพเส้นทางรถไฟในอดีต

ที่มา: ผู้วิจัย

เมื่อแรกเริ่มพ่อค้าชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้ก่อสร้างอาคารโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บสินค้า พักอาศัย และค้าขาย ตัวอาคารจึงต้องมีความมั่นคงแข็งแรง กันไฟได้ ก่อสร้างได้รวดเร็ว และใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น จึงได้นำรูปแบบและกรรมวิธีการก่อสร้างจากประเทศจีนที่เป็นภูมิปัญญาที่ติดตัวมากับชาวจีนอพยพมีความเคยชินและชำนาญ ที่เรียกว่าตึกดิน เริ่มมีการก่อสร้างเมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมา โดยตึกดินมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น ส่วนใหญ่จะสร้างต่อ ๆ กันเป็นแถวตามแนวถนน ต่อมาภายหลังได้มีการก่อสร้างทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือที่เปิดเดินรถถึงอุบลราชธานีเมื่อ พ.ศ. 2473 เป็นเหมือนการเปิดประตูทางด้านเศรษฐกิจการค้าระหว่างภาคอีสานกับส่วนอื่น ๆ ของประเทศเกิดการอพยพย้ายถิ่นของชาวจีนในกรุงเทพฯ และภาคตะวันออกเฉียงมายังภาคอีสานมากขึ้น (Naewchampa, 1993) เพื่อแสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพการค้า นับได้ว่าตึกดินเป็นอาคารพาณิชย์และที่พักอาศัยยุคแรกของชุมชนเมืองในแถบอีสานใต้ที่เคยมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งในอดีตเป็นย่านธุรกิจการค้าของเมือง สิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับคนอีกมากมาย อีกทั้งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ทั้งทางด้านรูปแบบของตัวอาคารและการใช้วัสดุที่มีเอกลักษณ์

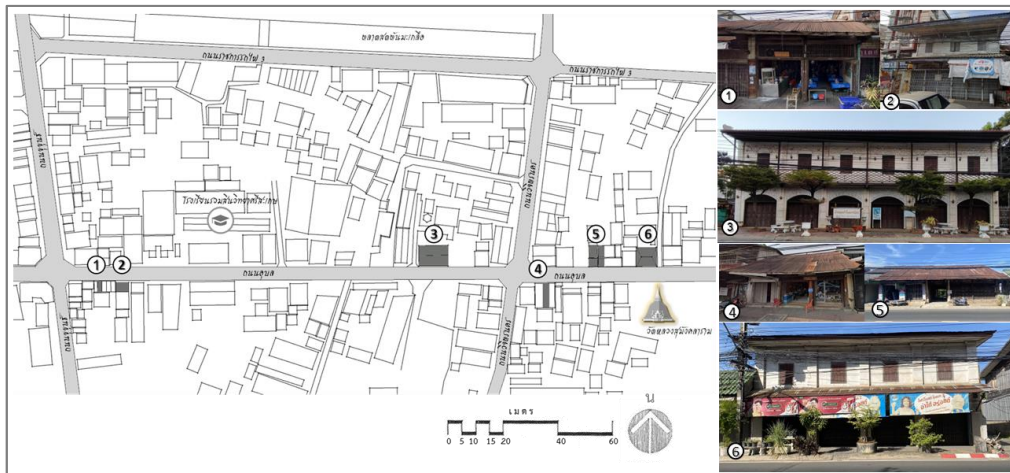
เฉพาะมีลักษณะอาคารที่สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยมาจนถึงปัจจุบันซึ่งมีอายุกว่า 100 ปี ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงว่าตึกดินเป็นสิ่งเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของชุมชนในอดีตกับปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ซึ่งชาวจีนเดินทางจากจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเดินทางด้วยกองคาราวานเกวียน บางกลุ่มเดินทางด้วยการล่องเรือตามแม่น้ำมูลขึ้นฝั่งที่เมืองราชสีห์ แล้วเดินทางต่อด้วยเกวียนมายังศรีสะเกษ โดยตั้งหลักแหล่งบริเวณสี่แยกโรงเตา (คุ้มตลาดเก่า) ถนนศรีสะเกษ - อุบล ตำบลเมืองใต้ การสร้างที่พักอาศัยครั้งนั้นได้เริ่มสร้างตึกดินเป็นอันดับแรก วัตถุประสงค์ในการสร้างตึกดิน มุ่งประกอบกิจกรรมทางการค้าทั้งสิ้น ชาวจีนที่อพยพเข้ามาทำการค้าในภาคอีสาน การสร้างอาคารติดพื้นดินเป็นภูมิปัญญา และสัมภาระทางวัฒนธรรมของชาวจีนที่เลือกสร้างก็เพราะความคุ้นชินกับวัฒนธรรมเดิมของตนเอง Prach ChaoSuan (1988) ได้กล่าวไว้ว่าอาคารเหล่านั้นเกิดขึ้นด้วยความจำเป็นในการสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งคำนึงถึงความสะดวกในการเลือกวัสดุและรูปแบบที่เคยก่อสร้างมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงได้สร้างอาคารตามแบบบรรพบุรุษด้วยอิฐดินดิบ เพื่อใช้เป็นที่พักพิงและสินค้าที่มีค่า โดยตึกดินประเภทพักอาศัยภายในจะเก็บทรัพย์สินที่มีค่าของคหบดี ส่วนตึกดิน ประเภทร้านค้าใช้เก็บสินค้าและสินค้าที่เป็นเชื้อเพลิง เช่น ไม้ขีดไฟ ประทัด น้ำมันก๊าด ฯลฯ ทำให้ต้องมีความระมัดระวังจากโจรและไฟไหม้สินค้า อีกทั้งรูปแบบอาคารที่สร้างต่อ ๆ กันเป็นแถว อาคารจึงต้องมีคุณสมบัติไม่ติดไฟ และกรรมวิธีการทำอิฐดินดิบสามารถทำได้รวดเร็วและใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น โดยตึกดินมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น ส่วนใหญ่จะสร้างต่อ ๆ กันเป็นแถวตามแนวถนน เพราะเหตุนี้เองผนังอาคารจึงต้องเป็นผนังที่กันไฟ โดยผนังเป็นระบบผนังรับน้ำหนักก่อด้วยอิฐดินดิบ ปัจจุบันมีตึกดินที่สร้างด้วยดินดิบอยู่หลายคูหาทั้งสองฝั่งถนน (Nilsakul, 2003) ส่วนใหญ่ยังคงใช้ค้าขายอยู่จนถึงปัจจุบันและในช่วงเวลาต่อมาพื้นที่ใกล้เคียงเกิดการเปลี่ยนแปลงของย่านพาณิชยกรรมและกิจกรรม ซึ่งทำให้ไม่มีการดูแลที่ดี จึงทำให้เกิดการพัฒนาไปแบบไร้การควบคุม ปัจจุบันอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจีนของอาคารที่อยู่อาศัยในเมืองศรีสะเกษบางส่วนขาดการดูแลถูกทิ้งร้าง ผุพังไปตามกาลเวลา ส่วนอาคารที่ใช้งานอยู่มีการซ่อมแซมโดยปราศจากหลักการที่ถูกต้องและไม่มีการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ เป็นผลให้ตึกดินเสียหายไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น จึงเป็นเหตุผลที่ควรศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีของอาคารเพื่อเป็นการรักษามรดกทางประวัติศาสตร์รวมทั้งเอกลักษณ์ของชุมชน

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อสำรวจและศึกษาเทคโนโลยีอาคารตึกแถวพื้นถิ่นจีนในเมืองศรีสะเกษ อายุกว่า 100 ปี ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ เทศบาลเมืองศรีสะเกษและพื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ชุมชนปาม่วง ตึกขุนอำไพพานิชย์ ถนนอุบล - ศรีสะเกษ ถนนวิจิตรนคร 12 ชุมชนตลาดสดต้นมะเกลือ ชุมชนถนนราชการรถไฟ ย่านการค้าเก่าของคนจีนในเมืองศรีสะเกษ

ภาพที่ 2 แผนที่ แสดงพื้นที่ศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย

การดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการสำรวจภาคสนามร่วมกับข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้อยู่อาศัย คนในชุมชน และผู้นำชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลทางด้านลักษณะทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างอาคาร วัสดุ การใช้สอย สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นกับอาคาร ตลอดจนนำเสนอแนวทางการซ่อมแซมและดูแลรักษา วิธีการศึกษา มีขั้นตอน 1) สืบค้นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับอาคารตึกแถวพื้นถิ่นจีนในเมืองศรีสะเกษ 2) ลงพื้นที่จริง เพื่อสำรวจจริงวัดอาคาร และสัมภาษณ์ในส่วนของรูปแบบของฐานรากและบางหลังใช้วิธีการขุดดินสำรวจบางจุดของอาคารตึกแถวพื้นถิ่นจีนในเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อพิจารณาและสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล 3) คัดเลือกชุมชน จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีขอข้อเสนอแนะจากผู้นำชุมชนและประชาชน ซึ่งพิจารณาคัดเลือกอาคารตึกแถว ได้พื้นที่ชุมชนปาม่วง ตึกขุนอำไพพาณิชย์ ถนนอุบล - ศรีสะเกษ ถนนวิจิตรนคร 12 ชุมชนตลาดสดต้นมะเกลือ ชุมชนถนนราชการรถไฟ ย่านการค้าเก่าของคนจีนในเมืองศรีสะเกษ จำนวน 6 หลัง พร้อมกันนี้ได้เสนอเครื่องมือในการเก็บข้อมูลด้วย แล้วนำข้อมูลที่ได้มาปรับแก้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามให้เหมาะสม 4) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามพร้อมกับผู้นำชุมชน และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้อยู่อาศัย คนในชุมชน และผู้นำชุมชน ผู้ที่มีความรู้ในพื้นที่ของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นของจังหวัด 5) สรุปผลการศึกษาและรับฟังข้อเสนอแนะผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 6) แก้ไขปรับปรุงข้อมูล เพื่อเสนอแนะเป็นแนวทางการอนุรักษ์ตึกดินให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม การศึกษาด้านทฤษฎี

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาอาคารตึกแถวสถาปัตยกรรมจีน (Nilsakul, 2003) ตึกดินและบ้านดินใช้ดินเป็นส่วนประกอบสำคัญของอาคาร แต่มีเทคนิควิธีการก่อสร้างที่แตกต่างกัน กล่าวคือตึกดินใช้ดินผสมใส่พิมพ์ทำเป็นก้อน เรียกว่าอิฐดินดิบ ใช้ก่อผนังและวางบนหลังคา ส่วนบ้านดินจะใช้ดินพอกลงบนผนังไม้ไผ่สานขัดแตะ ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงตึกดินเท่านั้นซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสานโดยเฉพาะบริเวณอีสานใต้และอีสานตอนกลาง

การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีการก่อสร้างเพื่อให้ทราบถึงวัสดุที่ใช้และเทคนิคในการก่อสร้าง เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการลงพื้นที่ สามารถแยกรูปแบบ ทั้งเทคนิคและวัสดุของอาคารตัวอย่างขณะลงพื้นที่เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เทคโนโลยีในการซ่อมแซมในขั้นตอนต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยี (Teartisup, 2006) ก่อนยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม เทคโนโลยีทำหน้าที่อำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในการใช้ชีวิตของมนุษย์พัฒนาทางความคิดของมนุษย์ให้สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ แต่หลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 ระบบทุนนิยมได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดวิถีทางของเทคโนโลยี เทคโนโลยีในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างกำไรและผลประโยชน์ให้แก่ผู้คิดค้นและผู้ครอบครองเทคโนโลยีใหม่ที่ก้าวหน้าก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างมนุษย์และเทคโนโลยี

ระดับของเทคโนโลยีการก่อสร้าง เทคโนโลยีการก่อสร้างในประเทศไทยสามารถจำแนกได้ออกเป็น 2 ลักษณะ (Anukulumpai, 1981) เทคโนโลยีการผลิตวัสดุแบ่งเป็น 4 ระดับ 1) เทคโนโลยีการผลิตวัสดุระดับพื้นบ้าน หรือระดับต่ำ (Traditional or Low material technology) เป็นการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาดัดแปลงอย่างง่าย โดยสามารถถ่ายทอดในลักษณะการลอกเลียนแบบ 2) เทคโนโลยีการผลิตวัสดุระดับกลาง (Intermediate material technology) เป็นการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาผ่านกระบวนการที่ต้องอาศัยเครื่องมือและทักษะในการแปรรูป 3) เทคโนโลยีระดับสูง (High material technology) นำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาเข้ากระบวนการดัดแปลงสังเคราะห์ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีการทดลองและทดสอบคุณสมบัติ 4) เทคโนโลยีการผลิตวัสดุระดับก้าวหน้า (Future material technology) นำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาเข้ากระบวนการสังเคราะห์ทางอนุภาคเพื่อเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติให้ดีขึ้น ใช้การวิจัยคิดค้นในหลายด้าน และต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่

เทคนิคการก่อสร้าง แบ่งตามระดับของเทคโนโลยีทั่วไปได้ 4 ระดับ โดยคำนึงถึงความรู้และการใช้ทักษะของแรงงานในการใช้เครื่องมือเป็นสำคัญ 1) เทคโนโลยีการก่อสร้างระดับต่ำ (Traditional or Low construction technique) เป็นการก่อสร้างโดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ ที่หาได้ทั่วไป และสามารถใช้อุปกรณ์อื่นทดแทนกันได้ ไม่ต้องฝึกฝนนาน ใช้แรงงานทดแทนได้ 2) เทคนิคการก่อสร้างระดับกลาง (Intermediate construction technology) เป็นการใช้เครื่องมือง่าย ๆ มีกระบวนการที่ซับซ้อนขึ้น ต้องอาศัยทักษะในการใช้เครื่องมือ และความชำนาญในกระบวนการก่อสร้างนั้น สามารถใช้เครื่องมือเครื่องจักรบางชนิดทดแทนกันได้ แรงงานต้องได้รับการถ่ายทอดเทคนิควิธี 3) เทคนิคการก่อสร้างระดับสูง (High construction technique) เป็นการใช้เครื่องมือ เครื่องจักรที่ซับซ้อน ประหยัดแรงงานและได้งานที่มีคุณภาพ ต้องใช้ทักษะในการใช้เครื่องมือและความชำนาญในกระบวนการ ไม่สามารถใช้เครื่องมือ หรือเครื่องจักรทดแทนกันได้ แรงงานที่มาทดแทนต้องได้รับการถ่ายทอดอย่างมีแบบแผน 4) เทคนิคการก่อสร้างระดับก้าวหน้า (Future construction technique) ใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน ประหยัดแรงงานและผลงานมีคุณภาพดี ใช้การออกแบบกระบวนการและการตั้งแผนงานให้กับเครื่องจักร (Prempreed et al., 2003) จากการศึกษาเทคโนโลยีการก่อสร้าง พบว่า เทคโนโลยีการก่อสร้างประกอบไปด้วย เทคโนโลยีการผลิตวัสดุ และเทคนิคการก่อสร้างเพื่อนำไปหาเทคโนโลยีการก่อสร้างของเรือนพื้นถิ่นเกาะยอแบบดั้งเดิมและหาเทคโนโลยีการซ่อมแซมในปัจจุบัน สามารถนำมาเปรียบเทียบเพื่อหาเทคโนโลยีการซ่อมแซม นำไปสู่การพัฒนาเพื่อใช้กับการซ่อมแซมผนังไม้ของเรือนในปัจจุบันได้

ผลการศึกษา

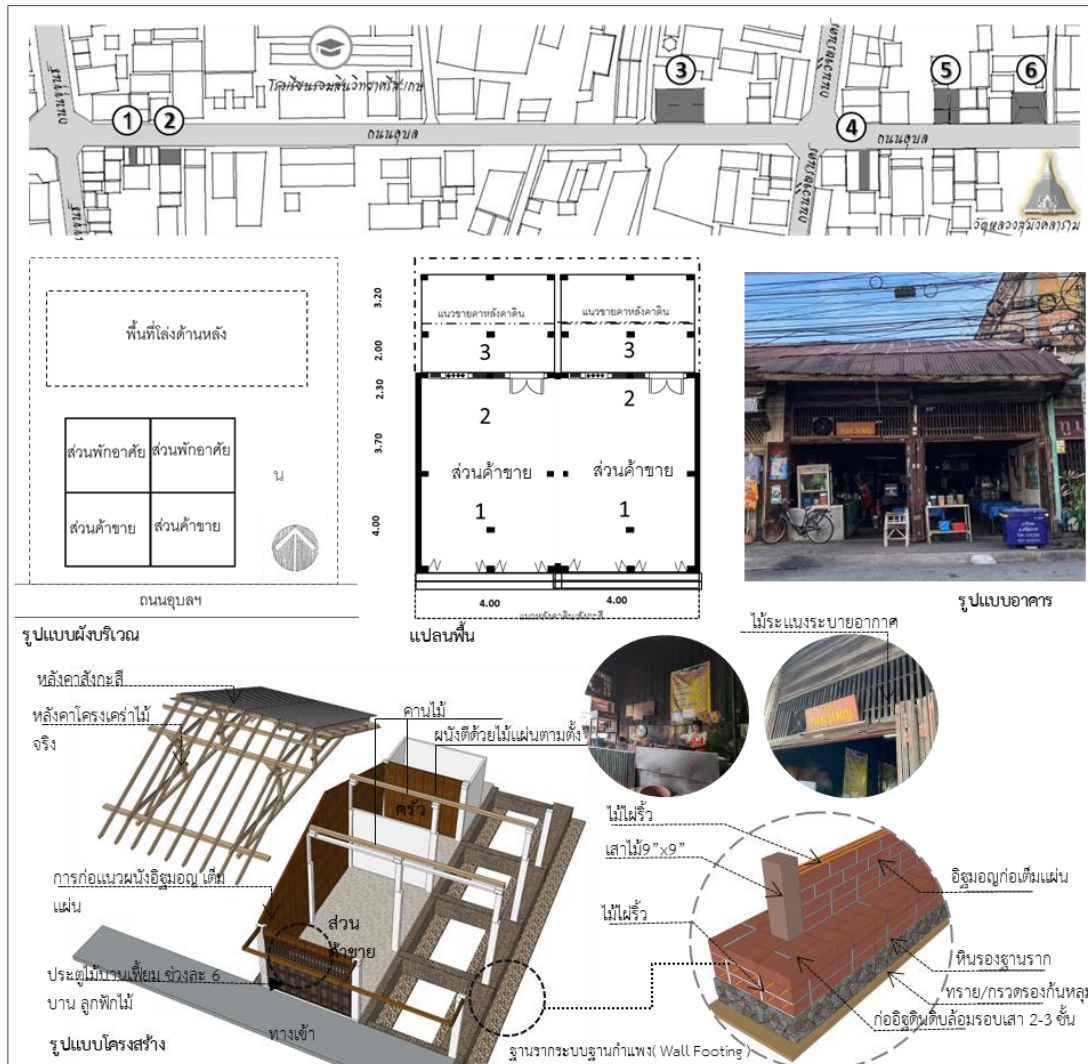
การศึกษานี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเฉพาะในส่วนตึกแถว ลักษณะสถาปัตยกรรมจีน ซึ่งใช้ลักษณะของการก่ออิฐดินดิบเป็นส่วนประกอบหลักของอาคาร โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างการศึกษาจากการสำรวจและเปรียบเทียบรูปแบบศึกษาอาคารเรือนพื้นถิ่นจีนสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 7 ซึ่งสร้างโดยชาวจีนที่อพยพเข้ามาในภาคอีสาน ทั้งอาคารที่เป็นที่พักอาศัยและบ้านแถวที่เป็นร้านค้า ซึ่งยังคงรูปแบบเดิมหรือมีการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงเค้าโครงเดิมโดยการสำรวจภาคสนาม โดยจะเก็บข้อมูลทางกายภาพของตึกดิน 6 หลัง ทั้งทางด้านทำเลที่ตั้งลักษณะทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างและวัสดุ ด้วยการบันทึกภาพ ร่างภาพและรังวัดสำรวจขนาดของอาคารและสัมภาษณ์ในส่วนรูปแบบของฐานรากและบางหลังใช้วิธีการขุดดินสำรวจบางจุดของอาคาร และสัมภาษณ์ประวัติโดยสังเขปของพื้นที่ชุมชนในบริเวณนี้ จากคำบอกเล่าในการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า เป็นชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์โดยมีสงครามระหว่างชนชาวยวนได้อพยพเข้ามาทางภาคอีสานช่วงพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ จะเป็นกลุ่มคนช่วงแรกในสมัยการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งบริเวณนี้จะเป็นกลุ่มพ่อค้าที่มีฐานะมาสร้างอาคารบ้านเรือน ณ ถนนอุบล โดยได้ศึกษาและแบ่งประเภทตึกแถว เป็นตึกแถวไม้ชั้นเดียว ตึกแถวปูน 2 ชั้น และตึกแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ ดังนี้

ตารางที่ 1 รูปแบบอาคารตึกแถวที่ศึกษา

ตึกแถวไม้ชั้นเดียว	ตึกแถวปูน 2 ชั้น	ตึกแถวครึ่งปูนครึ่งไม้
		
ช่วงรัชกาลที่ 3 - 5	ช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 (อาคารที่มีการปรับปรุง)	ช่วงอายุ 70 - 90 ปี

ที่มา: ผู้วิจัย

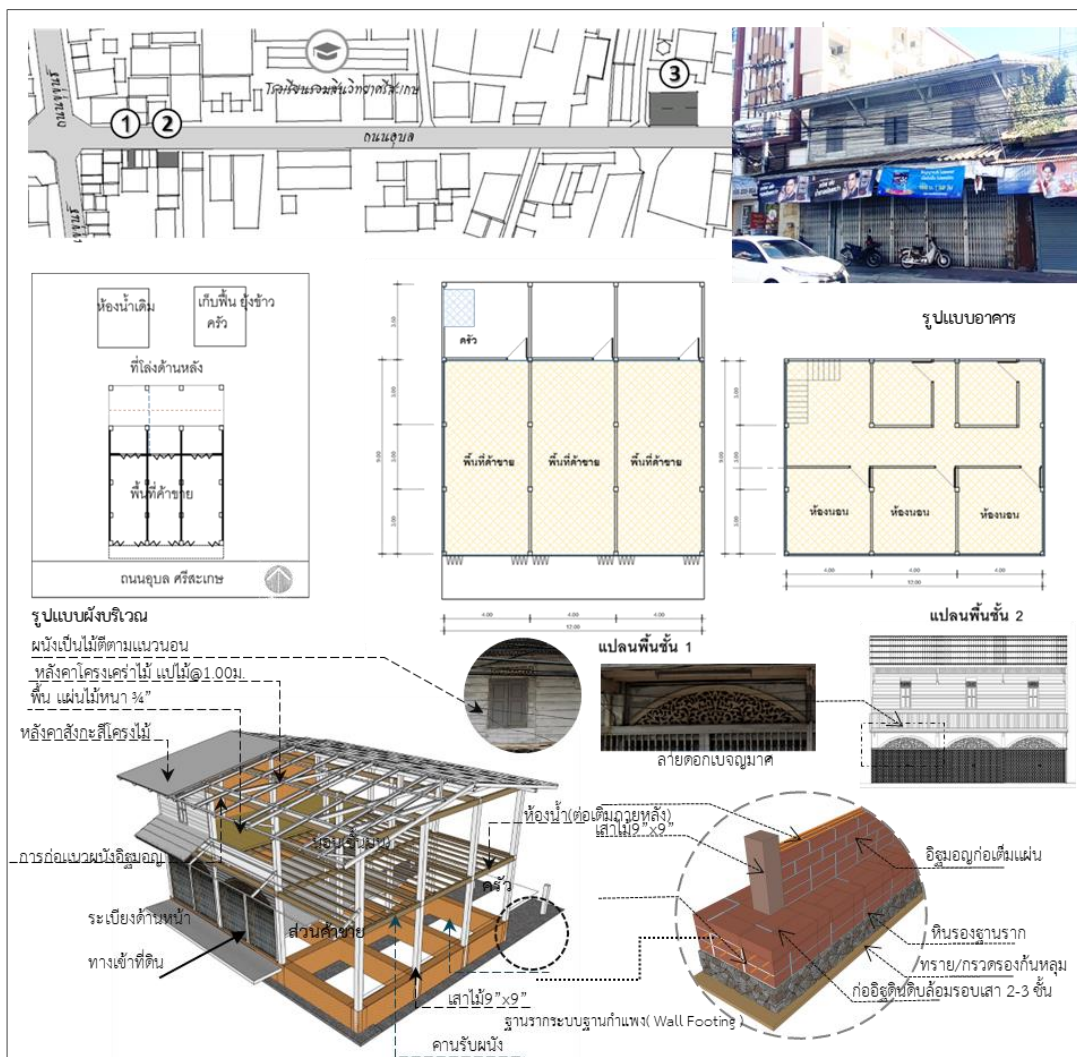
อาคารที่ศึกษาหมายเลข 1 เจ้าของร้านอาหารจันทร์เพ็ญ อายุอาคารประมาณช่วง รัชกาลที่ 7 ลักษณะสถาปัตยกรรม เป็นอาคารชั้นเดียว มีช่องระแนงระบายอากาศด้านหน้าอาคาร ลักษณะกึ่งไม้กึ่งปูน มีชั้นลอย ซึ่งเป็นลักษณะแบบที่คนจีนเรียกว่าเล่าเต็ง โครงสร้างผนังก่ออิฐฉาบปูนฉาบเรียบ ผสมโครงสร้างไม้ โดยผนังก่ออิฐฉาบปูนมีความหนา 10 เซนติเมตร กรุผนังไม้จริงโครงสร้างไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ ด้านหน้าอาคารเป็นช่องประตูบานเฟี้ยมตลอด 2 ช่วงเสา หลังคาทรงจั่วโดยหันทางด้านจั่วออกด้านข้าง ความชันของหลังคาด้านหน้ามีความชันประมาณ 35 - 40 องศา ส่วนด้านหลังมีความชันประมาณ 30 องศา รูปแบบโครงสร้าง เป็นระบบฐานกำแพง (wall footing) ก่อด้วยอิฐดินดิบขนาดใหญ่กว่าที่ใช้ก่อผนัง ปัจจุบันเป็นพื้นซีเมนต์ ในส่วนที่อยู่ใต้หลังคาดิน สันนิษฐานว่าพื้นเดิมเป็นพื้นดินอัดแน่นและใช้ซีเมนต์เทพื้นภายหลังที่มีการนำปูนซีเมนต์มาใช้ หลังคาสร้างกะสี้โครงสร้างไม้ โดยขึ้นโครงต่อจากหลังคาชั้นล่าง กล่าวคือใช้การก่ออิฐดินดิบเป็นแท่นรับจันทน์ไม้ของหลังคาสร้างกะสี้ชั้นบน

ภาพที่ 3 รูปแบบอาคารหลังศึกษา หมายเลข 1

ที่มา: ผู้วิจัย

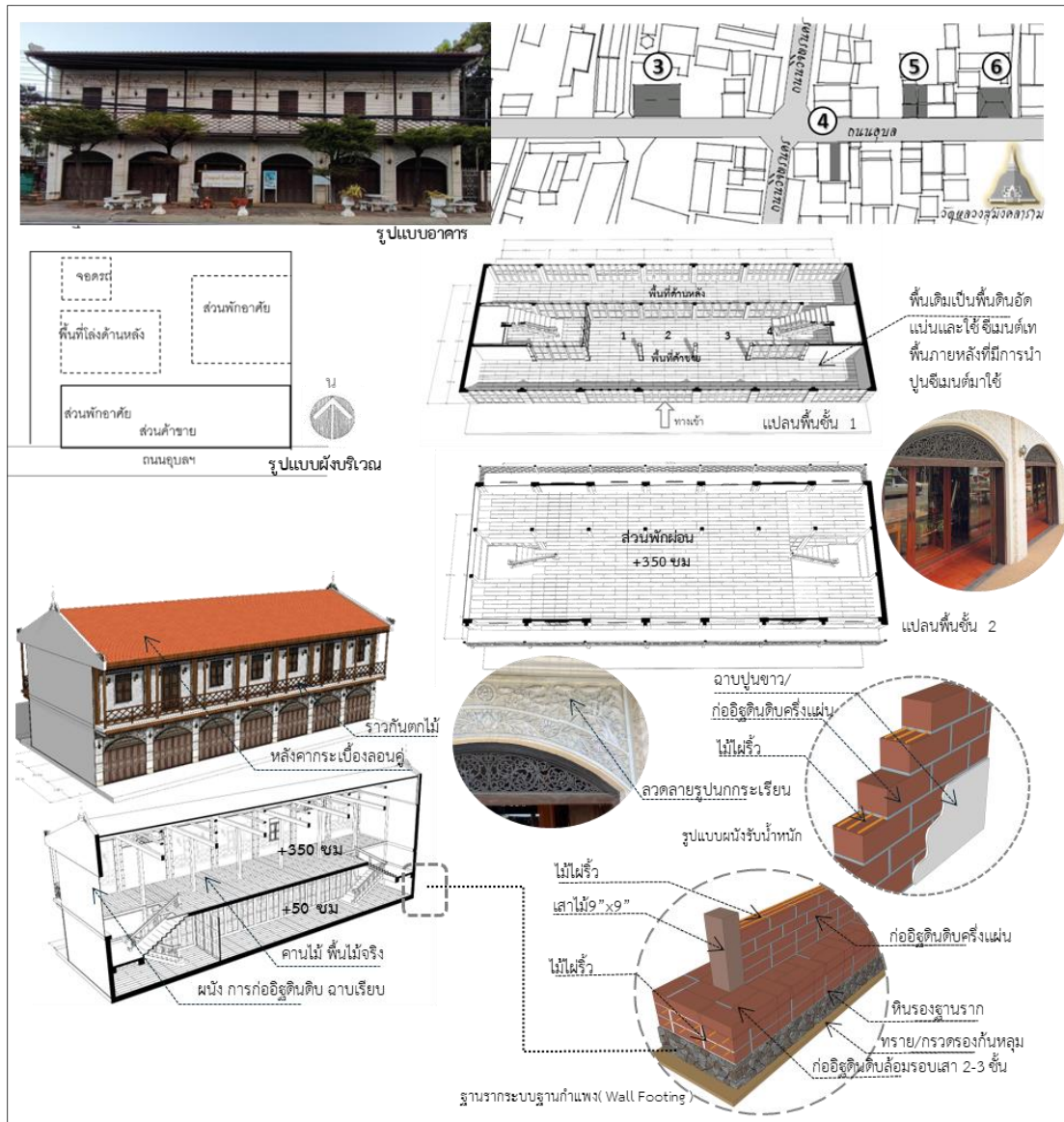
อาคารที่ศึกษาหมายเลข 2 เป็นอาคารลักษณะสถาปัตยกรรมจีนมีลวดลายดอกเบญจมาศประดับตกแต่งบนประตูซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนเป็นอาคาร 2 ชั้น มีไม้ค้ำยันชายคาลักษณะกิ่งไม้กิ่งปูน ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างในช่วง 80 - 90 ปี โครงสร้างผนังก่ออิฐดินดิบผสมโครงสร้างไม้ โดยชั้น 1 เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนมีความหนา 10 เซนติเมตร ชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ โครงสร้างไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้มะค่า ไม้ประดู่ ด้านหน้าอาคารเป็นช่องประตูบานม้วนตลอด 3 ช่วงเสา ซึ่งได้สร้างในภายหลัง ดั้งเดิมเป็นบานเพี้ยม หลังคาทรงจั่วโดยหันทางด้านจั่วออกด้านข้าง ความชันของหลังคา ด้านหน้ามีความชันประมาณ 35 - 40 องศา ส่วนด้านหลังมีความชันประมาณ 30 องศา รูปแบบโครงสร้างเป็นระบบฐานกำแพง (wall footing) ก่อด้วยอิฐดินดิบขนาดใหญ่กว่าที่ใช้ก่อผนัง ปัจจุบันเป็นพื้นซีเมนต์ปูกระเบื้องพื้น กระเบื้อง 30 x 30 ซม. หลังคาสังกะสีโครงสร้าง ด้านหน้าอาคารหันสู่ทิศเหนือเดิมใช้เป็นอาคารพาณิชย์โดยขายของประเภทของชำ ปัจจุบันตึกหลังนี้ได้มีการใช้งานที่פקอาศัย

ภาพที่ 4 รูปแบบอาคารที่ศึกษาหมายเลข 2

ที่มา: ผู้วิจัย

อาคารที่ศึกษาหมายเลข 3 บ้านเก่าของขุนอำไพพาณิชย์ (นายอินทร์ นาคสีหราช) เป็นอาคารที่เป็นจุดเด่นในบริเวณใกล้เคียงที่ยังอนุรักษ์ซึ่งมีประวัติ คหบดีชาวศรีสะเกษได้สร้างตึกนี้เมื่อ พ.ศ. 2468 ฝีมือช่างชาวจีนและมอญ แต่ก็มีบันทึกว่าช่างเป็นชาวญวน ขุนอำไพพาณิชย์ไม่มีบุตรจึงได้ชื่อนางเลา ขวรุณชัย หลานสาวมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และเป็นผู้รับมรดกในเวลาต่อมา อาคารขุนอำไพพาณิชย์เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น สี่เหลี่ยม มีลายปูนปั้นและไม้ฉลุประดับอย่างสวยงาม ก่อเป็นอาคารแบบตึกแถว 2 ชั้น 6 คูหา ทาสีครีม ไม่มีรากฐาน ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นผนังหนา 6 - 8 นิ้ว ฉาบปูนจนหนาและใช้ความหนาของผนังตึกเป็นคานและเสา ปูนปั้นเหนือประตูและหน้าต่างได้รับอิทธิพลจากคติโบราณของจีน ลวดลายไม้ฉลุเหนือประตูหน้าต่างงดงาม ซึ่งถือเป็นช่องระบายอากาศ ลักษณะเด่นของอาคารขุนอำไพพาณิชย์คือมีลายปูนปั้นและไม้ฉลุทั้งทางด้านหน้าและหลัง ลวดลายส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะไว้ดี จนได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการดีเด่นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2530 และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้เรียบร้อยแล้ว ตึกหลังนี้สร้างติดถนนตามรูปแบบอาคารพาณิชย์ ยาวถึง 6 ห้อง 24 เมตร กว้างมากถึง 10 เมตร

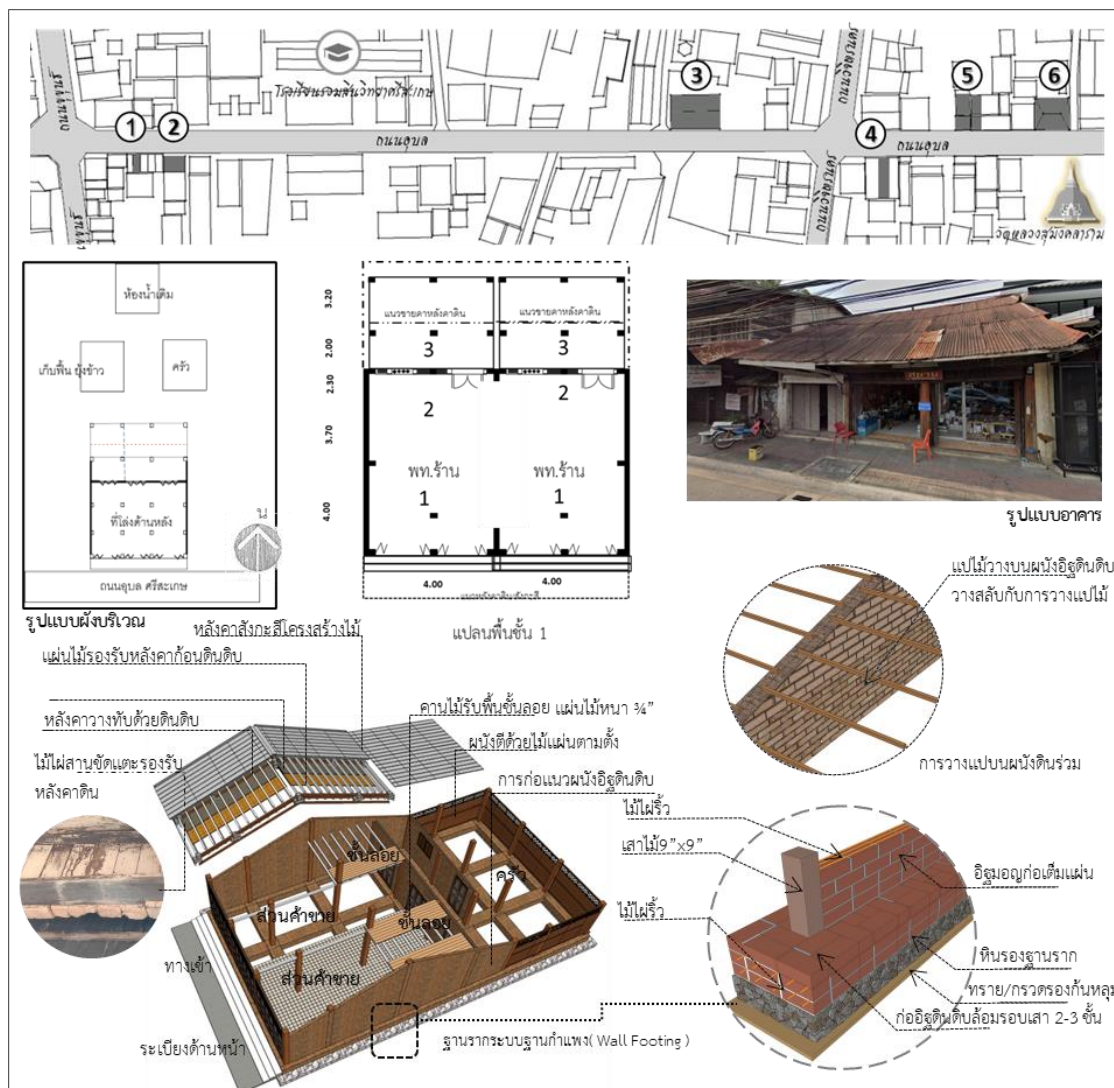

ภาพที่ 5 รูปแบบอาคารที่ศึกษาหมายเลข 3

ที่มา: ผู้วิจัย

อาคารที่ศึกษาหมายเลข 4 อาคารหลังนี้อายุประมาณช่วงรัชกาลที่ 3 – 5 ซึ่งกลุ่มอาคารในยุคแรก ๆ ที่มีการตั้งถิ่นฐาน ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของนายจำนง มหาผล และเป็นร้านขายเครื่องหนังเป็นอาคารชั้นเดียวขนาด 10 x 13.50 เมตร ติดดิน มีชั้นลอยซึ่งเป็นลักษณะแบบที่คนจีนเรียกว่าเล่าเต็ง โครงสร้างผนังก่ออิฐดินดิบผสมโครงสร้างไม้ ผนังอิฐดินดิบ - โดยผนังด้านสกัดนี้ขึ้นไปรับแป้นหลังคา ส่วนผนังที่กั้นส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 มีการเจาะช่องประตู - หน้าต่าง โดยใช้วงกบเป็นตัวรับน้ำหนักอิฐดินดิบที่อยู่เหนือวงกบ ผนังส่วนนี้ทำหน้าที่รับจันทันไม้และยึดผนังด้านสกัดทั้งสองเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งผนังอิฐดินดิบฉาบด้วยปูนขาวผสมน้ำอ้อยและยางบง และผนังไม้ในส่วนด้านหลังอาคาร โดยด้านข้างใช้แผ่นไม้ติดตามตั้ง ส่วนด้านหลังเป็นลักษณะผนังทึบ ด้านหน้าอาคารเป็นช่องประตูบานเพี้ยมตลอด 3 ช่วงเสาและมีประตูกระจกติดตาม หลังคาเป็นทรงจั่วโดยหันทางด้านจั่วออกด้านข้าง ความชันของหลังคาด้านหน้ามีความชันประมาณ 35 - 40 องศา ส่วนด้านหลังมีความชันประมาณ 30 องศา รูปแบบโครงสร้าง

อาคาร เป็นระบบฐานกำแพง (wall footing) ก่อด้วยอิฐดินดิบขนาดใหญ่กว่าที่ใช้ก่อผนัง ปัจจุบันเป็นพื้นซีเมนต์ปู กระเบื้องพื้นกระเบื้อง 30 x 30 ซม. หลังคาสังกะสีโครงสร้าง ด้านหน้าอาคารหันสู่ทิศเหนือ

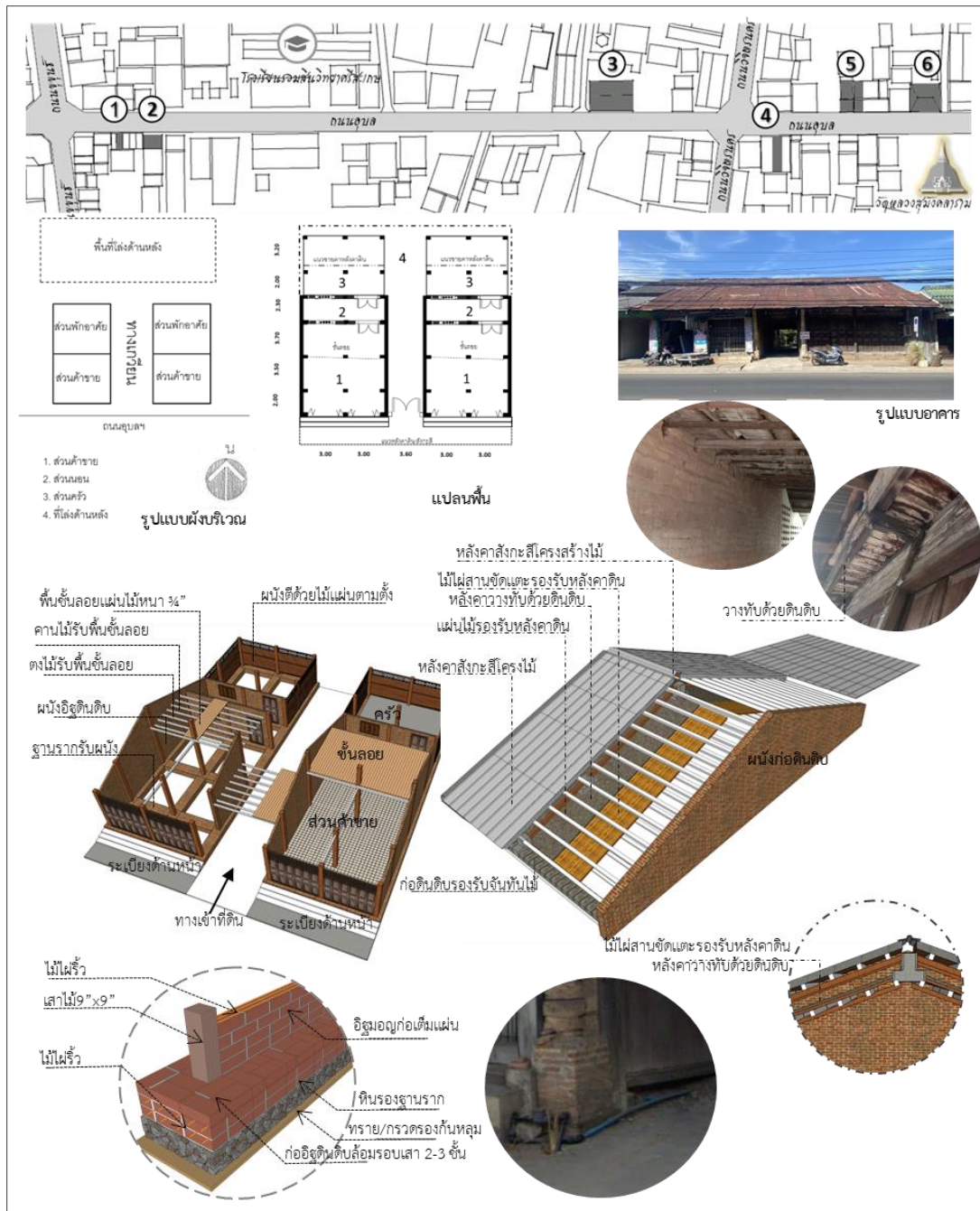

ภาพที่ 6 รูปแบบอาคารที่ศึกษาหมายเลข 4

ที่มา: ผู้วิจัย

อาคารที่ศึกษาหมายเลข 5 ตึกดินหลังนี้สร้างพร้อมกับตึกดินของนายจรูญ ณ ราชสีมา สร้างประมาณ ปี พ.ศ. 2456 อยู่ฝั่งทิศเหนือของถนนอุบล ด้านหน้าอาคารหันสู่ทิศใต้ ผู้สร้าง คือนายสิงห์โต มหาผล ซึ่งเป็นพ่อค้าชาวจีนกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาทำการค้าในจังหวัดศรีสะเกษซึ่งบริเวณแยกโรงเตานี้เคยเป็นย่านการค้าเก่าในอดีต เป็นอาคารชั้นเดียวขนาด 16.00 x 17.00 เมตร มีชั้นลอยซึ่งเป็นลักษณะที่คนจีนเรียกกันทั่วไปว่า เล้าเต็ง ในส่วนช่วงกลางอาคารมีช่องสำหรับเป็นทางเข้าออกสู่พื้นที่ด้านหลังโดยมีหลังคาสังกะสีทรงจั่วซึ่งหันด้านจั่วออกด้านข้าง ความชันของหลังคาด้านหน้าอาคารมีความชันประมาณ 30 – 35 องศา อาคารเป็นอาคารเดี่ยว โดยหันด้านหน้าอาคารขนานไปกับแนวถนนอุบล ส่วนด้านหลังเป็นพื้นที่โล่ง ในส่วนของตัวอาคารประกอบด้วยห้องแถว 2 หลัง โดยเว้นที่ว่างตรงกลาง

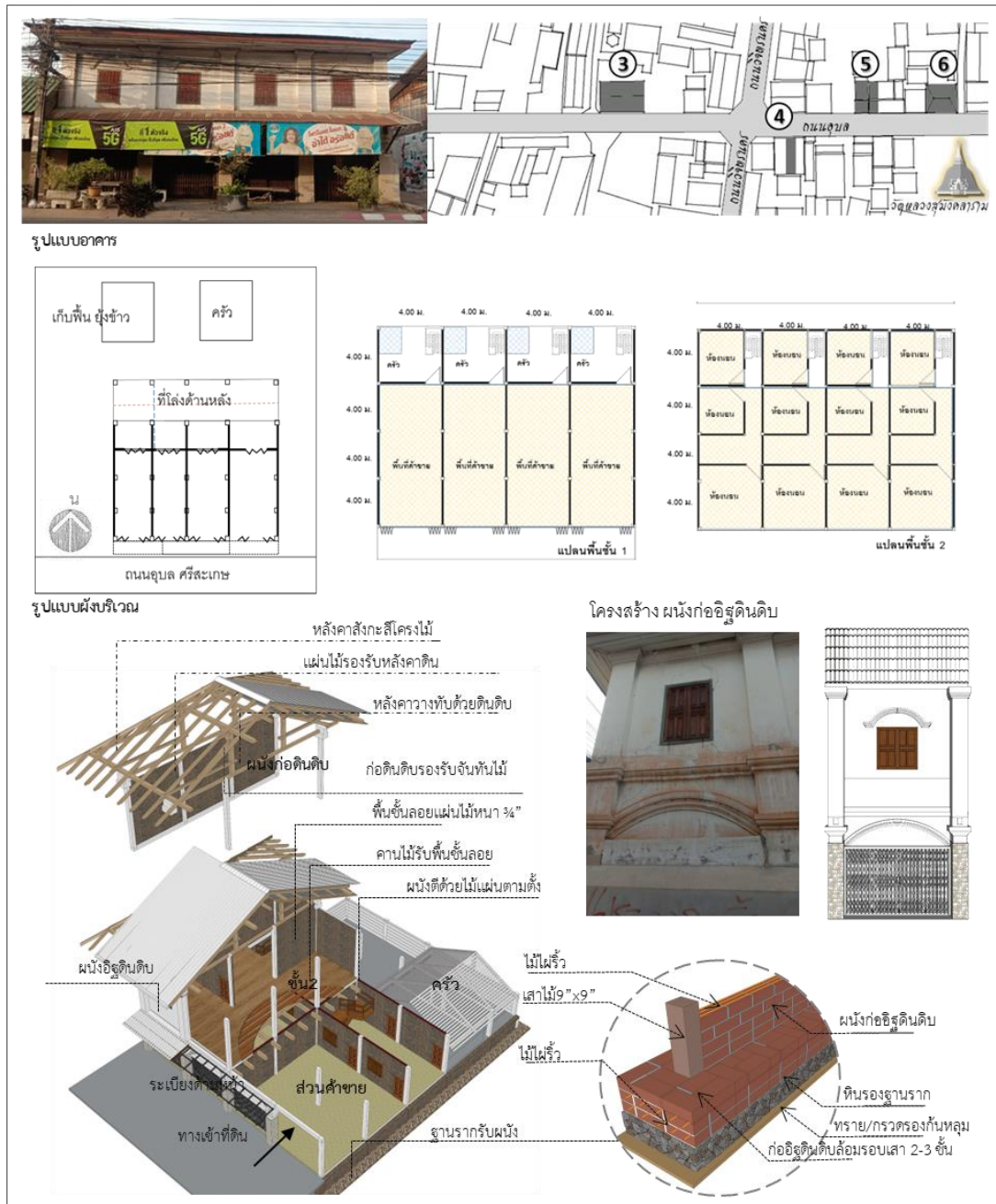
สำหรับเป็นช่องเข้าออกทางเกวียน ภายในห้องแถวแต่ละหลังได้จัดพื้นที่ค้าขายอยู่ส่วนหน้าอาคาร และพื้นที่พักอาศัยอยู่บริเวณด้านหลังอาคาร ชาวศรีสะเกษและหมู่บ้านหรือตำบลใกล้เคียงมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นประจำ เดิมใช้เป็นอาคารพาณิชย์โดยขายของประเภทของชำ ปัจจุบันตึกดินหลังนี้ไม่ได้มีการใช้งาน

ภาพที่ 7 รูปแบบอาคารที่ศึกษาหมายเลข 5

ที่มา: ผู้วิจัย

อาคารที่ศึกษาหมายเลข 6 อาคารตึกแถวหลังนี้สร้างประมาณปี พ.ศ. 2456 อยู่ฝั่งทิศเหนือของถนนอุบล ด้านหน้าอาคารหันสู่ทิศใต้ขนานไปกับถนนอุบล เป็นอาคาร 2 ชั้น ขนาด 16.00 x 16.00 เมตร เป็นลักษณะอาคารตึกแถวพาณิชย์กรรมค้าขาย หลังคาสังกะสีทรงจั่วซึ่งหันด้านจั่วออกด้านข้าง ความชันของหลังคาด้านหน้าอาคารมีความชันประมาณ 40 องศา ส่วนด้านหลังเป็นพื้นที่โล่ง ในส่วนของตัวอาคารประกอบด้วยห้องแถว 4 หลังโดยเว้นที่ด้านหลังเป็นครัวไทย ปัจจุบันเป็นพื้นที่พักอาศัยอยู่ เป็นระบบฐานกำแพง (wall footing) ก่อด้วยอิฐดินดิบขนาดใหญ่กว่าที่ใช้ก่อผนังพื้นอาคารปัจจุบันเป็นพื้นซีเมนต์ สันนิษฐานว่าพื้นเดิมเป็นพื้นดินอัดแน่นและใช้ซีเมนต์เทพื้น ภายหลังที่มีการนำปูนซีเมนต์มาใช้ ระดับพื้นภายในอาคารยกสูงจากพื้นระดับถนนปัจจุบันประมาณ 60 เซนติเมตร ผนังที่พบมีอยู่ 2 ส่วน คือ ผนังอิฐดินดิบ โดยก่ออิฐดินดิบวางเรียงสลับครึ่งก้อน ในการก่อผนังจะใช้ไม้ไผ่ 3 เส้น เป็นรื้อวางตามแนวนอนของก้อนดินทุกระยะ 3 แถว 11 สออิฐด้วยดินเหนียวและฉาบด้วยดินผสมยางบงและหนังวัวเคี้ยวให้เหนียวแล้วจึงฉาบ ในส่วนของผนังด้านสกัดก่อทับขึ้นไปปรับแก้หลังการรวมกับจันทันไม้ ส่วนผนังทางด้านกว้างมีการเจาะช่องประตู – หน้าต่าง โดยใช้วงกบไม้ทำหน้าที่รับน้ำหนักผนังที่อยู่เหนือวงกบ ซึ่งผนังส่วนนี้ทำหน้าที่ขึ้นไปรับจันทันไม้และยึดผนังด้านสกัดเข้าด้วยกัน ผนังไม้ระแนง - พบบริเวณด้านหลังอาคาร (ส่วนครัว) ซึ่งใช้ไม้ระแนงกว้าง 3 นิ้ว ตีเว้นช่องห่าง 3 นิ้ว

ภาพที่ 8 รูปแบบอาคารที่ศึกษาหมายเลข 6

ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปผลและอภิปราย

ผลสรุปจากการศึกษาพบว่า อาคารตึก 2 ชั้น โครงสร้างลักษณะตึกดินและโครงสร้างไม้ผสมผสานและตึกแถวชั้นเดียวโครงสร้างไม้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ อาคารประเภทพักอาศัย ปัจจุบันไม่ได้ใช้งาน กับอาคารตึกดินประเภทค้าขาย ส่วนใหญ่ยังใช้งานอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยโครงสร้างหลักของอาคารทั้งสองประเภทประกอบด้วย โครงสร้างผนังรับน้ำหนักก่อด้วยอิฐดินดิบและโครงสร้างไม้ซึ่งบางหลังได้มีการปรับปรุงเป็นโครงสร้าง คสล.บางส่วน

ทั้งนี้ รูปแบบของอาคารโดยเฉพาะอาคารตึกดินประเภทร้านค้าที่สร้างต่อ ๆ กันเป็นแถว ในส่วนของปัญหาหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นกับอาคาร ได้แก่ การเสื่อมสภาพของวัสดุมีสาเหตุจากหลายประการ แต่อาคารที่ได้รับความเสียหายอย่างมาก ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารที่ถูกปิดไม่ได้ใช้งาน เนื่องจากสภาพภายในอาคารมีความเสื่อมโทรมและความชื้นสูงส่งผลให้ผนังก่ออิฐดินดิบเสื่อมสภาพได้อย่างรวดเร็ว ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้สรุปแนวทางการอนุรักษ์ อาคารตึก 2 ชั้น และ ตึกแถว ชั้นเดียว ประเภทที่ใช้ประกอบการค้าซึ่งมีอยู่จำนวนมากและยังคงใช้งานอยู่จะเน้นไปที่การพัฒนาให้อาคาร สามารถสนองต่อการใช้สอยในปัจจุบัน แต่คำนึงคุณค่าด้านต่าง ๆ ของอาคารนั้นไว้ โดยการนำองค์ประกอบดั้งเดิมมาเป็นตัวกำหนดงานออกแบบ

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบรูปแบบอาคารตึกแถวที่ศึกษา

รายละเอียด	องค์ประกอบอาคาร/เทคนิคการก่อสร้าง /โครงสร้างและวัสดุ
 ตึกแถวหลังที่ 1	ฐานราก : ฐานกำแพง โดยชุดหลุมลึกประมาณ 50x50x70 ซม.กั้นหลุม หินหรือกรวดอัดแน่น ก่อด้วยอิฐดินดิบ 3 ชั้น ใช้ดินเหนียวเป็นโคลนเป็นตัวประสานก่อนอิฐแต่ละก้อน พื้น : สันนิษฐานว่า พื้นเดิมเป็นพื้นดินอัดแน่นและใช้ซีเมนต์เทพื้นภายหลังที่มีการนำปูนซีเมนต์มาใช้ เสา : ไม่จริงขนาด 20x20 ซม.อยู่ในแนวเดียวกับผนังอิฐมอญ โดยทำหน้าที่รับน้ำหนักทั้งพื้นชั้นลอยและหลังคา ผนัง : ก่ออิฐมอญครึ่งแผ่นฉาบปูนและกรุทับปิดด้วยผนังไม้แนวอน หลังคา : หลังคาดินพอกบนไม้ไผ่สานขัดแตะ : โครงสร้างไม้จันทน์หนา 15 x 7 เซนติเมตร แป้ไม้ขนาด 12x12 ซม. ทุกระยะ 30 ซม. วางทับด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะตามความชันของหลังคาแล้วพอกด้วยดินเหนียวหนาประมาณ 10 เซนติเมตร
 ตึกแถวหลังที่ 2	ฐานราก : ฐานกำแพง โดยชุดหลุมลึกประมาณ 50x50x70 ซม.กั้นหลุม หินหรือกรวดอัดแน่น ก่อด้วยอิฐดินดิบ 3 ชั้น ใช้ดินเหนียวเป็นโคลน เป็นตัวประสานก่อนอิฐแต่ละก้อน พื้น : ชั้น 1 ชั้น 2 เป็นพื้นไม้หนากว้าง 20 เซนติเมตร วางบนตงไม้ โดยโครงสร้างพื้นทั้งหมดถายลงสู่คานไม้และเสาไม้ เสา : เสาไม้ขนาด 20x20 ซม.อยู่ในแนวเดียวกับผนังอิฐมอญ โดยทำหน้าที่รับน้ำหนักทั้งพื้นชั้นบนและหลังคา ผนัง : ชั้น 1 เป็นผนังก่ออิฐมอญเต็มแผ่น ชั้น 2 เป็นไม้ตีตามแนวนอนบริเวณดานหนาและดานหลัง หลังคา : เพนหลังคาทรงจั่ว ความชันประมาณ 30 องศา เพนหลังคาสังกะสีโครงสร้างไม้ตีฝาดวยไม้แผ่น 6”
 ตึกแถวหลังที่ 3	ฐานราก : ฐานกำแพง โดยชุดหลุมลึกประมาณ 50x50x70 ซม.กั้นหลุม หินหรือกรวดอัดแน่น ก่อด้วยอิฐดินดิบ 3 ชั้น ใช้ดินเหนียวเป็นโคลนเป็นตัวประสานก่อนอิฐแต่ละก้อน เสา : เสาทั้งหมดเป็นเสาไม้ขนาด 22x22 ซม.อยู่ในแนวเดียวกับผนังอิฐดินดิบ โดยเสาทำหน้าที่รับน้ำหนักทั้งพื้นชั้นบนและหลังคา ผนัง : ก่อด้วยอิฐดินดิบเป็นผนังรับน้ำหนัก หลังคา : เพนหลังคาทรงปั้นหยา ความชันประมาณ 30 องศาเพนหลังคาสังกะสีโครงสร้างไม้ ตีฝาดวยไม้แผ่น 6”

รายละเอียด	องค์ประกอบอาคาร/เทคนิคการก่อสร้าง /โครงสร้างและวัสดุ
 ดิกถาวหลังที่ 4	ฐานราก : ฐานกำแพง โดยชุดหลุมลึกประมาณ 50x50x70 ซม.กันหลุม หินหรือกรวดอัดแน่น ก่อด้วยอิฐดินดิบ 3 ชั้นใช้ดินเหนียวเป็นโคลนเป็นตัวประสานก้อนอิฐแต่ละก้อน พื้น : ดินอัดแน่นปูทับด้วยอิฐดินเผา แผ่นชนแผ่น เสา : ขนาด 9"x9" มีเสารับหลังคาด้านหน้าและด้านหลังของดิกโดยก่ออิฐดินดิบหุ้มเสา ผนัง : ผนังรับน้ำหนัก ก่อด้วยอิฐดินดิบ ขนาดอิฐดินดิบ : 20x35x10 ซม.องค์ประกอบดินดิบ : ทำมาจากดินเหนียวทำมาผสมฟางสับ หลังคา : เป็นหลังคาสังกะสีโครงสร้างไม้ ชั้นโครงต่อจากหลังคาชั้นล่างและใช้การก่ออิฐดินดิบเป็นแทนรับจันทันไม้ของหลังคาสังกะสีชั้นบนและใช้ไม้ฝากระดานตีเรียบรับอิฐดินดิบ
 ดิกถาวหลังที่ 5	ฐานราก : ฐานกำแพง โดยชุดหลุมลึกประมาณ 50x50x70 ซม.กันหลุม หินหรือกรวดอัดแน่น ก่อด้วยอิฐดินดิบ 3 ชั้นใช้ดินเหนียวเป็นโคลนเป็นตัวประสานก้อนอิฐแต่ละก้อน พื้น : พื้นเดิมเป็นพื้นดินอัดแน่นและใช้ซีเมนต์เทพื้นภายหลัง เสา : ขนาด 9"x9" มีแนวเสากลาง แนวขีดแนวผนังรองรับโครงสร้างชั้นลอยและรับโครงสร้างหลังคาร่วมกับผนัง ผนัง : ก่ออิฐดินดิบวางสลับครึ่งก่อนและไขไม้ไผ่ 3 เส้นวางตามแนวนอนของกอนดินทุกระยะ 3 แถว หลังคา : ความชันของหลังคา 40 องศา เป็นหลังคาสังกะสีโครงสร้างไม้ชั้นโครงต่อจากหลังคาชั้นล่างและใช้การก่ออิฐดินดิบเป็นแทนรับจันทันไม้ของหลังคาสังกะสีชั้นบนและใช้ไม้ฝากระดานตีเรียบรับอิฐดินดิบ
 ดิกถาวหลังที่ 6	ฐานราก : ฐานกำแพง โดยชุดหลุมลึกประมาณ 50x50x70 ซม.กันหลุม หินหรือกรวดอัดแน่น ก่อด้วยอิฐดินดิบ 3 ชั้นใช้ดินเหนียวเป็นโคลนเป็นตัวประสานก้อนอิฐแต่ละก้อน เสา : อาคารดิกดินมีเสากลางบ้านอยู่ตรงแนวของสันหลังคาเป็นตัวรับจันทันหลักที่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งขนาด 10x20 ซม. เสากลางนี้จึงมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 36 ซม. ผนัง : ชั้น 1 ก่ออิฐดินดิบวางสลับครึ่งก่อนและไขไม้ไผ่ 3 เส้นวางตามแนวนอนของกอนดินทุกระยะ 3 แถว ขนาดของอิฐดินดิบ : 20x35x10 ซม. หลังคา : หลังคาสังกะสีโดยมีระยะห่างระหว่างหลังคาสังกะสีและหลังคาเดิมประมาณ 0.60-1.50 เมตร โดยชั้นโครงต่อจากหลังคาชั้นแรกโดยใช้อิฐดินดิบก่อเป็นแทนขนาดประมาณ 45x45 ซม.สูงประมาณ 0.50-1.00 เมตร รับไม้จันทันขนาด 2"x3"-2"x4"รับหลังคาสังกะสี

จากการเปรียบเทียบอาคารทั้ง 6 หลังพบว่า รูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมที่สำคัญที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ จะศึกษาและสรุปในส่วนของเทคโนโลยีการก่อสร้างที่เป็นแบบช่างในสมัยโบราณโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างชาวจีนและชาวจีนในสมัยนั้น โดยรูปแบบโครงสร้างและรูปแบบเทคโนโลยีก่อสร้าง มีวิธีการที่มีลักษณะ คือ ดิกดินหลังที่ 1 และหลังที่ 2 มีลักษณะคล้ายกันโดยเป็นดิกถาวรึงปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น และหลังที่ 4 และหลังที่ 5 จะมีรูปแบบการก่อสร้างที่คล้ายกันโดยเป็นดิกไม้ค้ำชายชั้นเดียวและหลังที่ 3 และหลังที่ 6 มีลักษณะที่คล้ายกันเป็นลักษณะของดิกปูน 2 ชั้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

รูปทรงของอาคาร : ผังอาคารรูปสี่เหลี่ยม หน้ากว้างอาคารขึ้นอยู่กับความกว้างของอาคารหลังคาสังกะสีทรงจั่วหันออกด้านข้างหลังคาลาดลงมาด้านหน้า ทำให้การก่อสร้างดิกดินเป็นห้องแถวต่อกัน

ฐานราก : โครงสร้างฐานรากจากค้ำบอกเล่าของผู้อยู่อาศัยพบว่า ได้นำดินจากภูเงิน ภูคำ จากอำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ลักษณะพิเศษ คือมีความแข็งแรงดินเหนียวจับตัว ซึ่งตามความเชื่อของคนจีน ต้องการนำสิ่งมงคลมาปลูกสร้างบ้านเรือน โดยการนำมาทำฐานรากและวางกันหลุม เพื่อความเป็นมงคล จากการศึกษาพบว่า เป็นฐานรากประเภทเดียวกันซึ่งเป็นระบบฐานกำแพง (wall footing) ก่อด้วยอิฐดินดิบขนาดใหญ่กว่าที่ใช้ก่อผนังยืนยาวออกด้านละ 10 ซม.

พื้น : พื้นดินอัดแน่น มีความแข็งแรงและไม่ต้องปูวัสดุใด ๆ ทับ พบในตึกดินที่สร้างในตึกดินหลังที่ 4 และหลังที่ 5 ซึ่งเป็นลักษณะพื้นดินอัดแน่น ปูทับด้วยแผ่นไม้ โดยเป็นในลักษณะวางไม้ลงบนดิน ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นดินอัดแน่นแต่เกิดการชำรุดพื้นดินอัดแน่นปูทับด้วยอิฐดินเผา ซึ่งมีทั้งก้อนสี่เหลี่ยมขนาด 27x27 เซนติเมตรและก้อนหกเหลี่ยมขนาดด้านละ 17 เซนติเมตร หนาประมาณ 3.5 เซนติเมตร ไม่ใช้ปูนสอระหว่างก้อน ปัจจุบันเป็นพื้นซีเมนต์ จะพบในหลังที่ 1 หลังที่ 2 หลังที่ 4 และหลังที่ 5 ในส่วนที่อยู่ใต้หลังคาดิน สันนิษฐานว่าพื้นเดิมเป็นพื้นดินอัดแน่น และใช้ซีเมนต์เทพื้นภายหลังที่มีการนำปูนซีเมนต์มาใช้ ระดับพื้นภายในอาคารยกสูงจากพื้นระดับถนนปัจจุบันประมาณ 50 เซนติเมตร

เสา เป็นเสาไม้เนื้อแข็งซึ่งมีขนาด 9 x 9 นิ้ว ในตัวเสาไม่มีการลบเหลี่ยมเสาทั้งสี่ด้านซึ่งแสดงถึงความประณีตของการออกแบบและการก่อสร้าง

คาน เป็นคานไม้เนื้อแข็ง ขนาด 5 x 5 นิ้ว ในตัวคานไม่มีการลบเหลี่ยมแบบเดียวกับเสาไม้พื้น ชั้นล่างเป็นพื้นปูด้วยกระเบื้องดินเผา ส่วนชั้นบนเป็นพื้นปูด้วยไม้แข็ง

บันได เป็นบันไดที่ทำมาจากไม้เนื้อแข็งทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นชั้นบันได ราวบันไดและรวมไปถึงลูกกรงบันได ลูกตั้งบันไดล้วนแต่ใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้างโครงสร้างหลังคา ใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นวัสดุในการก่อสร้างทั้งสิ้น และมุงด้วยสังกะสีผืน เป็นผืนก่อก่ออิฐฉาบปูนเรียบทั้งชั้นล่างและชั้นบน ฝ้าเพดาน ชั้นล่างปัจจุบันเป็นฝ้าเพดานยิบซัมบอร์ดฉาบรอยต่อเรียบ ทาสี ส่วนชั้นบนเป็นฝ้าเพดานไม้ตีปิดรอยต่อ

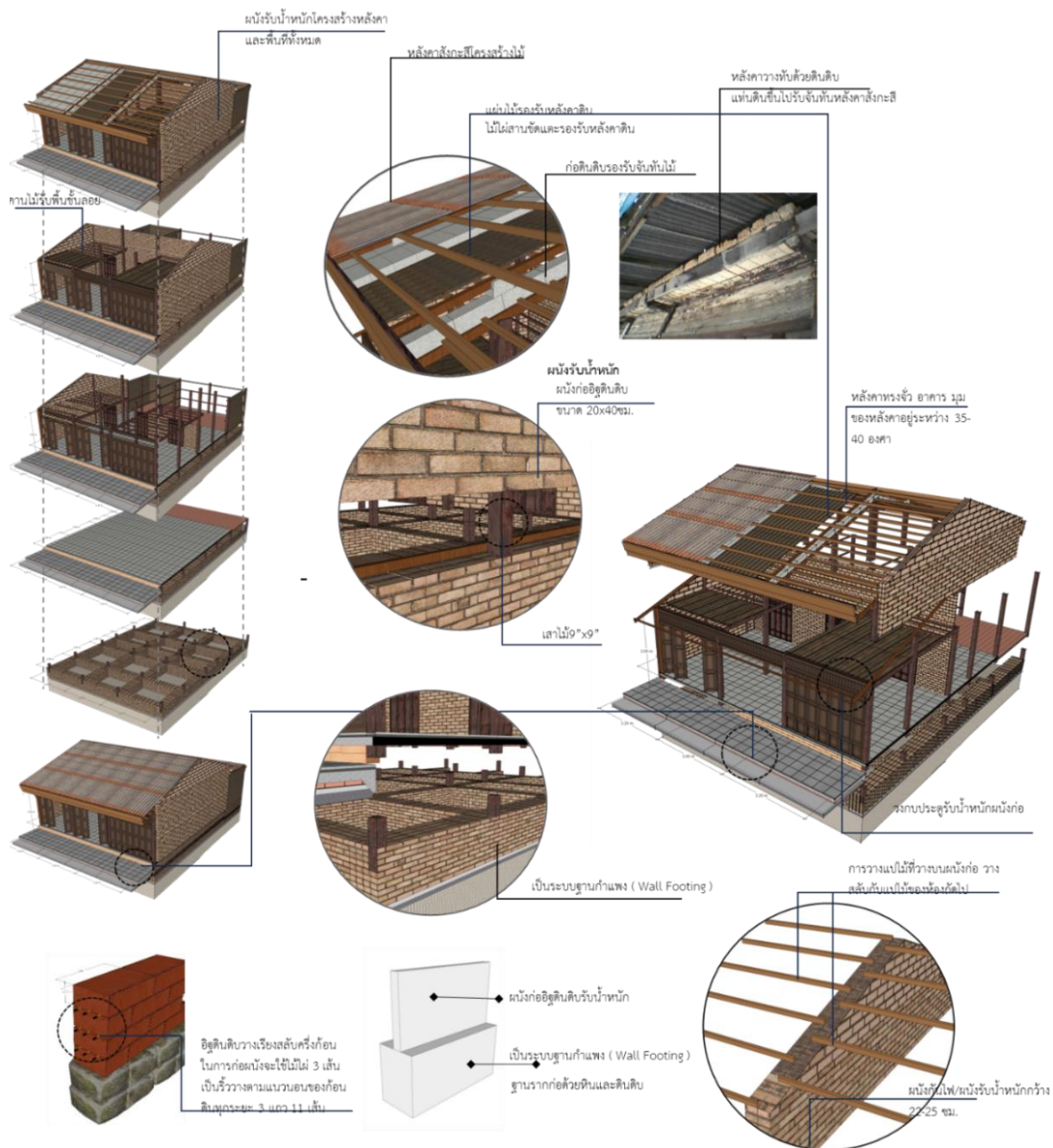
ประตู เป็นประตูไม้บานพับ 6 บาน ซึ่งเปิดออกข้างละ 3 บาน ส่วนบนประตูประดับลวดลายไม้ฉลุ และลวดลายปูนปั้นตามความคิดความเชื่อของชาวจีนโบราณ หน้าต่าง เป็นหน้าต่างบานเปิดไม้ ส่วนบนประดับด้วยลวดลายปูนปั้นตามคติความเชื่อของชาวจีนโบราณ สีของอาคาร ตัวอาคารทาสีครีม ส่วนลวดลายปูนปั้นที่ประดับมีสีเหลืองและสีขาว

ผนังอาคาร : ผนังที่พบมีอยู่ 2 ส่วน คือ ผนังอิฐดินดิบโดยก่ออิฐดินดิบวางเรียงสลับครึ่งก้อน ในการก่อผนังจะใช้ไม้ไผ่ 3 เส้น เป็นรื้อวางตามแนวนอนของก้อนดินทุกระยะ 3 แถว 11 เส้น อิฐด้วยดินเหนียวและฉาบด้วยดินผสมยางบงและหนังวัวเคี้ยวให้เหนียวแล้วจึงฉาบ ในส่วนของผนังด้านสกัดก่อทับขึ้นไปรับแปหลังคาร่วมกับจันทันไม้ ส่วนผนังทางด้านกว้างมีการเจาะช่องประตู – หน้าต่าง โดยใช้วงกบไม้ทำหน้าที่รับน้ำหนักผนังที่อยู่เหนือวงกบ ซึ่งผนังส่วนนี้ทำหน้าที่ขึ้นไปรับจันทันไม้และยึดผนังด้านสกัดเข้าด้วยกันกับวัสดุที่ใช้ โดยทรายที่ใช้ในการก่อสร้างสมัยก่อน มีสองประเภทคือ ทรายที่หาได้แถบภูเขาคือเราเรียกว่าทรายบกเม็ดโตมาก และทรายแม่น้ำเลยมีเม็ดเล็กกว่าทรายบกมาก สมัยก่อนมีความขาวและสะอาดมาก ในปัจจุบันทรายแม่น้ำเลยค่อนข้างจะสกปรก ผนังไม้ระแนง - พบบริเวณด้านหลังอาคาร (ส่วนครัว) ซึ่งใช้ไม้ระแนงกว้าง 3 นิ้ว ตีเว้นช่องห่าง 3 นิ้ว ไม้ โดยมากแล้วไม้ที่ใช้สร้างเป็นโครงสร้างของตัวอาคาร เช่น เสา คาน ช่อ จันทัน แป วงกบ ฯลฯ จะใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้มะค่าโมง เป็นต้น ส่วนไม้ที่ใช้เป็นวัสดุกันแดด กันฝน กันความร้อน เช่น ฝากันห้อง บานประตู บานหน้าต่าง และฝ้าเพดาน จะใช้พวกไม้เนื้อแข็ง

ปานกลาง คือไม้ตะแบก ไม้ยางปุนขาว ได้จากการนำหินภูเขาที่มีอยู่ในบริเวณภูเขาทำการเผาที่อุณหภูมิ 1,050 องศาเซลเซียส (โดยการสังเกตที่สีและเปลวไฟออกสีเหลืองส้ม) ใช้เวลาเผาประมาณ 3 วัน 3 คืนจะได้ซีอิ๊วหิน (ชาวบ้านเรียก) หรือปูนขาว ซึ่งนำมาเป็นส่วนผสมของปูนก่ออิฐ

อิฐดินจี หรือ อิฐมอญ อิฐที่จะนำมาใช้ในการก่อสร้างบ้านจะต้องทำการปั้นและเผาเอง แต่ก่อนจะปั้นนั้น จะต้องช่วยกันหาแหล่งดินเหนียว โดยการสังเกตบริเวณที่มีจอมปลวกจะถือว่ามิดินเหนียวที่ดีเหมาะที่จะนำมาปั้นอิฐ หลังจากนั้นก็จะเตรียมดินที่จะปั้นอิฐโดยการขุดหลุม คัดเลือกดินเหนียวจากบริเวณจอมปลวกมาเทลงหลุมขนาดใหญ่ แล้วปล่อยน้ำใส่ทิ้งไว้ประมาณ 2 - 3 วัน จึงมานวดดินโดยการเหยียบให้ทั่ว ให้ดินเหนียว เสร็จแล้วนำกลมมาผสมคลุกเคล้าให้เข้ากันจึงทำการปั้นโดยมีแบบไม้ช่วยในการปั้น เมื่อปั้นเสร็จ ปล่อยให้แห้งพอหมาด ๆ จึงแต่งผิวให้เรียบได้จำนวนมากจึงจะรวมกันเผา ใช้เวลาเผาประมาณ 7 วัน เผาทั้งกลางวันกลางคืน พร้อมทั้งการสังเกตสีที่เปลวไฟด้วย เมื่อได้อุณหภูมิที่ต้องการแล้วก็เลิกเติมเชื้อเพลิง ในการเผาอิฐใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิง เวลาที่ใช้ในการเผานานเพราะจะได้อิฐที่สุกตัวเท่ากันทุกก้อน ซึ่งจะมีความแข็งแรงดีกระเบื้องดินจีหรือกระเบื้องดินเผา วัสดุชนิดนี้เหมือนการทำอิฐวิธีการเตรียมดินก็เหมือนกันกับการปั้นอิฐ แต่ดินที่ใช้กระเบื้องจะไม่ผสมกลบในการปั้นก็ไม่มีแบบเหมือนกันขนาดของกระเบื้องดินจีคือหนา 1 ซม. กว้าง 10 ซม. ยาว 20 ซม. มีปลายด้านหนึ่งทำเป็นช่องเพื่อใช้เกี่ยวกับไม้ระแนงเวลาปูกระเบื้อง เมื่อปั้นเสร็จก็ปล่อยให้แห้งพอหมาด ๆ ทำการแต่งผิวให้เรียบปล่อยให้แห้งได้จำนวนมากพอเพียงตามความต้องการแล้วจึงการเผา วิธีเผาจะไม่เหมือนการเผาอิฐ คือจะต้องทำเตาสำหรับเผากระเบื้องโดยเฉพาะ ทำเหมือนเตาเผาถ่านหรือตามทางทฤษฎีก็เรียกว่าเตาอุโมงค์ แล้วจึงลำเลียงกระเบื้องเข้าเตาเผา ใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิงใช้เวลาเผาประมาณ 1 สัปดาห์โดยการสังเกตดูสีของเปลวไฟ หลังจากนั้นปล่อยให้เย็นจึงนำไปใช้สังกะสี เป็นแผ่นสังกะสีที่เข้าเครื่องรีดเป็นลอนลูกฟูกใหญ่และลอนลูกฟูกเล็ก มีขนาดมาตรฐานกว้าง 2.5 ฟุต ยาว 5 ถึง 12 ฟุต

หลังคา รูปแบบของหลังคาตึกดินเป็นหลังคาทรงจั่ว โดยด้านจั่วหันเข้าสู่ด้านข้างของอาคาร มุมของหลังคาอยู่ระหว่าง 35 - 40 องศา โดยหลังคามีลักษณะเป็นหลังคาสองชั้นโดยที่ ชั้นบน - เป็นหลังคาสังกะสี โดยระยะห่างของหลังคาชั้นล่างกับชั้นบนห่างกันประมาณ 0.40 - 1.20 เมตร โดยชั้นโครงต่อจากหลังคาชั้นล่างใช้การก่ออิฐดินดิบเป็นแท่นรับจันทน์ไม้ของหลังคาสังกะสีชั้นบน ชั้นล่างเป็นหลังคาโครงสร้างไม้ใช้จันทน์ไม้ขนาด 15 x 15 เซนติเมตร แป้ไม้ขนาด 12 x 12 เซนติเมตร ทุกระยะ 60 เซนติเมตร (รับไม้กระดาน) และ 45 เซนติเมตร (รับไม้ไผ่สาน) วางทับด้วยวัสดุ 2 ชนิด คือ ไม้ไผ่สาน อยู่ภายในอาคารตั้งแต่ช่วงเสาที่ 2 - 5 พอกด้วยดินลงบนไม้ไผ่สาน และไม้กระดานอยู่ในช่วงปลายทั้งสองด้านของหลังคา ปูด้วยก้อนอิฐดินดิบซึ่งมีความแข็งแรงกว่า

ภาพที่ 9 แสดงพื้นที่ศึกษาอาคารสถาปัตยกรรมจีนในจังหวัดศรีสะเกษ

ที่มา: ผู้วิจัย

ข้อเสนอแนะ

- 1) ข้อเสนอแนะควรศึกษารูปแบบการก่อสร้างที่เป็นแบบช่างในสมัยโบราณในเรื่องของการนำวัสดุทดแทนของเก่าที่หายาก ให้เหมือนของดั้งเดิม
- 2) ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการควรมีการศึกษาวิจัยส่วนผสมต่าง ๆ ในวัสดุเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ตึกดินที่มีอยู่ และเป็นแนวทางเลือกของการสร้างอาคารในปัจจุบันได้

References

- Anukulumpai, A. (1981). *Handbook for irrigation at the farm level*. Thip Aksorn.
- Chaosuan, P. (1988). *Building architecture in the city of Sisaket Province*. (N.p.).
- Naewchampa, C. (1993, July 6-8). History of village economics in Ubon Ratchathani Province. *Documents from the seminar on Ubon Ratchathani: Past, present, and future*. Ubon Ratchathani.
- Nilsakul, D. (2003). *Conservation of earthen buildings in southern Isan* [Unpublished master's thesis]. Chulalongkorn University.
- Prempreed, T., Chainil, P., Malila, C., Lawansiri, D., & Vanichseni, S. (2003). *Appropriate technology for rural development: Report on research results*. Chulalongkorn University.
- Teartisup, S. (2006). *Residential building construction technology suitable for the Chao Phraya River Delta: A case study of Sakhla village, Na Kluea subdistrict, Phra Samut Prakan district* [Unpublished doctoral dissertation]. Chulalongkorn University.

การเตรียมการด้านที่อยู่อาศัยก่อนเกษียณของแรงงานก่อสร้าง 4 บริษัท ในเขตกรุงเทพมหานคร
ทศพล นิลเปรม / ไตรรัตน์ จารุทัศน์

มรดกเมืองสามัญ : รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของศาลพระภูมิ ในเขตบางรัก
กิตติศักดิ์ เรืองมัน / ปวิญญ์ เจียรณณิโชติชัย

คุณค่าและความเปลี่ยนแปลงเรือนพื้นดินมลายู : กรณีศึกษาชุมชนริมคลองท่ามะลัง จังหวัดสตูล
ชาวิศา ป่าสิง / วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ

การทบทวนวรรณกรรมในการออกแบบสถาปัตยกรรมสถานีรถไฟฟ้าภายในประเทศไทย
ศุภพล เดตติรานนท์ / วรรณพล สดากกร / ลากยศ ประสิทธิ์ไคภิน

เทคโนโลยีในการก่อสร้างตึกแถวพื้นดินชาวจีนในเมืองศรีสะเกษ
วราวุธ อินอ่วม / ชูวิทย์ นาเพีย